P. 326

REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

Tomul 35
1
1990

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Inv. 9910

https://biblioteca-digitala.ro

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef

ALEXANDRU DOBRE

Membri

Acad. I. COTEANU; acad. ZOE DUMITRESCU BUȘULENGA, AL. BALACI, membru corespondent al Academiei Române; TIBERIU ALEXANDRU; STANCA CIOBANU; ION H. CIUBOTARU; NICOLAE CONSTANTINESCU; CONSTANTIN COSTEA; ION CUCEU; IORDAN DATCU; GABRIEL GHEORGHE; ION GHINOIU; ION ILIȘIU (redactor-șef adjunct); SABINA ISPAS (secretar responsabil de redacție); MARIN MARIAN-BĂLAȘA; ILIE MOISE; I. OPRIȘAN; SPERANȚA RĂDULESCU; MIHAIL M. ROBEA; BORIS ZDERCIUC

Responsabil de număr

ION CUCEU

Autorii sînt rugați să înainteze articolele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele și notele muzicale vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor din text se va face în ordinea numerelor. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului revine exclusiv autorilor.

Toate comenzile externe pentru revistele apărute la Editura Academiei Române se vor adresa la ROMPRESFILATELIA, Sectorul export-import presă, P.O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r 78104, București, Calea Griviței nr. 64—66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa colegiului de redacție al „Revistei de etnografie și folclor".

La «Revue d'ethnographie et de folklore» paraît 6 fois par an. Toute commande de l'étranger pour les revues parues aux Éditions de l'Académie Roumaine sera adressée à ROMPRESFILATELIA, Sector export-import presă, P.O. Box 12—201, télex 10376, prsfi r 78104, Bucarest, Calea Griviței 64—66, Roumanie.

En Roumanie vous pouvez vous abonner par les bureaux de poste.

APARE DE 6 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI
București
71102 Calea Victoriei 125

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Tomul 35 1990 Nr. 1

SUMAR

STUDII

DUMITRU POP, Codrul — motiv poetic fundamental în folclorul şi în literatura noastră naţională 3

NICOLETA COATU, Aspecte ale cultului solar în cultura populară românească 19

MATERIALE

CONSTANTIN DRĂGULESCU, Plantele în obiceiurile şi credinţele mărginenilor 31

MIHAIL MIHALCU, RADU OCTAVIAN MAIER, MIHAELA DRĂGĂNOIU, Obţinerea coloranţilor organici din reprezentanţi ai regnului vegetal din flora locală şi utilizarea lor în diferite îndeletniciri tehnico-artistice la poporul român. II. Observaţii cu privire la materia primă vegetală folosită . . . 59

MIHAIL M. ROBEA, Ceramica populară din Valea Vîlsanului — Argeş (III) . 83

PROFIL CONTEMPORAN

ISTVÁN ALMÁSI, Etnomuzicologul Tiberiu Alexandru la 75 de ani 103

NOTE ŞI DISCUŢII

LUCIA APOLZAN, Din activitatea cercetărilor etnografice de teren de la Porţile de Fier, 1967—1971 113

BREVIAR (rubrică realizată de Al. Dobre) 17, 31, 79, 102, 118

REF, tom 35, nr. 1, p. 1—120, Bucureşti, 1990

9912

https://biblioteca-digitala.ro

REVUE D'ETHNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE

Tome 35 1990 N° 1

SOMMAIRE

ÉTUDES

DUMITRU POP, La grande forêt — motif poétique fondamental dans la littérature et le folklore roumains 3

NICOLETA COATU, Aspects du culte solaire dans la culture populaire roumaine 19

MATÉRIAUX

CONSTANTIN DRĂGULESCU, Les plantes dans les coutumes et les croyances des habitants de Marginea 33

MIHAIL MIHALCU, RADU OCTAVIAN MAIER, MIHAELA DRĂGĂNOIU, L'obtention des colorants organiques du règne végétal de la flore locale et leur emploi en diverses occupations techniques-artistiques chez le peuple roumain. II. Remarques relatives à la matière première végétale employée 59

MIHAIL M. ROBEA, La céramique populaire de Valea Vîlsanului — Argeş (III) 81

PROFIL CONTEMPORAIN

ISTVÁN ALMÁSI, L'ethnomusicologue Tiberiu Alexandru à son 75e anniversaire 103

NOTES ET DISCUSSIONS

LUCIA APOLZAN, De l'activité des recherches ethnogrphiques sur le terrain à Porţile de Fier, 1967—1971 113

BRÉVIAIRE (réalisé par les soins de Al. Dobre) 17, 31, 79, 102, 118

REF, tome 35, n° 1, p. 1—120, Bucarest, 1990

https://biblioteca-digitala.ro

CODRUL – MOTIV POETIC FUNDAMENTAL ÎN FOLCLORUL ȘI ÎN LITERATURA NOASTRĂ NAȚIONALĂ

DUMITRU POP

De pe la mijlocul veacului trecut, codrul a fost invocat la noi cu o frecvență neobișnuită, în medii culturale din cele mai deosebite și, drept urmare, cu rezultate din cele mai diferite. Sintagma cu valoare paremiologică : „Codru-i frate cu românul", ce concentrează o experiență istorică cu totul excepțională, sintagmă ce a fost rostită, din păcate, de prea multe ori, de către oricine și în orice împrejurări, s-a banalizat astfel mai înainte ca adevărul adînc pe care îl exprimă să fi fost deslușit și explicitat pe baza examenului critic atent al unor cercetători avizați. Fenomenul acesta, de banalizare a unor noțiuni și concepte printr-o utilizare abuzivă și insuficient controlată nu ne apare însă singular nici la noi (cazul „doinei" se numără printre cele mai concludente) și nici la alte popoare.

În cele ce urmează ne-am propus să schițăm cîteva din elementele capabile să argumenteze în sensul aserțiunii cuprinse în titlul articolului de față, pornind de la o întrebare ce se impune a fi lămurită de la bun început : dacă, în afară de ceea ce numim *motiv poetic*, putem vorbi în cazul codrului și de un *mit* al acestuia ? Noi ne-am intitulat articolul „codrul – motiv fundamental ..." dar, adăugăm de îndată că, printr-o înțelegere în sens călinescian a ideii de *mit*, adică „o ficțiune ermetică", un „simbol al unei idei generale" [1], am putea vorbi în cazul codrului și de un *mit* și, cum vom vedea, chiar de un *mit fundamental al folclorului și al literaturii române*, un mit cu nimic mai puțin productiv decît cele patru pe care savantul nostru le așeza la temelia literaturii române [2]. În ceea ce ne privește, am preferat să utilizăm termenul *motiv poetic*, pentru că acesta are un înțeles mai larg, care nu exclude însă nicidecum mitul ; dimpotrivă, acesta i se încorporează adesea, confundîndu-se.

Dar chiar dacă în definirea mitului acceptăm, spre exemplu, punctul de vedere, mai restrictiv, al lui Mircea Eliade, după care „mitul povestește o istorie sacră" [3], ajungem în cele din urmă la aceeași soluție. Aceasta deoarece, pînă acum cîteva decenii, codrul, pădurea a reprezentat pentru țăranul român, ca de altfel și pentru țărănimea din alte țări

[1] George Călinescu, *Istoria literaturii române*. De la origini pînă în prezent. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982, p. 59.

[2] E vorba de miturile : *Traian și Dochia*, *Miorița*, *Meșterul Manole* și *Sburătorul*, *ibid.*, p. 59–62.

[3] *Aspecte ale mitului*, București, Editura Univers, 1978, p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

europene și extraeuropene [4], nu numai spațiul *concret și profan*, în care el a descoperit și din care și-a extras în cursul veacurilor rezervele materiale vitale, elementare, începînd cu lemnul de foc și cel din care și-a durat casa, acareturile, precum și cea mai mare parte a uneltelor de care avea nevoie și terminînd cu terenul cultivabil pe care și l-a extins mereu prin defrișări, ci și *spațiul sacru*, altarul în care ciobanii, de pildă, au continuat pînă tîrziu, spre vremea noastră, să-și mărturisească păcatele unor arbori și să se împărtășească apoi cu mugurii lor [5]. Sacralitatea arborilor a fost cunoscută și răspîndită pe plan universal [6]. S-a vorbit despre un cult al stejarului, larg răspîndit la celți [7]. La germani, cele mai vechi „sanctuare" au fost pădurile [8]. Concepția despre existența unor zeități ale pădurii, ca și a unui „rege" al acesteia, a fost și ea foarte răspîndită odinioară, ca și credința potrivit căreia „arborii au suflet" [9]. Există dovezi conform cărora și la noi, ca și la alte popoare, codrul a fost spațiul arhaicelor inițieri ale adolescenților [10], precum și spațiul rezidențial al strămoșilor și zeilor protectori, între care și zeul vegetației „Sîngeorzul", probabil un zeu al pădurii și al rodniciei totodată [11], și chiar „Muma-Pădurii", în care Traian Herseni vedea pe marea zeiță a pădurii, a brădetului [12]. Codrul a fost însă și spațiul demonilor silvani : „Fata pădurii", „Omul nopții", „Moșu codrului", „Vîlva codrului", „dracii" [13] etc., care reprezentau aceeași lume nevăzută, de esență mitico-magică.

Privit în orizontul gîndirii tradiționale populare, codrul ne apare astfel nu numai cu atributele lui pur materiale, cu flora și fauna specifice și cu toate celelalte resurse, practic inepuizabile altădată, și nici numai ca o realitate istorică, cu bine cunoscutele-i funcții, mai ales în vre-

[4] James George Frazer, *Creanga de aur*, I, București, Editura Minerva, „Biblioteca pentru toți", 1980, p. 231 ș.u.

[5] Vezi Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură poporană românească*. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 184—185 (și nota 212), 253 (și nota 55) ; idem, *Probleme de sociologie pastorală*, București, 1941, p. 95, nota 1.

[6] Cultul arborilor a fost atestat „la toate marile familii europene ale grupului arian" (Frazer, *op. cit.*, p. 233, unde se dau și numeroase informații).

[7] *Ibid.*, V, p. 167.

[8] *Ibid.*, I, p. 233.

[9] *Ibid.*, p. 8 ș.u., 235 ș.u.

[10] Vezi unele sugestii la Traian Herseni, *Forme străvechi* . . ., mai ales p. 271—272. Foarte sugestive ne apar și colindele din categoria „a junelui", în care eroul prinde de viu și „nevătămat" cerbul sau leul.

[11] Frazer, I, p. 242, oferă informații conform cărora e larg răspîndită în lume credința că sufletele celor morți se adăpostesc în arbori. Cît privește „Sîngeorzul" sau „Pădurea", vezi unele amănunte semnificative, precum și informații bibliografice la G. Retegan, *Dracii din Valea Tîblesului*, în „Revista de folclor", II (1957), nr. 4, p. 27—54, și Ion Cuceu, Maria Cuceu, *„Sîngeorzul" — un ritual mana în folclorul românesc*, în *Anuarul de folclor*, II, Cluj-Napoca, 1981, p. 201—214. Vezi și Mihai Pop, *Măștile de lemn din Birsești-Topești, Vrancea*, în „Revista de folclor", III (1958), nr. 1, și mai ales *Istoria teatrului în România*, I, Editura Academiei, 1965, p. 60—63.

[12] *Forme străvechi* . . ., p. 268—269.

[13] Vezi și Tache Papahagi, *Mic dicționar folcloric*, București, Editura Minerva, p. 340—342, 525—526.

https://biblioteca-digitala.ro

muri de primejdie[14], ci și ca o realitate spirituală, mitico-magică, ale cărei dimensiuni sacre și demonice (în sensul cel mai cuprinzător al acestui ultim termen: geniu producător de neliniști și pasiuni) au dominat timp de milenii mentalitatea oamenilor de pe teritoriul pe care s-a format și a evoluat de-a lungul secolelor poporul român. Este foarte adevărat că, în curgerea neîncetată a timpului, omul a desacralizat și demitizat și acest spațiu, umanizîndu-l și reducîndu-l la proporțiile cotidianului, dar elementul mitic a răzbătut pînă spre zilele noastre, după ce mai înainte a însuflețit multitudine de credințe, reprezentări și creații artistice ivite odinioară. În fond, poate că într-o măsură mai mare decît alte popoare, românul a făcut din codru ceea ce omul în genere a făcut din marele zeu al naturii care moare și învie, zeu pe care, datorită unor condiții speciale, în spațiul nostru geografic codrul l-a reprezentat prin excelență. *Sîngeorzul* sau *Pădurea*, de pildă, personajul central din obiceiul cunoscut în genere sub numele de Sîngeorz, vine de la pădure însoțit de mulțimea „dracilor", spiritele malefice care îl înconjoară[15]. Românul și l-a apropiat mereu în cursul istoriei, pînă cînd codrul, străvechiul spațiu sacru și demonic, locuit de zei protectori și diverse ființe malefice (sau numai generatoare de tulburări și manifestări în genul „zburătorului"), a devenit spațiu profan și istoric concret: codrul „casă românească", cum e denumit într-un cîntec maramureșean[16].

Codrul a devenit astfel în creația folclorică și, pornind de aici, în literatura și cultura noastră, nu numai un motiv poetic, ci *un veritabil mit și simbol național*[17]. Vorbind despre motivul poetic al codrului, vorbim astfel implicit și despre mitul fundamental al codrului în cultura și literatura românească.

Dar, așa cum am văzut, problema codrului nu e numai o problemă românească, motiv pentru care ea nici nu poate fi abordată decît comparativ. Formula „frunză verde", spre exemplu, pare să reprezinte totuși la noi o moștenire din tradiția latină, romană[18], și ea nu poate fi în nici un caz izolată de prezența codrului în viața noastră etnică; altfel, am fi pierdut-o cu timpul. Dar cum, în ce forme apare mitul codrului la alte popoare neolatine, germanice, slave ș.a. și în ce măsură reprezintă el un mit și un motiv poetic fundamental, iată o întrebare care își așteaptă răspunsul. În fine, în ce măsură a rodit acest motiv în literatura și în cultura lor scrisă? Care sînt elementele care particularizează mitul folcloric românesc și modul lui de valorificare în planul

[14] Problema a fost tratată temeinic și sub multiple laturi de Const. C. Giurescu, în *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, 1975. Vezi și culegerea de studii *Pădurea și poporul român*, Academia Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, Cluj-Napoca, 1987. Un exemplu concludent despre rolul codrului în împrejurări istorice nefavorabile ni s-a păstrat de la începutul secolului al XVII-lea: „Cînd au fost leșii în țara domniei mele — spune domnitorul Radu Mihnea al Moldovei în legătură cu invazia polonă din septembrie 1617 — toată țara fugise în codrii" (apud. Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 28).

[15] Vezi mai pe larg la G. Retegan, *op. cit.*

[16] Tit Bud, *Poezii populare din Maramureș*, București, 1908, p. 43—44.

[17] Cf. și Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Natura în lirica eminesciană*, în „România literară", XXII (1989), nr. 12, p. 5.

[18] Cf. și Ov. Birlea, *Poezia populară latină* (Încercare de reconstituire), în „Limbă și literatură", nr. 3 (1978), p. 396—400.

https://biblioteca-digitala.ro

creației culte față de cele ale altor popoare? Iată de ce în paginile ce urmează vom evita orice concluzii ce presupun o asemenea abordare comparată, mulțumindu-ne cu simple constatări referitoare la prezența mitului în cultura românească.

Fără să aderăm la punctul de vedere exprimat de B. P. Hasdeu [19], socotim totuși că unul din semnele cele mai grăitoare ale *rolului covîrșitor* ce l-a avut codrul în viața și în creația noastră culturală tradițională îl constituie frecvența cu care apare în folclorul românesc „frunza verde". În legătură cu aceasta nu e lipsită de interes identitatea ce apare regional între „codru" și „frunza verde": „la frunză verde-i zicem codru"; „codru zicem la frunză" [20].

Cît privește vechimea acestui mit și motiv poetic al folclorului românesc, ea o concurează cu siguranță pe a oricăreia dintre cele patru mituri fundamentale pe care le deosebea George Călinescu. Avem în vedere faptul că — așa cum a arătat Const. C. Giurescu în lucrarea citată —, pînă acum cîteva secole, codrul, pădurea, a cunoscut la noi întinderi cu mult mai mari decît cele actuale. Pornind din ținuturile de șes din preajma Dunării (codrii Vlăsiei), ea se întindea peste crestele tuturor ramurilor Munților Carpați, la răsărit peste Moldova, pînă în codrii Tigheciului și Orheiului, la nord pînă în codrii Herței și ai Maramureșului, iar la apus pînă în cîmpia Tisei, între Crișul Negru și cel Alb și în împrejurimile Ardudului din județul Satu Mare [21]. Codrul a constituit astfel însuși universul de viață, materială și spirituală, al poporului nostru încă de la ivirea sa în istorie, rămînînd peste timp însăși matca existenței și creației sale în plan cultural. Să ne gîndim, spre exemplu, la urmele ce s-au păstrat pînă astăzi din vechea civilizație a lemnului. Permanența acestei conviețuiri i-a oferit poporului român nu numai certitudinea existenței lui fizice, iar în plan intelectual multitudinea de reprezentări adecvate diverselor stadii de dezvoltare a mentalității sale în cursul vremii, ci și un anume confort sufletesc, cu multiple rezonanțe asupra sensibilității sale și a reflexelor acesteia în plan artistic. De aici frecvența unor imagini care tălmăcesc afinități și intimități pe cît de puternice și de variate, pe atît de nuanțate și de semnificative. Un întreg univers de simțăminte general-umane sau, alteori, de valoare locală, națională, de la chemările erosului la nostalgia înstrăinatului, de la elanul izvorît din revoltă și sete de dreaptă răzbunare a haiducului la deznădejdea acestuia la apropierea iernii, de la dorul ce se cere în mod imperios împărtășit la blestemul celui înșelat și părăsit, de la grava meditație asupra curgerii neîncetate și ireversibile a timpului la preamărirea veșniciei naturii și alte forme de meditație existențială etc. etc., toate își găsesc în codru un termen de comparație, un martor sau un confident, un complice sau un părtaș devotat. Există între eroul liric și codru niște tainice „consonanțe sufletești",

[19] *Frunza verde. O pagină pentru istoria literaturii române*, în B. P. Hasdeu, *Studii de folclor*. Ediție îngrijită și note de Nicolae Bot, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 37 ș.u.

[20] *Noul Atlas lingvistic pe regiuni, Oltenia*, III, 1974; Ov. Densusianu, *Viața pastorească în poezia noastră populară*, I, 1922, p. 33; apud Tache Papahagi, *Mic dicționar folcloric*, p. 527.

[21] Amănunte despre codrii de pe teritoriul etnic românesc la Const. C. Giurescu, *op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

după o mai veche expresie a lui Tache Papahagi [22], ce se dezvăluie în versuri ca: „Foaie verde, foi de fag, / codrule, tare mi-eşti drag, / că răsuni cînd zic de jale / pînă-n deal şi pînă-n vale, / pînă la puicuţa-n cale. / Şi tu zici de zic din fluier, / şuieri tu dacă eu şuier" [23], versuri ce amintesc *Doina* lui Alecsandri, acea creaţie a poetului, dată de către el drept cîntec popular, şi care exprimă atît de bine permanenţa cîntecului în viaţa ţăranului român, precum şi caracterul lui de oglindă a întregii sale existenţe. Sau versurile: „Suflă vîntu-ncetinel / Mă cheamă codru la el, / Să-i fiu frate şi fîrtat, / Să nu stau înstreinat" [24] sau, în fine: „Codru-i jalnic ca şi mine, / Vara trece, toamna zine, / Pică frunza, nu rămîne / Ca şi inimioara-n mine" [25]. Codrul se întristează, asemenea omului, dar nu numai toamna cînd îşi pierde frunza: „Supărată-i pădurea / Pîn'ce i-o picat frunza", ci şi atunci cînd e părăsit de om: „Io mă duc, codru rămîne / Plînge frunza după mine" [26], versuri care apar frecvent în poezia noastră populară. Omul împărtăşeşte, la rîndu-i, suferinţele codrului: „Doamne, nu bate lumea, / Cum ai bătut pădurea, / N-are cucu pă ce sta, / Nici mierla pă ce cînta" [27].

Dar ipostazele în care apare codrul în folclor sînt mult mai numeroase. Astfel, uneori nu este în stare să înţeleagă jalea omului, în ciuda multiplelor legături ce-i unesc: „Jelui-m-aş şi n-am cui, / Jelui-m-oi codrului, / Dar codru-i cu frunza verde / Şi el mie nu mi-o crede" [28], ceea ce poate că ar trebui interpretat prin prisma amintitelor consonanţe şi în directă legătură cu ritmurile cosmice: jalea omului este incompatibilă cu „frunza verde" sau în sensul că nici chiar codrul-frate nu poate înţelege, în anumite situaţii, jalea adîncă a omului. O anume indiferenţă a codrului faţă de necazurile omului: „Codru are grija lui, / N-are grija omului" [29], se încadrează general omenescului.

Interesante sînt, prin posibilităţile ce le deschid interpretării raporturilor dintre om şi codru, versurile: „Măi codrule, nu mă vinde, / Mi-i mînia şi te-oi aprinde, / C-amu bine ştiu că-i arde, / Eşti uscat pe giumătate" [30]. Să fie vorba, oare, de teama ca nu cumva pădurea să dea în vileag anume intimităţi pe care eroul liric ţine neapărat să le păstreze ascunse, sau e vorba de o creaţie haiducească, cu aluzie la anotimpul în care codrul, despuiat de frunze, nu-l mai poate acoperi pe „pribag"?

În fine, dragostea şi dorul de frate stau, totuşi, mai presus de dragostea de codru, mai ales cînd acesta constituie un obstacol în calea lor. Ideea tăierii sau aprinderii lui, a codrului, nu trebuie privită ca expresie a urii faţă de acesta, ci ca o modalitate de exprimare a profunzimii sentimentului fratern, ca un elogiu adus acestuia: „Pădurice, deasă

[22] *Poezia lirică populară*. Curs litografiat, Bucureşti, 1948.
[23] Tudor Pamfile, *Cîntece de jară*, Bucureşti, 1913, p. 273; apud Tache Papahagi, *Poezia lirică* ..., p. 179.
[24] *Antologie de folclor din judeţul Maramureş*, vol. I Poezia. Redactor responsabil Ion Chiş Şter. Cuvînt înainte Mihai Pop, Baia Mare, 1980, p. 468.
[25] *Ibid.*, p. 455.
[26] Dumitru Pop, *Folclor din zona Codrului*, Baia Mare, 1978, p. 150.
[27] *Antologie* ..., p. 470.
[28] Dumitru Pop, *Folcloristica Maramureşului*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 131.
[29] *Antologie* ..., p. 490.
[30] Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro

ești, / Frățiluc departe ești! / Pădure, cum te-aș tăia, / Frățiluc, cum te-aș vedea ; / Pădure, cum te-aș aprinde, / Frățiluc, cum te-aș cuprinde"[31].

Alături de acestea, foarte frecvent codrul e numit „împărat", poetul popular adresîndu-i-se cu apelativul „Măria Ta" ; alteori ne apare ca „tată" sau ca „mamă", foarte adesea ca „frate", „frățior" ș.a. Indiferent de aceste apelative, foarte sugestive, codrul e totdeauna „mare", „bogat", „primitor" și generos în același timp, oferind tuturor din bunurile sale[32]. El oferă astfel „cuiburi puilor golași" și — imaginea e de reținut — „zărilor le dau sălaș"[33]. Codrul este ocrotitorul cucului, „voevodul", „fiul pădurii", cum îl numește Lucian Blaga[34], pasărea care vestește sosirea primăverii și care dezvăluie destinele tinerilor aflați la vîrsta elanurilor erotice : „Cîntă-n codru să se știe, / Care cu cine să fie ... / Cîntă-n codru să aleagă / Care cu care să tragă"[35]. Prin mișcarea crengilor arborilor săi și prin frunzele lor ce „se scutură", codrul înregistrează veștile ce le aduce vîntul din lumea largă[36]. Codrul este invocat de tînăra fată îndrăgostită spre a-i stîmpăra dorul de la mîndru, dor care vine „peste codru cu frunza". „Măi, codruț, frunză galbină, / Eu mă culc, tu mă leagină, / Că n-am somn de-o săptămînă, / Că mi-i doru la inimă"[37]. Alteori, codrul devine loc de refugiu pentru îndrăgostiți ; fata îi cere mîndrului să fugă „Prin pădurea de mălin", unde să se așeze, „Dacă aici nu putem / Și de lume nu-ncăpem"[38]. La rîndul său, flăcăul îi cere codrului să tăinuiască faptul că o vară întreagă l-a ocrotit cu frunzele lui, pe el și pe mîndra[39]. Codrul a săvîrșit însă și păcate, tolerînd sub cupola lui desfășurarea unor aventuri cu infidelități casnice. Dar tot el a fost acela care le-a pus capăt, oferindu-le făptașilor pilda păsărilor sale[40]. Consonanțele dintre om și codru sînt uneori atît de adînci încît acesta din urmă devine ultimul liman al celui împovărat de necazuri : „Codrule cu frunză lată, / Pice piatră, nu te bată, / Că m-am umbrit la tine odată, / Cînd am fost mai supărată. / Piatra de nu te-a lovi, / Vreme iară mi-a veni, / La tine m-oi mai umbri, / Că năcazu-i tă' cu mine / Și de mă depărt de tine"[41]. Tot codrul devine și singurul său executor testamentar : „Codrule, orice-i vede / Nu spune la maica me ; / De mi-i vede mort în tine / Spune maicii că mi-i bine ; / De mi-i vede c-am murit / Spune-i că nu m-ai tîlnit, / Lasă-mi frunza de-nvălit / Crengile de-acoperit. / Noaptea vîntu și-a sufla, / Crengile le-a negura / Și pe mine m-or afla ; / Cine m-or afla pe mine / Om pămîntean n-a si nime, / Numa-o pasăre măiastră / Și-a zbura maicii-n fereastă / A zbura și-a ciripti, / Măicuții i-a povesti / Unde mi-am putut muri ; /

[31] *Ibid.*, p. 6.

[32] Ideea avea să revină la M. Eminescu în *Povestea codrului* : „Împărat slăvit e codrul, / Neamuri mii îi cresc sub poale, / Toate înflorind din mila / Codrului, Măriei Sale".

[33] Tache Papahagi, *Poezia lirică* ..., p. 180.

[34] În poezia *Veste* din *Nebănuitele trepte*.

[35] *Antologie* ..., p. 408—409.

[36] *Ibid.*, p. 472.

[37] *Ibid.*, p. 390.

[38] *Ibid.*, p. 411.

[39] *Folclor din zona Codrului*, p. 149.

[40] Vezi îndeosebi balada *Nevasta fugită*, la Al. I. Amzulescu, *Balada familială*. Tipologie și corpus de texte poetice, București, Editura Academiei, 1983, tip. 131, p. 79, baladă care, mai ales în Transilvania, a dat naștere unor fragmente lirice.

[41] *Folclor din zona Codrului*, p. 91.

https://biblioteca-digitala.ro

În mijlocul pădurii / Ducînd doru bădiții"[42]. Versurile citate aduc ceva din atmosfera *Mioriței*, constituind totodată una din cele mai elocvente mărturii ale adîncimii la care a ajuns sentimentul naturii în creația noastră poetică populară.

În ordine istorică, „codrțu-i românesc"[43], pentru că el, „fratele codru — săracul / ne-o ținut și lungit veacul"[44]. Către codru s-au îndreptat în ceasuri de restriște gîndurile celui năpăstuit, fie că era vorba de tînărul înrolat cu forța într-o armată străină de interesele neamului său[45], fie, mai adesea, de plugarul prigonit de ciocoi și zapcii[46], pentru că el, codrul, este acela care-i apără pe haiduci („pribegi", în Transilvania) „de domnari și de jendari / Și de alți căpăi mai mari"[47]. Tocmai de aceea, lui, codrului, i se adresează haiducul cu fraternă afecțiune: „Tu mi-ești frățiorul meu, / Cu tine trăiesc și eu. / Tu să mă aperi pe mine, / că eu sînt frate cu tine. / Cînd m-a căta potera / Să m-ascunzi sub poala ta / Și să mă răzbuni pe mine / cînd ciocoiul pe-aici vine"[48].

Dar acea îndelungată și intimă conviețuire om—codru i-a prilejuit celui dintîi permanente meditații referitoare la ritmurile vieții omului și ale naturii: „Codru de ce gălbenește, / Omu de ce bătrînește / Nime-n lume nu gicește. / Frundza gălbenè de vînt,/ Omu bătrînè-de gînd; / Frundza gălbinè de vînturi,/ Omu gălbinè de gînduri"[49] sau „Codru gălbinè de vînt,/ Omu tînăr de urît; / Codru gălbinè de soare, / Omu tînăr de dor mare"[50].

În succesiunea lor neîntreruptă, ritmurile cosmice măsoară trecerea timpului, punîndu-și pecetea asupra vieții naturii și omului: „Codrule, pă vîrvu tău / Crească iarbă și sarsău! / Codrule, cînd te-am trecut / Tu-ai fost verde și io prunc, / Pă cînd am venit napoi / Tu-ai fost vested și uscat, / Io bătrîn și supărat, / De multe rele mîncat. / Tu-ai fost vested și pălit, / Io bătrîn și năcăjit, / De multe rele pățit"[51] sau: „Săraci cărările mele, / C-o crescut iarba pe ele, / Crescut-o și s-o uscat/ Pînă m-am mai înturnat"[52]; sau, un ultim exemplu: „Așa trece viața mea / Cum cade-n codru frunza; / Așa trec și anii mei / Cum cade frunza din ei"[53].

Comparînd ritmurile cosmice ce rînduiesc existența codrului cu ritmul liniar al propriei sale existențe, meditația omului devine gravă, dar înțeleaptă în același timp, fără accente de deznădejde. De o parte,

[42] *Antologie* ..., p. 387.
[43] I. Pop Reteganul, *Trandafiri și viorele*; apud Tache Papahagi, *Poezia lirică* ..., p. 181.
[44] *Ibid.*, p. 176.
[45] „De m-a ține neamțul rău / Frunza și codru-i al meu" („Tribuna", IV (1887), nr. 17, p. 283) sau „Duce-m-oi să șiu pribag / Pîn pădurea cea de fag" sau „Și-oi căta codru de larg / Să văd cumu-i și pribag" (Tache Papahagi, *Graiul și folclorul* ..., p. 19).
[46] „Bate vîntul, bate vîntul, / Bate vîntul, mișcă cringul, / Pe mine mă bate gîndul / (lasă cringul / Să iau cîmpul, / Ies la cîmp ca să mă sting, / Dar de cring / Mai rău m-aprind" G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, 1885, p. 289).
[47] Tit Bud, *Poezii populare* ..., p. 43—44.
[48] Tache Papahagi, *Poezia lirică* ..., p. 180.
[49] *Antologie* ..., p. 476.
[50] *Ibid.*, p. 394.
[51] *Folclor din zona Codrului*, p. 91—92.
[52] *Ibid.*, p. 110.
[53] *Ibid.*, p. 184.

https://biblioteca-digitala.ro

multiple afinități și intimități, de altă parte destine atît de diferite, pentru că, față cu veșnicia celui dintîi, viața omului e efemeră „ca și frunza codrului" : „Și codruțu-i supărat / Toamna cînd rămîne uscat, / Nu-i ca mine cu bănat. / Codruț, nu te supăra, / Că luna lui mai a veni / Și iarăși îi înverzi, / Da sărac' inima mea, / Dac-o dată să topè / Șohănit nu înverzè, / Nici toamna și nici vara / Șohănit pînă-i lumea" [54].

Codrul reprezintă spațiul în care se înalță, între altele, bradul ce însoțește riturile ce marchează momentele capitale din viața omului, din leagăn pînă la mormînt. „Ce, brade, ț-ai d-oblincit / Că din codri ț-ai pornit ? / Din codri, din codri verzi / Și de la izvoară răci ..." — se spune, de exemplu, într-o variantă din *Cîntecul bradului* la înmormîntare [55]. În ordine poetică, viața codrului este invocată uneori spre a sublinia, prin contrast, drama dispariției omului : „Nici o moarte nu-i amară / Ca moartea de primăvară / Pe-nfrunzitul codrului, / Pe cîntatul cucului ..." [56]. Anotimpurile ritmează, cum se știe, viața haiducului, în raport cu cea a codrului ; în raporturi similare se găsesc codrul și păstoritul : brazii „nalți încetinați" se „leagănă" pentru că „mai sînt două-trei zile / Și p-aici pustiu rămîne, / Rămîn stîni / fără stăpîni, / strunguțe / fără oițe / Scaune făr' de băcițe ..." [57].

Multitudinea și diversitatea ipostazelor în care apare codrul în creația noastră folclorică (și nu ne-am referit aici decît la cea poetică) indică însăși amploarea raporturilor dintre om și codru în viața noastră etnică. În legătură cu aceasta se impune să reamintim precizarea foarte importantă pe care a făcut-o Const. C. Giurescu în *Istoria pădurii românești* ... : „Nu retragerea la munte, ci retragerea la pădure" [58] a caracterizat epoca migrațiilor și apoi epocile cotropirilor de tot felul ale pămîntului românesc.

Ar fi greu de delimitat cu precizie semnificațiile și funcțiile ce le-a înregistrat de-a lungul timpului codrul și în general natura în cultura populară, de la animism, dendrolatrie și mit, pînă la simbol și metaforă. Frazer credea că în momentul în care un arbore nu mai e „privit ca trup al spiritului, ci doar ca reședința sa, pe care o poate părăsi după voie, s-a realizat un progres însemnat în gîndirea religioasă. Animismul începe să se transforme în politeism" [59]. Momentul acesta e deci foarte îndepărtat în timp, drumul ce a trebuit să-l străbată pînă să ajungă la stadiul de simbol și metaforă fiind extrem de lung.

Dincolo de aceste dificultăți, ceea ce rămîne ca o realitate incontestabilă foarte pregnantă este prezența masivă și polisemantică a codrului în cultura tradițională, folclorică, a poporului român și faptul că a hrănit de timpuriu și neîncetat, pe întreaga ei durată de pînă acum, cultura noastră savantă, începînd cu literatura și terminînd cu muzica și artele plastice (să ne gîndim doar la Grigorescu în ale cărui pînze pădurea constituie adesea însăși tema unor peisaje (*Peisaj la Posada*,

[54] *Antologie* ..., p. 385.
[55] *Flori alese din poezia populară*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, „Biblioteca pentru toți", 1960, p. 35.
[56] *Ibid.*, p. 54.
[57] *Ibid.*, p. 237.
[58] P. 29 ș.u.
[59] *Op. cit.*, I, p. 247.

https://biblioteca-digitala.ro

de ex.) sau fundalul unor compoziții (*Turmă mică* ș.a.) și mai ales la Ion Andreescu, *Pădurea de fagi*, *Stejarul*, *Pădure desfrunzită*, *Iarna în pădure* ș.a.).

Necercetată decît cu totul sporadic și tangențial pînă acum, problema aceasta se impune a fi studiată temeinic, deoarece de ea se leagă unele din trăsăturile proprii, care particularizează arta românească în cadrul celei universale. Tudor Vianu, de pildă, arăta că ideea potrivit căreia pătrunderea sentimentului naturii în literatura cultă reprezintă o inițiativă a preromantismului și romantismului nu se aplică în cazul nostru, al românilor; la noi sentimentul naturii a pătruns direct din poezia populară, înaintea apariției curentelor amintite [66], cazul *Sburătorului* lui Eliade Rădulescu constituind — spunem noi — exemplul cel mai concludent. Să reprezinte, oare, aceasta o particularitate exclusiv românească, sau e proprie și literaturii altor popoare europene? În acest caz, trebuie nuanțată însăși formularea privind rolul și locul romantismului în promovarea sentimentului naturii în literatura universală.

Ceea ce se constată apoi, la o cercetare fie chiar fugitivă, e că nu pastelul este specia literară cultă care a valorificat în primul rînd și în cea mai mare măsură mitul, motivul poetic al codrului, ci altele, între care lirica erotică ocupă un loc prioritar, alături de poezia socială și patriotică și de meditația filozofică. Codrul nu a fost cîntat deci numai pentru frumusețea lui privită în sine, ci în strînsă legătură cu întreaga existență a omului.

Evident, fiecare scriitor a înțeles să valorifice în felul său motivul folcloric de care ne ocupăm, și lucrul acesta s-a realizat, de regulă, atît prin acordarea lui la mesajul propriei creații, conferind motivului sensuri noi, cît și la aspectele legate de realizarea artistică. Cu toate acestea, sînt foarte frecvente, în orice caz mult mai frecvente decît la prima vedere, cazurile în care motivul codrului își păstrează semnificația folclorică, și chiar forma lui originară, ceea ce e de natură să certifice valoarea lui intrinsecă, recunoașterea de către creatorii culți a bogatei încărcături semantice și expresive realizată la nivel popular. Spre exemplu, imaginea codru „împărat slăvit", codru „crai bătrîn", alături de apelativul „Măria Ta", dar și cel de „codruțule", „frate" ș.a. le regăsim la numeroși autori, ca și consonanțele sufletești la care ne-am referit, alături de meditația pe marginea fenomenului îmbătrînirii progresive și ireversibile a omului și continua reîntinerire, an de an, a codrului, așadar mecanismul ce explică veșnicia acestuia, toate le regăsim în forme foarte apropiate de cele din poezia populară. Personalitatea scriitorului e prezentă desigur în selecția și organizarea materialului, în sensibilitatea ce o investește și în expresia ei artistică.

Codrul a pătruns de timpuriu în poezia cultă românească, în perioada de început fiind menționat doar sporadic. Astfel, la Ienăchiță Văcărescu, în *Amărîtă turturea*, întîlnim versurile: „Trece prin pădure verde / Și se duce de se pierde / Zboară pînă de tot cade / Dar pre lemn verde nu șade". I. Budai Deleanu vorbește, în *Țiganiada*, de „codru

[66] *Asupra caracterelor specifice ale literaturii române*, în vol. *Studii de literatură română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1965, p. 555.

https://biblioteca-digitala.ro

cel verdișor", Vasile Aaron spune, în *Anul cel mănos*: „Iată codrul înverzește / Firea toată se clătește", iar despre pupăză: „Ci și tu ca o nebună/ Cîntați în codru dinpreună". La C. Conachi, în *Amorul din prietesug*, întîlnim versul: „Codri cu copaci sălbatici printre petre răsturnate", iar Gh. Asachi spune despre Dochia, din poemul cu același titlu: „Ea se-ndeamnă a fugi / Prin a codrului potică / Ea ascunde al ei trai". În fine, Vasile Cîrlova, primul poet român modern, notează în *Păstorul întristat*: „Voă natura vă este dată / Vînturi și codri voă zîmbesc", iar în poezia *Înserarea* întîlnim strofa: „Cînd o dumbravă deasă, cu frunte prea măreață / Încoronează cîmpul s-arate mai frumos / Și ne-ncetat din sînu-i revarsă cu dulceață / Pă-ntinderea cîmpiei un vînt mai răcoros" ș.a.

Vasile Alecsandri, unul dintre descoperitorii poeziei noastre populare și totodată unul dintre. întîii ei editori, cum se știe, valorifică și el codrul, și nu numai în pastelurile sale, ci și în celelalte cicluri de poezie: *Doine*, *Lăcrimioare*, *Suvenire*, *Mărgăritărele*, *Legende* ș.a. În *Miezul iernii* natura îi apare poetului ca un templu, munții fiind „a lui altare", iar „codrii organe sonore"; „în păduri trosnesc stejarii". *Viscolul* „se ridică de prin codri, de pe dealuri ..." și codrul „clocotește". Alteori, „a înflorit, și frunza lui lin se bate", iar cînd „Trece voinicul pe lună", codrul „voios răsună", ca în poezia populară. O notă de nostalgie plutește peste versurile în care e vorba de sfîrșitul verii: „Vara trece, iarna vine / Și tu codre te-ai uscat" sau „Iarna vine, vara trece / Și pădurea s-au rărit". Codrul apare la Alecsandri ca martor al vieții și luptei haiducilor: „Să ținem codrii și valea / Noi vitejii amîndoi; / Să dăm groaza prin ciocoi". Ca și în poezia populară, codrul e martorul sentimentelor de dragoste, numai că în creația patriotului preocupat de istoria națională, eroii sînt Dragoș și „o albă copiliță, Moldova", care e chiar „ursita" lui.

În poezia lui Vasile Alecsandri codrul este implicat cu deosebire în poezia patriotică și în cea cu caracter legendar. Astfel, în poemul istoric *Dumbrava Roșie*, la năvala leșilor un „freamăt de suspinuri", „de glasuri nădușite / S-aud în sînul nopții" „Și către munți se-ndreaptă l-a codrilor desime", satele alergînd către adăpost „în fund de codri". Apărătorii lor însă ies „ca frunza-n codri la vîntul primăverii". În timp ce satele ard „în foc de codri", începe lupta, „pădurea se trezește" și „chiotește", pentru că în trecut „Stejarul cu voinicul era frate de arme, / Iar codrii, cetăți unde mînați de a lor soarte, / Românii găseau viață, dușmanii găseau moarte" *(Vlad Țepeș și stejarul)*.

Alături de contrastul dintre viața perisabilă a omului și reîntinerirea periodică a codrului, din poezia populară, la Alecsandri apare și paralelismul dintre ele. La moartea lui R. Rolla, poetul scrie: „Din zi în zi pădurea bătrînă se rărește !/Azi un stejar, mîni altul, pe rînd se prăbușește !/ Și largi poiene triste rămîn în locul lor/. . . /Așa din stolul nostru de oameni cu tărie/Ce-au scos această țară din robie/. . . /Azi unul, mîne altul se duc din astă lume" etc.

Dar una din cele mai semnificative creații ale poetului de la Mircești în ceea ce privește valorificarea motivului de care ne ocupăm este creația, de mare popularitate pînă acum cîteva decenii, *Ștefan vodă și codrul:* „Ștefan Vodă rătăcit/Intră-n codrul înfrunzit,/Codru-i zice:

https://biblioteca-digitala.ro

„Domn viteaz !/Ce-ți curg lacrimi pe obraz ?"/ — „Ah, îmi plîng ostașii mei/Morți, luptînd ca niște smei !"/Codrul zice : „Dragul meu, /Încetează plînsul tău, /Căci din brazii mei trufași/Face-ți-oi voinici ostași/Ca să scapi biata moșie/De păgîni și de urgie", după care „Codrul puse a vui,/Brazii a-și însufleți,/Pe stejari a mi-i trezi/. . ./", iar Ștefan pleacă la luptă „Peste munte și muncel/Cu tot codrul după el" etc. Sînt puține creațiile poetice în care destinul istoric al poporului român, împletindu-se cu cel al codrului, a redat atît de direct și de plastic.

Dacă virtuțile poetice ale creației lui Alecsandri aveau să fie depășite în curînd de cele ale lui Mihai Eminescu, momentul Alecsandri se înscrie ca un moment de mare însemnătate în procesul îndelungat de valorificare a mitului codrului în literatura română.

Despre prezența codrului și a naturii în poezia lui Mihai Eminescu s-a scris mult, mai ales în ultimul timp. Foarte adesea poetul urmează de-aproape modelul popular și nu numai în ceea ce privește semnificația, ci și forma acestuia, inclusiv metrica și versificația (*Ce te legeni*, *Revedere*. . .). Și la el, între om și codru există legături intime ce se traduc în vibrații asemănătoare și în stăruitoare chemări reciproce (*Floare albastră*, *Dorința*, *O, rămîi* etc.) sau în nostalgii ale unor ani apuși. Ca și în poezia populară, codrul este cadrul ospitalier și deopotrivă ocrotitor al dragostei. Dar el e și „împărat slăvit", care adăpostește și face să crească și să-i înflorească sub poale „neamuri mii" (*Povestea codrului*), după cum, în vreme de război, e „clocot de zgomot", „freamăt", „zbucium" și „cetate" : „Tu să știi, iubite frate, că nu-s codru, ci cetate" — îi spune codrul lui Mușatin (*Mușatin și codrul*). Codrul e limanul la care revine în cele din urmă rătăcitorul : „Codrule, codrușule,/Ce mai faci, drăguțule/Că de cînd nu ne-am văzut/Multă vreme au trecut/Și de cînd m-am depărtat,/Multă lume am umblat" (*Revedere*). În poezia populară codrul se leagănă „fără ploaie, fără vînt" „cu crengile la pămînt", pentru că „vin meșteri" care îl vor tăia și îl vor face „drănicioare". La Eminescu, ca și la Alecsandri, legănatul codrului fără ploaie și fără vînt e motivat prin trecerea timpului : „Ziua scade, noaptea crește/Și frunzișul mi-l rărește", rămînînd pustiit în cele din urmă (*Ce te legeni*), deși, în altă parte, poetul subliniază, asemeni poetului popular, veșnicia codrului, în contrast cu vremelnicia omului : „Vreme trece, vreme vine,/Tu din tînăr precum ești/Tot mereu întinerești/. . ./ Numai omu-i schimbător,/Pe pămînt rătăcitor,/Iar noi locului ne ținem,/ Cum am fost așa rămînem" (*Revedere*).

În cazul marelui nostru poet național trebuie, desigur, să avem în vedere și frecvența cu totul remarcabilă a codrului în creația sa, dar, mai presus de aceasta, trebuie să ținem seama de semnificația ce i-a conferit-o poetul și de expresia artistică a producțiilor pe care le-a inspirat, căci prin aceasta îndeosebi codrul, ca motiv poetic, ca mit și simbol artistic a pătruns în literatura universală. S-a afirmat, cu îndreptățire, că Eminescu a reușit „să proiecteze natura în ordinea mitului" și să „proiecteze" astfel „peisajul românesc" „în eternitate"[61]. Așa cum spuneam, cel puțin în cazul codrului încărcătura mitică se evidențiază la tot pasul chiar la nivel popular, viziunea mitică în care apare fiind însăși viziunea populară asupra codrului. Astfel, proiectarea codrului în mit se înscrie organic în poe-

[61] Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 555.

https://biblioteca-digitala.ro

zia populară și sînt numeroși scriitorii care au intuit-o și au încercat să o pună în valoare în propria lor creație. Eminescu a investit-o însă cu forța geniului. Dar se impune să precizăm că sînt numeroase cazurile în care poezia populară românească n-a trebuit să aștepte pe Eminescu sau pe un alt creator de mare talent spre a izbuti să pătrundă în eternitate prin valorificarea simburelui mitic, inclusiv mitul de care ne ocupăm, sau a peisajului românesc. *Miorița*, *Toma Alimoș*, spre exemplu, dintre balade, sau *Cîntecul bradului*, dintre producțiile rituale, sînt concludente în acest sens.

Valorificarea în plan artistic a codrului se continuă în literatura noastră și după Eminescu, înregistrînd aspecte inedite. La George Coșbuc, viziunea mitică e dominantă, așa cum e și în numeroase alte creații ale sale pe teme din cele mai diferite. Astfel, codrul e „puternicul rege" ce „aude prin noapte/Și bine-nțelege/Al oștilor vuiet/Din nori/. . . /"; el se face „galben", „tremură", „cu vîntul se luptă,/Pocnește și sună/Și-și urlă durerea,/Căci vîntul îl prinde/Și-l strînge de mijloc/Topindu-i puterea!/Și codrul se-ndoaie", pentru ca în cele din urmă să moară „cu fruntea/Pe pieptul naturii,/Și moare natura/De jalea pădurii/În toamnă tîrziu" (*Toamna tîrziu*). Întregul poem stă așadar sub semnul mitului, avînd totodată un puternic caracter dramatic. Pentru Al. Mateevici, „Limba noastră-i frunza verde, zbuciumul din codrii veșnici" (*Limba noastră*). La M. Cruceanu, *Pădurea de gheață* „e un templu măreț, dar fără zeu", în care „adînc un suflet își doarme somnul greu", iar la V. Voiculescu, „codrul/care pare/de ceară/Miroase a sfînt" (*Plîns de toamnă*) ș.a. Nu intenționăm însă să întreprindem aici o cercetare propriu-zisă în legătură cu prezența codrului în poezia românească; vom schița doar cîteva din liniile generale ale viziunii proiectate asupra lui de către trei dintre poeții mai reprezentativi ai Transilvaniei. Astfel, în poezia lui Aron Cotruș apar adesea „codrii nepătrunși" (*Prin codrii nepătrunși*), codrii uriași și „cîntători ai libertății mele" (*ibid.*), codrii „evocatori ai unei copilării rămase departe, în urmă" (*ibid*); într-un tablou simte cum „parcă-mi freamătă păduri bătrîne românești" și în care simte totodată „toată țara" (*Pe un tablou*). Pădurea „doinitoare" îi vorbește parcă, încercînd să-l oprească să plece: „Bătîndu-mă ușor și prietenos pe umăr/Cu tremurînde brațe făr de număr. . . "(*Prin întuneric de pădure*). Alteori, cînd intră „în codrul fără fund", simte că intră „în străvechiul suflet al Ardealului" (*În adînc de codru*), deoarece pentru Aron Cotruș pădurea adăpostește însuși sufletul trecutului nostru de pe plaiurile transilvane; străvechii codri ardelenești sînt evocați pînă și de rafturile de stejar ale bibliotecii sale și de „freamătele sobei", dat fiind că pentru poetul nostru codrul e înainte de toate „casă românească", și anume casă românească transilvăneană, iar el e înstrăinatul care tînjește după peisajul și liniștea lăsate acasă. În poezia lui Cotruș codrul apare astfel într-o viziune apropiată de cea întîlnită într-o poezie maramureșeană și, totodată, într-una, mai generală, dezvoltată de Eminescu și de Octavian Goga: codrul ca obsesie a înstrăinatului de comunitatea de origine.

O. Goga, „poetul pătimirii noastre", cel înstrăinat de mic copil de satul său de la poalele munților, invocă frecvent codrul, pentru că acesta îi apare ca martor solidar cu suferințele și cu nădejdile neamului. Istoria, toate „poveștile noastre" [citește legendele!] „dorm" „în leagănul [. . .] de

https://biblioteca-digitala.ro

codri și stînci" al munților (*În munți*). Codrul, „bătrînul crai", „e înfrățit cu noi", de aceea „se înfioară" și „povestește de jale", alteori schimbă jalea „în cîntec" (*ibid.*). Reîntors după multă vreme, poetul îi adresează rugămintea să-i povestească „din frunză" povestea îndurerată a dispărutei case părintești, acum cînd, după îndelungate rătăciri prin lume, „bătrîne codru", „părinte-al meu din vremi demult", „ajung la sînul tău „e tată" (*Reîntors*).

Codrul, pădurea de brazi „mi-e sfîntă și-atîta de dragă" (*În munți*) — spune poetul — și ea „o catedrală pare" (*În brazi*); frunza lui „plînge", alteori freamătă „zmerită", ceea ce aduce a „glas cucernic de tropare"; codrul, părtaș al suferințelor românilor ardeleni, cîntă „cîntecul de-ngropăciune/Al doinei noastre care moare" de jale (*În codru*), acum cînd a dispărut pînă și lăutarul, cîntărețul care „asculta"/urma/ „glasul codrilor", „cetluind pe patru strune/Taina svonurilor multe?" (*Așteptare*). Poetul se prosternează în fața codrului: „La poarta-mpărăției tale/Plec fruntea mea înfierbîntată/La poarta ta eu mă cutremur,/Curat e duhul lumii tale" (*În codru*), pe ale cărui frunze „înfiorate" „Eu văd cum tremură și-nvie/Nădejdea visurilor noastre" (*ibid.*). Aceasta și pentru că el — codrul — evocă nu numai suferințele, ci și gloria străbună. Referindu-se, de pildă, la Ștefan cel Mare, poetul spune: „Să nu se-nfioare de numele tău/Nu-i frunză în codrii Moldovei" (*De la noi*). Tot din codrii porneau la luptă, „strîngînd săcuri la subțioară /Feciorii mîndrei Cosînzene" (*Oltul*).

La Lucian Blaga, care spune undeva: „Om de pădure sunt și-mi place frunza" (*Soare iberic*), codrul ni se înfățișează, de asemenea, într-o viziune proprie, mai depărtată de cea populară, dar care valorifică elemente de ordin mitic, desprinse din folclor sau inventate de el însuși, pentru că, așa cum mărturisește chiar el, „Născocesc motive mitice la orice pas, fiindcă fără o gîndire mitică nu ia ființă, din păcate sau din fericire, nici o poezie" [62]. Avem de-a face la Blaga cu un proces de adîncire și de subliniere a miticului în sens filozofic și arhaic, ceea ce contribuie la realizarea unei atmosfere de taină, de mister, proprie poeziei sale în general.

Grație mai ales formulei „Mire-te, dezmire-te", poezia intitulată *Inima pădurii* sună ca un străvechi descîntec, în care „zilele pădurii" apar ca „zile ale facerii", ale începutului de lume, „locul unde toate cresc". Codrul e însă și „patria verde" a haiducului, cel ce intră în adîncurile lui „pînă unde/se-nchid toamna șerpii sub stîncă"; haiducul „va să desferece duhul pădurii/și șipote negre cari cîntă" (*Haiducul*).

Și pentru Blaga, ca pentru atîția din poeții noștri, codrul este evocator al copilăriei, dar ideea îmbracă la el o expresie foarte personală: „Numai sîngele meu strigă prin păduri/după îndepărtata-i copilărie,/ ca un cerb bătrîn/după ciuta pierdută în moarte" (*În marea trecere*).

Bradul, cu bogata-i mitologie, inclusiv în tradiția românească, apare și la Blaga, dar cu semnificația folclorică adaptată propriei concepții — *Cîntecul bradului* și *Cetini negre* — în acesta din urmă formula „cetini verde" venind să substituie parcă „frunza verde" și imprimînd poeziei o tonalitate deosebită și o notă de mister obsesiv. „Gorunul din

[62] Lucian Blaga, *Poezii*. Ediție îngrijită de George Ivașcu, București, Editura pentru Literatură, 1966, *Note*, p. 477.

https://biblioteca-digitala.ro

margine de codru" cu frunza „jucăuşe" e copacul din care „îmi vor ciopli nu peste mult sicriul" *(Gorunul)*; „buhele" (cucuvaiele), păsările nopţii prevestitoare de moarte, „s-aşează ca urne pe brazi". În munţi, în miez de noapte, ciobanul îşi îngroapă „la rădăcinile brazilor, lîngă blestemul cucutelor", „mieii ucişi de puterile codrului" *(În munţi)*; pentru oi, „noaptea pădurii e vis lung şi greu" *(ibid.)*. „Duhurile de pădure" apar şi pe streşinile catedralelor *(Anno domini)* etc.

Dar pădurea aceasta tainică şi născătoare de spaime metafizice este chiar aceea pe care şi-o doreşte însuşi poetul. Sub soarele iberic, el simte că i-ar „trebui de-aiurea dezmierdare/multa-nrourata slavă,/ a Valachiei deasă, largă/reavănă dumbravă" *(Soare iberic)*.

Mitul codrului nu a fost ocolit nici de scriitorii de azi şi avem convingerea că el va face să vibreze şi sensibilitatea celor ce vor veni după ei, atîta timp cît se va mai auzi grai românesc pe aceste locuri, chiar dacă codrii noştri le vor inspira creaţii peste care vor adia tot mai mult undele nostalgiei. Încrezători, totuşi, în conştiinţa generaţiei noastre şi a celor viitoare, încheiem cu textul unei scurte dar foarte sugestive poezii a lui Marin Sorescu, intitulată *Foaie verde*: „Codrule,/Dă-mi o frunză de sus,/Pentru lumină şi pentru tinereţe,/Şi pentru viaţa care nu moare./Codrule,/Dă-mi o frunză de jos,/Pentru întuneric şi pentru bătrîneţe,/Şi pentru moartea care nu învie./Noi ne-am scris sufletul/Pe frunze .../Codrule,/ Dă-mi toate frunzele tale/Să cînt din ele./Sau mai bine cîntă tu/Şi cu sufletul meu" [63].

LA GRANDE FORÊT — MOTIF POÉTIQUE FONDAMENTAL DANS LA LITTÉRATURE ET LE FOLKLORE ROUMAINS

(Résumé)

A partir de l'idée que la grande forêt est, dans la littérature et le folklore roumains, un thème poétique fondamental, cette recherche fait voir qu'il représente également *un mythe*, fondamental même, au moins aussi ancien et fécond dans la littérature roumaine que les autres quatre mythes (Traian et Dochia, la Mioritza, le Maître Manole et le Sylphe) que G. Călinescu mettait à la base de notre littérature.

Comme pour la paysannerie d'autres pays, la forêt est, pour les Roumains, non seulement l'espace *concret* et *profane* d'où l'on prend les moyens de subsistance, mais aussi l'espace *sacré*, celui des anciens rituels d'initiation des adolescents, ou bien celui où résidaient les ancêtres et les dieux protecteurs, parmi lesquels le dieu de la végétation et les démons sylvains, de nature mythique-magique.

La grande forêt est ainsi à envisager non seulement dans ses aspects matériels ou historiques (très significatifs, il est vrai, pour le passé de notre peuple, surtout à l'époque des migrations mais aussi pour la résistance contre les tendances d'asservissement par les empires); elle est à analyser comme une réalité spirituelle, mythique et magique, dont l'emprise sacrée et démonique a été forte sur la mentalité des générations. Déjà démythisée et désacralisée elle garde néanmoins des traits mythiques,

[63] *Poeme*. Cu o prefaţă de Cornel Regman, Bucureşti, Editura Albatros, 1976, p. 116.

https://biblioteca-digitala.ro

après avoir inspiré pas mal de croyances, représentations et créations artistiques.

Dans la création folklorique roumaine, et à partir de là, dans notre littérature et culture (en musique et dans les arts plastiques), la grande forêt n'est donc pas seulement un motif poétique, mais aussi un *mythe* et un *symbole national*. Ce fait est à étudier dans un cadre comparatif, pour essayer d'établir en quelle mesure il est présent dans d'autres cultures, sous quelles formes, etc.

Cette étude précise la place de la grande forêt dans la poésie populaire roumaine, relevant une série de nombreuses hypostases sous lesquelles elle s'y manifeste. La deuxième partie de l'étude fait voir la présence du thème dans la littérature roumaine, seulement dans la poésie, déjà avant le préromantisme et le romantisme jusqu'à la littérature contemporaine. On met en évidence, moyennant des exemples, la manière spécifique dont le motif de la grande forêt a été mis en valeur par divers écrivains roumains.

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **FOLCLOR ŞI MITOLOGIE ÎN PAGINILE „REVISTEI DE ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ".** Sînt puţine, e drept, revistele literare care acordă un spaţiu ceva mai larg problemelor de cultură poporană şi deci, implicit, celor de mitologie românească. Între acestea însă, „Revista de istorie şi teorie literară" constituie deja o excepţie. Dacă vom urmări, de pildă, sumarul revistei, începînd cu anul 1983 — cînd la conducerea acestei prestigioase publicaţii este numit un colectiv redacţional de certă vocaţie, sub conducerea directorului Zoe Dumitrescu Buşulenga şi a redactorului-şef Nicolae Florescu —, vom observa că, pe lîngă problemele de strictă specialitate, sînt incluse firesc şi cele referitoare la cultura spirituală poporană sau cele care formează obiectul unor discipline conexe.

Aşa, de exemplu, în numărul 1/1983 începe publicarea în foileton a tezei de doctorat a lui Mircea Eliade privitoare la o problemă majoră a filozofiei orientale. În numărul 2/1983 este publicat studiul lui Petru Caraman *Un motiv alegoric în folclorul românesc şi în cel polonez*, care continuă neîntrerupt pînă la numărul 2/1984. Nota de ediţie, semnată de Iordan Datcu, are meritul de a pune în valoare contribuţia remarcabilă a etnologului ieşean la cercetarea unor aspecte fundamentale ale culturii poporane, proiectate pe un larg orizont comparatist.

În numărul 3/1983 întîlnim o substanţială contribuţie a profesorului Dan Grigorescu, în chip adecvat numită *Mit şi cultură. Premise ale unei interpretări comparatiste*. Este relevat faptul că sensul literar al mitului nu poate fi cunoscut — fie chiar şi intuitiv — decît într-o perspectivă culturală clar definită. Tot în acest număr Felix Karlinger, prin *Contribuţii la cercetarea cărţilor populare*, aduce un bine venit omagiu lui Nicolae Cartojan, iar Marin Sorescu realizează o scurtă antologie de poezie poporană românească.

Sub semnătura lui I. Cheie-Pantea, în numărul 4/1983, este inclus un articol despre *Lucian Blaga şi valoarea ontologică a creaţiei*, care pune în evidenţă faptul că, pentru echilibrarea tensiunilor în drama *Meşterul Manole*, Blaga a extras din legenda populară semnificaţia şi valoarea existenţei creatoare pe care, apoi, o va aprofunda şi nuanţa potrivit viziunii sale filozofice.

O interesantă pledoarie pentru *Orizontul folcloric al civilizaţiei româneşti*, semnată de Răzvan Theodorescu, este inclusă în numărul 2/1984, iar în numărul următor, 3/1984, sub titlul *Haiducul în literaturile sud-est europene*, Mircea Muthu analizează acest termen de referinţă pentru studiul morfologic al formelor epice sud-est europene, constatînd că „alături de figurile înţeleptului şi parvenitului el consolidează romanescul şi contribuie la întreţinerea, în continuare, a spiritului epopeic". La rubrica „Restituiri", în numărul 4/1984, Iordan Datcu vorbeşte despre *Un ciclu de narafiuni populare stenografiate*, avînd în vedere activitatea folcloristică a fraţilor Artur şi Raul Stavri.

Incitant şi pentru unele opinii, de tipul „cred că urmele bogomilismului în cultura populară română sînt nule", este Ioan Petru Culianu în *Reconstituiri în domeniul mitologiei româneşti* (prezentare şi dialog consemnat de Andrei Oişteanu), prezent în numărul 3/1985.

Aprofundînd într-o anume perioadă a activităţii sale relaţia folclorului cu literatura cultă, Adrian Fochi publică în numărul 1/1986 studiul *Pînă la Hans Sachs şi de aici la G. Coşbuc*. Această latură a preocupărilor din ultimii ani ai regretatului Adrian Fochi este prezentată de Iordan Datcu. În numerele 2—3/1986 se remarcă, în primul rînd, iniţiativa revistei

https://biblioteca-digitala.ro

de a supune *În dezbatere — mitologia românească*; răspund ancheteі Mihai Coman, Paul Petrescu, Grigore Popa, H.H. Stahl, Mihai Șora, Gh. Vrabie (să consemnăm și faptul că ancheta este realizată de I. Oprișan). Tot în numerele pe aprilie-septembrie 1986 este inclus studiul lui Andrei Oișteanu *Furarea astrelor — motive și semnificații mitice* (I), remarcabil atît prin calitatea expunerii, cît și prin modul expresiv al investigației, de epuizare a motivului pe direcția, în multe cazuri fertilă, a comparatismului. Reține atenția, în continuare, o contribuție semnată de Cornelia Călin pe marginea unei teme de interes major: *Cîntecul istoric în folclorul românesc* și, desigur, Cătălina Velculescu, cu *Hasdeu și cercetarea cărților populare*. În fine, despre *O snoavă populară românească de la începutul secolului al XVIII-lea* scrie Mihai Moraru.

În numărul 4/1986 răspund la ancheta pe marginea mitologiei românești: I.C. Chițimia, Paul P. Drogeanu, Gheorghe Pavelescu, Dumitru Pop, Gheorghe Vlăduțescu. Continuă studiul lui Andrei Oișteanu *Furarea astrelor — motive și semnificații mitice* (II), iar în secțiunea „Remember" a rubricii „Restituiri" este prezent Mircea Vulcănescu cu studiul fundamental *Ion Creangă văzut de generația actuală*, un punct de vedere dintre cele mai interesante — cum subliniază de altfel o scurtă notă a redacției — cu privire la receptarea în perioada interbelică a personalității autorului *Amintirilor din copilărie*.

Numerele 1—2/1987 continuă publicarea opiniilor formulate de diverse personalități ale culturii noastre contemporane asupra mitologiei române. Răspund ancheteі, de această dată, Valeriu Anania, Andrei Oișteanu, Ernest Bernea, Alexandru Popescu, Vasile Vetișanu și Răzvan Theodorescu. Din studiul profesoarei Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Receptarea lui Creangă azi*, reținem: „Și dacă Mircea Vulcănescu scria în 1935 acel superb eseu despre *Ion Creangă văzut de generația actuală*, în *Gînd românesc* din 1 ianuarie, deci cu mai bine de o jumătate de secol în urmă, socotim că e timpul să ne întrebăm și noi înșine, nu atît despre stadiul actual al cercetărilor în ceea ce-l privește pe marele humulestean, cît despre deosebirile dintre modul de abordare propus de mult regretatul ginditor și modul nostru actual de abordare". Rubrica „Texte și pretexte" cuprinde ultima parte a studiului lui Andrei Oișteanu *Furarea astrelor — motive și semnificații mitice* (III), iar la rubrica „Symposion" remarcăm articolul *Dănilă Prepeleac sau despre metaforă*, semnat de Roxana Sorescu.

Din numărul dublu 3—4/1987 merită subliniat, în primul rînd, studiul lui Mircea Vulcănescu *Ispita dacică* (comentariu de V. Vetișanu). Asupra unor aspecte teoretice ridicate de cercetarea mitologiei române în contemporaneitate își exprimă punctul de vedere Corneliu Bărbulescu, Gheorghiță Geană, Marianne Mesnil, Andrei Pleșu și N. Steinhardt etc. Semnalăm, de asemenea, contribuția lui Ernest Bernea la elucidarea unor probleme legate de *Credință, mit, reprezentare*.

În numerele 1—2/1988 răspund la dezbaterea pe marginea mitologiei române Silviu Angelescu, Ion Horațiu Crișan, Victor Kernbach, Petru Ursache și Al. Zub. Opiniile exprimate pe parcursul discuțiilor sînt evaluate critic de I. Oprișan. Întrucît paginile revistei rămîn în continuare deschise celor ce doresc să-și exprime un „punct de vedere" în această privință, considerăm că o viitoare participare a unor specialiști în probleme de folclor și etnologie, precum Romulus Vulcănescu, Ion H. Ciubotaru, Ion Cuceu, Ion Ghinoiu sau Nicolae Constantinescu, ar releva pe cît posibil noi și semnificative direcții de abordare a domeniului. Ne-ar interesa totodată opinia unui editor direct implicat în apariția cărților de folclor și mitologie, iar aici ne gîndim firesc la Iordan Datcu, dar și la redactorul-șef al „Revistei de etnografie și folclor", Alexandru Dobre, care, cu generozitate și competență, acordă, atunci cînd e cazul, un spațiu larg problemelor de mitologie românească. În sfîrșit, ar fi poate un gest cultural de maximă rezonanță stringerea acestor „puncte de vedere" privitoare la aspectele definitorii ale cercetării mitologiei române într-un volum care să poarte, eventual, girul științific al înaltului forum care este Academia Română.

Ultimul număr apărut, 3—4/1988, ne oferă surpriza instituirii unei noi rubrici, „Mythos și Logos", destinată atît problemelor de mitologie și folclor, cît și receptării acestora în perspectiva filozofiei și antropologiei culturale. Să remarcăm, așadar, capitolul *Mătrăguna* din lucrarea inedită a lui Simion Florea Marian *Botanică poporană română* (prezentare și text stabilit de Brânduța Steiciuc); studiul lui Mircea Eliade *La Mandragore et l'Arbre Cosmique* (preambul de Mircea Handoca) și un alt studiu, *Mătrăguna și alte plante psihotrope*, semnat de Andrei Oișteanu.

În studiul *La facerea lumii cerul era foarte aproape de pămînt*, Adrian Șuștea scrutează mitul hierogamiei cosmice în legendele noastre poporane, constatînd totodată că expunerea acestei probleme printr-un *mythos* trebuie socotită mai degrabă o modalitate predilectă a gîndirii poporane în argumentarea filozofică.

Se cuvine, într-un fel, reținut și eseul lui Vasile Lovinescu *Sunt lacrimae rerum — pagini de meditație*, în prezentarea lui Victor Dumitriu, iar „În foileton" cursul de *Filozofia religiei*, ținut de Lucian Blaga în anul de învățămînt 1940—1941 la Facultatea de filozofie și Litere a Universității din Cluj. Despre importanța acestui curs pentru înțelegerea deplină a concepției lui Blaga față de fenomenul religios pledează succint Alexandru Surdu.

Contribuția acestei reviste la promovarea valorilor perene ale culturii spirituale poporane este desigur remarcabilă. Rămîne ca toate aceste studii și articole să fie în chip firesc integrate în circuitul științific de specialitate. (*ADRIAN ȘUȘTEA*)

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTE ALE CULTULUI SOLAR ÎN CULTURA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

NICOLETA COATU

Ruga către Soare, ipostază comportamentală umană în legătură cu un străvechi cult solar, vizează modalitatea gestuală (imaginea dinamică ascensional-spirituală a omului în atitudine de adorare, în poziție verticală, cu mîinile ridicate deasupra capului, spre Soare) și forma de obiectivare verbală, prin cuvînt magic de invocare.

Cele mai vechi reprezentări umane în expresie plastică, în atitudine de rugă (în picioare, cu brațele în sus) aparțin artei rupestre preistorice. În peștera Magurata, din NV Bulgariei, la circa 20 km de Bielogradșik, s-a descoperit un ansamblu pictural (aproximativ 700 de figuri, realizate într-o manieră stilizată mai ales pentru figurile feminine), care a fost datat de V. Nikov din epoca fierului, în timp ce E. Anati îl consideră un sanctuar neolitic [1]. Unele reprezentări feminine (fig. 1) au o poziție verticală, iar brațele ridicate deasupra capului, cu palmele înăuntru, conturează imaginea unui cerc.

Fig. 1. Reprezentări feminine în poziție verticală, cu brațele ridicate deasupra capului, conturînd imaginea unui cerc (după M. Circiumaru, *Mărturii ale artei rupestre preistorice în România*, p. 61).

Ipostaza simbolică umană relevată este reprezentată și pe un fragment de vas din vîrsta bronzului, de la grota din Dions (Gard) (fig. 2), cu o imagine schematizată umană masculină (în varianta poziționalâ: picioarele în unghi de 90 de grade și brațele ridicate deasupra capului tot în unghi de 90 de grade).

[1] M. Circiumaru, *Mărturii ale artei rupestre preistorice în România*, București, Editura Sport-Turism, 1987, p. 61.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin extensie, această postură marchează în timp atitudinea preoților și a preoteselor egiptene, feniciene, sumeriene, egeene, care înalță brațele deasupra capului, cu palmele mîinii spre cer, în semn de rugă [2]. A. Glory face observația că această atitudine adoptată și de asiatici era în mod egal utilizată de popoarele greco-latine [3].

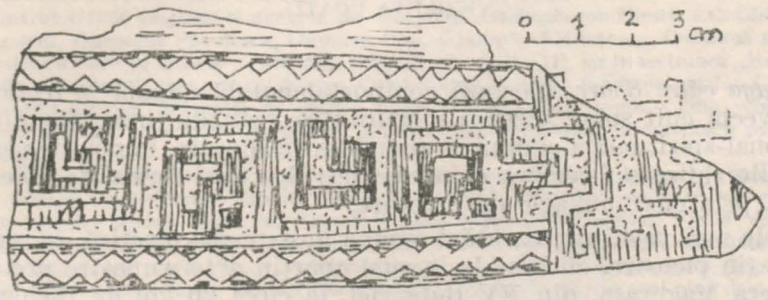

Fig. 2. Ornamente geometrice găsite în grota Dions (Gard) — Muzeul din Nimes (după A. Glory, *Gravures rupestres schématiques dans l'Ariège*, în „Gallia. Fouilles et monuments archeologiques en France Métropolitaine", tome V, 1947, fasc. 1, p. 12).

Reprezentările umane cu brațele ridicate se regăsesc și mai tîrziu, în mărturii culturale de esență creștină, în picturile catacombelor și în sculpturile sarcofagelor creștine.

În general, cultul solar, prin mărturiile de artă rupestră preistorică, „este răspîndit din Andaluzia pînă-n Scandinavia", reprezentările rupestre adaptîndu-se „în funcție de fiecare regiune, la modul de viață al populațiilor respective și la organizarea economică și socială. Legat de actul sexual în Andaluzia, de cultul ambarcațiunilor în Scandinavia, cultul Soarelui relevă în Mont Bego o legătură între soare și boi ; la Valcamonica Soarele apare cînd înconjurat de adoratori, cînd în conexiune cu animalele (mai ales cerb), cînd acompaniat de războinici sau de case. La Valcamonica și la Col du Mont Cenis simbolul solar sub formă de roată sau țintar este pus în legătură cu cultul fecundității" [4]. Între reprezentările de artă rupestră de la Valcamonica (cu o întindere mai mare în timp, din perioada tîrzie a epocii bronzului pînă în prima jumătate a mileniului I î.e.n.) se regăsesc cîteva imagini de figuri umane cu brațele ridicate deasupra capului, asociate unor simboluri solare.

Cît de profund coboară în istorie această reprezentare în legătură cu cultul Soarelui, în spațiul de cultură românească ?

Primele sesizări sînt ocazionate de cercetările de arheologie primitivă ale gravurilor parietale din peșterile Carpaților Meridionali. Între semnele speologice descoperite de C. Nicolaescu-Plopșor în grotele Băii de Fier, la Vaidei, la Runcu și la Polovraci, unele semne rupestre au fost inter-

[2] G. Contenau, *Manuel d'Archeologie Orientale*, I, Paris, 1937, p. 309.

[3] A. Glory, *Gravures rupestres schématiques dans l'Ariège*, în „Gallia Fouilles et monuments archeologiques en France Métropolitaine", V, 1947, fasc. 1, p. 11.

[4] M. Circiumaru, *op. cit.*, p. 164.

https://biblioteca-digitala.ro

pretate de autor în legătură cu cultul Soarelui. Între desenele aparținînd peșterii Pîrcălabu, arheologul român descifrează imaginea a doi oameni în picioare în poziția de adorare în fața Soarelui (fig. 3). Pentru a se confirma autenticitatea lor, desenele rupestre au fost trimise abatelui Breuil, care a făcut rectificarea datării propuse de Nicolaescu-Plopșor, scriindu-i : „Ele nu sînt paleolitice, dar intră foarte bine în stilul neolitic-eneolitic. Mai probabil pentru picturile noastre este că sînt eneolitice sau neolitice. Asemănarea lor cu picturile atît spaniole cît și scandinave, din această epocă, este foarte mare" [5].

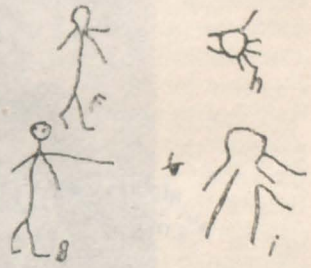

Fig. 3. Pictură rupestră de la Baia de Fier (jud. Gorj), din peștera Pîrcălabu ; doi oameni (fig. f, g) în poziție de adorare, în picioare, înaintea Soarelui reprezentat ca astru (fig. h) și ca astru umanizat (fig. i) (după M. Circiumaru, *op. cit.*, p. 67).

Între mărturiile arheologice care atestă un străvechi cult solar în spațiul românesc, ștampila de olar, descoperită de D. Rosetti în săpăturile de la Tei — Snagov, „reprezintă o figură umană în picioare, cu brațele deschise în prelungirea umerilor, cu avanbrațele ridicate și degetele mîinilor desfăcute. Deasupra fiecărei mîini se găsește un vas și ceva mai sus o roată cu șase raze, poate un simbol solar. La stînga principalului personaj, în al doilea plan, se află o a doua figură umană, mult mai mică, cu mîinile ridicate" [6] (fig. 4). Arheologul emite părerea că scenele cu asemenea figuri în ceramică de la sfîrșitul epocii fierului geto-dac prezintă analogii cu reprezentările mai vechi ale vîrstei fierului în Ungaria și Transcaucazia, la Helendorf.

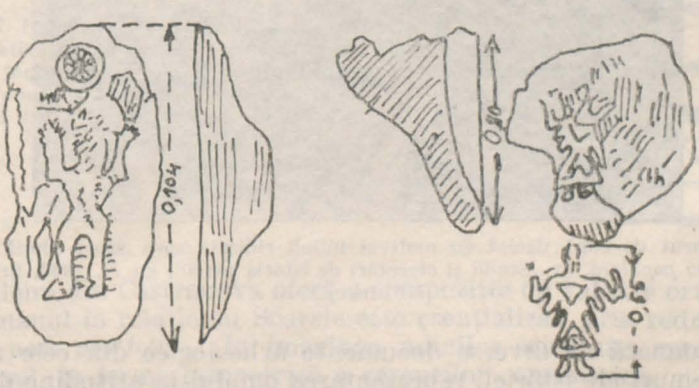

Fig. 4. Ștampilă de olar cu reprezentare umană în poziție de adorare a Soarelui (după D. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Snagov*, în *Miscellanea. Din publicațiile Muzeului Municipiului București*, 1935, nr. 2, p. 70).

[5] *Ibidem*, p. 64.

[6] D. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Snagov*, în *Miscellanea. Din publicațiile Muzeului Municipiului București*, 1935, nr. 2, p. 70—72.

https://biblioteca-digitala.ro

Într-o altă serie de descoperiri, făcute în comuna Militari, punctul Boju [7], datate de V. Zirra în secolul III e.n., se include și un fragment de vas cu un decor ștampilat, cu motivul ornamental al unei mîini ridicate spre Soare (fig. 5).

Fig. 5. Fragment de cupă dacică cu motivul mîinii ridicate spre Soare (după *Imagini ale soarelui în arta populară*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an X, 1963, nr. 1 — Foto: E. Pîrvu).

Consemnată de diverse documente arheologice din cele mai îndepărtate vremuri ale istoriei, reprezentarea omului în atitudine de adorare în relație cu cultul solar parcurge de la primele ei atestări și pînă astăzi, integrată *în* și perpetuată *de* o tradiție cultural-orală românească neîntreruptă, un drum de transformări, de deconstrucție și reconstrucție, de destructurări și restructurări, sub imperiul stratificărilor și sincretismelor culturale.

[7] V. Zirra, *Raport preliminar al săpăturilor din comuna Militari, punctul Boju, regiunea București*, București, 1958.

https://biblioteca-digitala.ro

În arta populară românească motivul este adus pînă aproape de secolul nostru de sculptura în piatră [8] sau se regăsește pe frontoanele locuințelor țărănești, ca în cazul bordeiului oltenesc din Castranova (fig. 6), ori al casei din Petroșița — Dîmbovița (fig. 7).

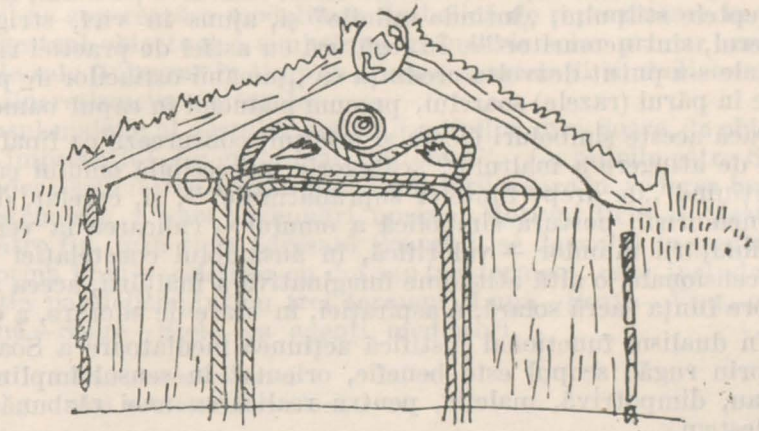

Fig. 6. Bordei oltenesc la începutul secolului XX, cu motivul mîinilor îndreptate spre un simbol solar (după un desen din R. Vulcănescu, *Figurarea mîinii în ornamentica populară română (II)*, în REF, tom. 9, 1964, nr. 4—5, p. 425).

Fig. 7. Reprezentarea mîinilor invocînd protecția Soarelui, pe o grindă a unei case țărănești din Petroșița (după I. Voinescu, *Monumente de artă țărănească din România*, fila nr. 45; vezi și R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 426).

Bordeiul din Castranova oferă o compoziție cu valoare ornamentală, în care umanul în relație cu Soarele este esențializat, prin reducție metonimică — *pars pro toto* —, la imaginea mîinilor orientate spre un motiv solar central, în forma geometrică a cercurilor concentrice.

Reprezentarea corpului uman la verticală și gestul de ridicare a brațelor creionează o imagine a dinamicii ascensionale. Schema înălțării și simbolurile verticalizante sînt „metafore axiomatice" care, mai mult ca oricare altele, angajează, după opinia filozofului elementelor, G. Bachelard, întregul psihism[9]. Schemele axiomatice ale verticalizării sensibilizează

[8] G. Aldea, *Sculptură țărănească în piatră*, București, Editura Meridiane, 1969.
[9] G. Bachelard, *L'Air et les songes*, Paris, Corti, 1943, p. 18.

https://biblioteca-digitala.ro

și valorifică pozitiv toate reprezentările de la ascensiune la elevație. Scara și urcușul, precum *durohana*, urcușul anevoios din India vedică, scara inițiatică a cultului zeului Soare Mithra, scara care-ți îngăduie „să dai ochii cu zeii" (despre care vorbește *Cartea morților* din Egiptul antic), scara de mesteacăn a șamanului siberian și altele sînt simboluri rituale ascensionale, care constituie modalități de a atinge cerul, înaltul[10]. Șamanul, în timp ce urcă treptele stîlpului, „întinde mîinile" și, ajuns în vîrf, strigă: „Am atins cerul, sînt nemuritor"[11]. În legătură cu astfel de practici rituale ascensionale s-a putut dezvolta credința că „șamanii ostiacilor de pe Ienisei locuiesc în părul (razele) soarelui, precum păduchii în capul oamenilor"[12].

Dacă aceste simboluri (scara și urcușul) conturează ca finalitate momentul de atingere a înaltului, „categorie inaccesibilă omului ca atare", ea aparținînd „de drept ființelor supranaturale"[13], și, corelat, de dobîndire a nemuririi, postura simbolică a omului — ridicarea la verticală și gestul înălțării mîinilor — valorifică, în ansamblul constelației simbolurilor ascensionale, o altă atitudine imaginativă a înălțării, aceea a deschiderii spre ființa sacră solară, a aspirației, în stare de adorare, a elevației.

Un dualism funcțional justifică acțiunea mediatoare a Soarelui invocat prin rugă; scopul este benefic, orientat în sensul împlinirii unei urări sau, dimpotrivă, malefic, pentru realizarea unei răzbunări sau a unui blestem.

În obiceiurile ritual-ceremoniale de naștere, gestul ridicării copilului nou-născut în mîini, deasupra capului, și al închinării lui rituale Soarelui, se asociază, în dubletul *praxis-poesis* cu eficacitate magică, unui text cu funcție de urare: „Acest băiat / Ce l-am ridicat, / Să fie norocos / Și mintos / Și voios / Și drăgăstos / Și sănătos / Și învățat / Și bogat, / Om de treabă / Și de luat în seamă"[14]. Sau, în contextul obiceiurilor nupțiale reținem, cu valoare de exemplu, un segment de nuntă de pe Someș, relevant pentru sensul benefic al atitudinii de rugă: „. . . mireasa ridică colacul spre Soare și, uitîndu-se la el, spune în gînd: . . . Cum e Sfîntul Soare de lucios / Așa să fie copiii mei de frumoși"[15]. Gestul ridicării colacului (cerc augural de fecunditate) și al privirii spre Soare are corespondent în planul cuvîntului textului o formulă indirectă de invocare, care pune în valoare — în termenii comparației — un model rîvnit prin marca exemplarității. Cercul solar, simbol geometric cu variate forme de obiectivare în cultura populară românească, se regăsește aici în ipostaza obiectuală a COLACULUI (plurifuncțional și plurisemantic în raport cu diversitatea contextelor obiceiurilor în care se cuprinde). În ansamblul ritual ceremonial nupțial, „între darurile aduse pentru tinerii ce vor să se căsătorească, figu-

[10] G. Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, București, Editura Univers, 1987, p. 153.

[11] M. Eliade, *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, Paris, Payot, 1951, p. 122.

[12] K. Donner, *La Sibérie* (La vie en Sibérie. Les temps anciens), Paris, Gallimard, 1946, p. 222.

[13] M. Eliade, *Traité d'Histoire des religions*, Paris, Payot, 1949, p. 17.

[14] Stanca Ciobanu, Irina Nicolau, *Nașterea la români. Structuri și semnificații în obiceiuri la naștere*, lucrare în manuscris, elaborată între anii 1979 și 1980, p. 102.

[15] C. Brăiloiu, *Nunta în Someș*, București, Societatea Compozitorilor Români, 1941, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

rează și colacii"[16], iar în contextul *colăcăriei*, în cadrul unei microsecvențe de obicei, „vine socrul mare cu un colac rotund și-l dă nunului. Nunul ia colacul, se pune cu el în mijlocul danțului și, ținîndu-l în sus, între mire și mireasă, zice către mireasă : uită-te, că-ți răsare Sfîntul Soare ! Mireasa se uită prin borta colacului în cele patru părți ale lumii. După ea se uită și mirele"[17]. Datina de a se uita „prin borta colacului în cele patru părți ale lumii" ne sugerează o modalitate simbolică de reprezentare în planuri corelate gestual-obiectual a simbolului geometric solar primar : cercul cu diametrele sale (integrat în timp în diverse constelații simbolice complexe și supus sincretismelor culturale).

Sensul malefic al gestului înălțării mîinilor spre Soare, de obicei asociat unei imprecații („Cu gura m-ai blestemat", „Cu mîinile către Soare"), are în vedere solicitarea sprijinului divinității solare în vederea împlinirii unui blestem sau a unei răzbunări umane. Motivul liric al blestemului mamei către fiu, prin ruga adresată Soarelui, se dezvoltă în multiple cazuri în forma unui paralelism cu doi sau trei termeni, care include triada (în situația paralelismului cu trei termeni) Lună—Soare—Vînt, cu varianta Lună—Soare—Stele, ca agenți mediatori.

Foaie verde ca iarba,
Rău m-o blestemat maica,

termenul I
Cu mîinile către Soare
Să n-am Pași, să n-am Rusale ;

termenul II
Cu mîinile către Lună,
Să nu mai am voie bună ;

termenul III
Cu mîinile către Vînt
Ca să umblu tot plîngînd[18].

Aceeași structură triadică de paralelism care pune în valoare cele trei forțe invocate, Luna—Soarele—Stelele/Vîntul, conturînd trei cerințe imprecatorii, variabile de la un text la altul, se regăsește și în unele cîntece de leagăn :

C-un picior m-ai legănat,
Cu mîinile ți-ai lucrat,
Din gură m-ai blestemat

termenul I
Și m-ai blestemat la Lună
Să n-am inimioară bună;

termenul II
Și m-ai blestemat la Soare
Să n-am nici o ursitoare ;

termenul III
Și m-ai blestemat la Stele
Să dau numai peste rele[19].

[16] S. Florea-Marian, *Nunta la români*, București, Carol Göbl, 1890, p. 309.
[17] *Ibidem*, p. 471.
[18] *Dragi imi sînt izvoarele, luna și cu soarele*, ediție îngrijită de L. Birgu-Georgescu, București, Editura Minerva, 1983, p. 263.
[19] Text mg. 4255 t, Arhiva I.C.E.D., București, interpret M. Poienaru, originar din Dîmbovicioara, județul Argeș, culegător G. Sulițeanu, în Dîmbovicioara, județul Argeș, la 19 V 1973. Vezi și G. Sulițeanu, *Cîntecul de leagăn*, București, Editura Muzicală, 1986, p. 876.

https://biblioteca-digitala.ro

Motivul structurat în paralelism vizează și comportamentele erotice deviante :

Spune-mi, badeo, vii, nu vii,
Că bade, de nu-i veni,
Blăstăma-te-oi și-oi muri.

termenul I { *M-oi ruga de sfîntul Soare*
Să te uște de picioare ;

termenul II { *M-oi ruga de Sfînta Lună*
Ca să n-ai nici o zi bună [20].

Interesante ni se par în acest context semantic considerațiile istoricului Gr. Tocilescu, care, în legătură cu simbolul mîinilor ridicate de pe monumente și inscripții funerare, ia în discuție obiceiul de a chema mîna răzbunătoare a uneia sau a mai multor divinități asupra unei persoane care s-a făcut vinovată de o crimă. Istoricul apreciază obiceiul ca fiind foarte vechi la grecii antici și la neamurile italice. În piețele publice erau expuse „tăbliție cominatorii", al căror text invoca forța unei divinități pentru a media în împlinirea unei răzbunări omenești[21]. Ne întrebăm dacă putem întrevedea în imaginea relevată de textele folclorice românești un reflex al realităților culturale comentate de istoricul Gr. Tocilescu sau dacă se poate accepta o filieră ca cea a descîntecului. Reamintim că la caldeeni formula imprecatorie avea putere asupra zeilor care erau îndreptați prin virtuțile magice ale cuvîntului spre fapte malefice. Formula poruncea zeului și din protector îl transforma în dușman[22]. Grigore Tocilescu sugerează ipotetic penetrarea unor forme ale obiceiului descris în devoțiuni, descîntece, exorcisme, în formule abjuratorii, nu numai în cultura unor popoare din Occident și Orient, ci și în țara noastră, pînă în timpurile mai apropiate, prin hrisoavele domnești, prin unele cărți ale mitropoliților și patriarhilor, pe manuscrise.

Ruga verbală adresată Soarelui, diversificată pe paleta largă categorial folclorică, dobîndește semnificații diferite în raport cu varietatea funcțional-contextuală.

Tradiția colindatului a perpetuat un număr restrîns de refrene de colinde care se referă la adresantul mitic Soarele : „*doamne, Soare*", „raza soarelui, floarea soarelui". Privit dintr-o perspectivă diacronică, vechiul repertoriu de refrene de colinde (în care integrăm și refrenele menționate mai sus) a avut probabil o funcție ceremonială diminuată în timp, pînă la dispariție, și substituită cu funcția de structurare a textului. Solicitarea Soarelui se face și în formulă de adresare directă, ca în colindele

[20] E. Niculiță Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, Cernăuți, Tipografia Isidor Wiegler, 1903, I, p. 605.

[21] Gr. Tocilescu, *Monumente epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național de antichități*, București, 1878.

[22] A. Gorovei, *Descîntecele românilor. Studiu de folclor*, București, 1931, p. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

tip 75 (Voinicul și ruga către Soare)[23]; eroul colindei, într-o ipostază războinică, cere ajutor Soarelui : „Iar să roagă un mirelaș, / Iar să roagă Soarelui : / — Stă-mi, Soare, într-ajutor, / Că io port război cu turcu, / Război mare de bătaie"[24].

Invocarea Zorilor, cu motivații diverse în colindă, cîntecele rituale funebre, poezia ceremonială nupțială sau, baladă, poate fi interpretată în context simbolic solar. În colindă, Zorile sînt rugate să întîrzie, cu justificarea că eroul, după ce a furat un murg (unele variante dezmint furtul), și-a petrecut noaptea cu iubita (în colinda subtip 28 C/tip 28— Zorile[25]) sau cu motivarea confruntării dintre doi vulturi (cu variabilele curcani, porumbei, cocoși, berbeci) pentru un bob (fir, pană, cunună) de aur (colind subtip 28 A / tip 28 — Zorile[26]). Colindele pe tema revărsatului de zori cuprind implicit sau explicit indicații temporale privitoare la desfășurarea obiceiului. Într-o variantă de colind, care se cîntă cînd se luminează de ziuă, întîrzierea răsăritului („Voi, ziori de ziuă, / Ce vă voi grăbiți / De vă revărsați? ") este dorită și explicată prin elemente legate de obiceiul colindatului („Noaptea de-astă noapte / Noi nu ne-am somnat / Că noi ne-am umblat / Și ne-am colindat")[27].

Formula de invocare a Zorilor a pătruns din poezia ceremonială și în textele de baladă; eroul de baladă răpește o fată adormită și roagă, pe rînd, Zorile, Soarele, să întîrzie revărsatul luminii, pentru a nu fi dat în vileag (balada familială categoria VII — Îndrăgostiții, 109 (261) — Fata adormită furată, tip II[28]) : „Zorilor, / surorilor, / Nu grăbiți, / Ci zăboviți, / Că mi-i murgul de furat, / Mîndruța de sărutat ! / Zorile așa grăiau : / — Nu te ruga tu de mine / Ci te roagă de cel Soare ! / — Soare, Soare, / frățioare, / Nu grăbi / De-a răsări / Că mi-i murgul de furat / Și mîndra de apucat ! "[29].

Un motiv larg răspîndit în poezia ritual-ceremonială de nuntă, în Transilvania, cu predilecție în zonele Sibiu, Bihor, Brașov, este cel al rugii adresate Soarelui de mama miresei. Formulele de adresare atestă o relevantă variabilitate nominală : Soarele este numit „domnuț mare", „domnul", „drag", „drăguț", „sfinte Soare", „sîntu Soare", „trățioare", „roată mare", „Soare luminat, / trupșor fără păcat"[30]. Textele poetice introduc fie forma nemijlocită vocativă a invocării („*Soare, Soare, drag de Soare* / Ține, Soare, ziua mare / C-am o fiică ducătoare / Peste munți, în alte curți, /

[23] Monica Brătulescu, *Colinda românească*, București, Editura Minerva, 1981, p. 219.

[24] T. Frîncu, G. Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moții)*, București, 1888, nr. 19.

[25] Monica Brătulescu, *op. cit.*, p. 184.

[26] *Ibidem*, p. 182.

[27] Text mg. 2958 IIc, Arhiva I.C.E.D., interpret I. Popescu, originar din Mlăceni, județul Vîlcea, culegători O. Birlea, C. Mohanu, I. Herțea, în Mlăceni, la 22 XII 1965.

[28] Al. Amzulescu, *Balada familială*, București, Editura Academiei, 1983.

[29] *Ibidem*, p. 348.

[30] I. Moanță, I. Alexandru, *Poezia ceremonialului nunții românești. Studiu tematico-motivic*, lucrare în curs de elaborare; apelativele menționate se cuprind în secțiunea care aparține lui I. Moanță. Vezi și I. Moanță, I. Alexandru, *Tipologia ceremonialului nunții românești*, lucrare în manuscris, elaborată între 1977 și 1980, în Fondul de lucrări-manuscrise al Bibliotecii I.C.E.D. — București. Secțiunea tipologică realizată de I. Moanță indică 146 de variante ale motivului rugii adresate soarelui de mama miresei; motivul este amplu răspîndit în județele Alba, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brașov, Caraș-Severin, Cluj, Hunedoara, Maramureș, Mureș, Sibiu, Timiș.

https://biblioteca-digitala.ro

La părinți necunoscuți"[31]), fie modalitatea relatării la persoana a III-a („Toți beau și se veselesc / Numai mama miresii / Iasă-n mijlocu curții / Și se roagă către Soare. . . "[32]) ; motivul se dezvoltă uneori în termenii unui paralelism, procedeu compozițional frecvent în poezia populară :

Care-i mama miresii ?
Cea ce stă-n pragu tinzii

termenul I { Și să uită către Lună
Să fie ziua mai bună :

termenul II { Și se roagă către Soare
Să fie ziua mai mare,

C-are-o fiică mergătoare
Peste munți, în cele curți,
La părinți necunoscuți [33].

Formula de invocare a Soarelui, menită să-l determine să apară dintre nori, prin forța magică a cuvîntului, cuprinde, în folclorul copiilor, o multitudine de variante care relevă un spectru larg de atitudini, nuanțe de conținut și stil. Textele atestă formulări simple, imperative („Ieși, Soare, din închisoare, / De-ncălzește oase goale / Și pe mine la picioare"[34]), care includ adeseori un ton de rugă („Cărămidă lucitoare / Dă, doamne, să fie Soare"[35], cu invocarea unei alte forțe cu rol de mediere în aducerea Soarelui pe cer). Formulele mai lungi dezvoltă ideea unei pseudoamenințări de esență ludică („Ieși, moș, din coș, / Că vin cucuoanele / Și dau cu pistoalele"[36]) sau, dimpotrivă, a unei *captatio benevolentiae* prin ofrandă, tot în cadrul jocului („Luce, Soare, luce, / Că-ți dau o poală de nuce, / Care-o fi mai bune / Ți le dau ție"[37]). Imaginea se amplifică în unele variante cu sugestii privind jocul caprei, într-o perspectivă ludic-parodică : „Ieși, Soare, din închisoare, / Că vin două căprioare, / Căprioare cu cercei / Cu cercei de ghiocei / Și mărgele de surcele"[38] sau, într-o altă variantă, „Ieși, Soare, din închisoare, / Că vin două căprioare, / Cu cercei de ghiocei, / Cu papuci de coji de tei"[39].

[31] Text fg. nr. 4805 c, Arhiva I.C.E.D., București, interpret-grup (A. Suciu, S. Vintilă, I. Vintilă), originar din Laslăul Român, județul Mureș, culegător A. Stoia, în Laslăul Român, la 3 IV 1935.

[32] Text fg. nr. 895 c, Arhiva I.C.E.D., București, interpret P. Grecu, originar din Rășinari, județul Sibiu, culegător A. Stoia, în Rășinari, la 24 VIII 1930.

[33] S. Florea-Marian, *op. cit.*, p. 614.

[34] Text mg. nr. 3005, Arhiva I.C.E.D., București, interpret-grup mare, originar din Tăriceni-Lehliu, județul Ialomița, culegător N. Rădulescu, în Tăriceni, la 26 IV 1966.

[35] Text mg. nr. 3966 I ooo, Arhiva I.C.E.D., București, interpret G. Centiu, originar din Șirnea, județul Brașov, culegător E. Cernea, în Șirnea, la 8 IV 1971.

[36] Text mg. nr. 3965 I mm, Arhiva I.C.E.D., București, interpret M. Dogariu, originară din Șercăița, județul Brașov, culegător E. Cernea, în Șercăița, la 5 IV 1971.

[37] Text mg. 771 x, Arhiva I.C.E.D., București, interpret Rozan Vasile, originar din Cîmpu Fonii, județul Gorj, culegător G. Sulițeanu, în București, la 11 V 1956.

[38] Text mg. nr. 4499 I k, Arhiva I.C.E.D., București, interpret C. Iordan, originar din Craiova, județul Dolj, culegători M. Kahane și Ș. Anghelescu, în Runcu, județul Gorj, la 27 VII 1974.

[39] Text mg. nr. 3038 Vh, Arhiva I.C.E.D., București, interpret-grup (E. Punea, M. Kirculescu, D. Lupulescu, M. Stancu), originar din Runcu, județul Gorj, culegător M. Kahane, în Runcu, la 8 VI 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

Concepția dualistă care justifică ambivalența reprezentărilor, perechile opozitive + / —, bun / rău, sus / jos, lumină / întuneric, induce și polaritatea soare benefic / soare malefic, principiu generator (regenerator) vital, al binelui, și principiul opozitiv, destructiv, maletic.

Divinitate greco-romană, fiu al lui Zeus și al zeiței Leto și frate al zeiței Artemis, este, în regimul ambivalenței, un zeu solar benefic, tămăduitor, dar, totodată, aducător de moarte. Un reflex al acestui semantism negativ descifrăm și în enunțul-credință românească „cine a văzut Soarele vede și moartea"[40], în care reprezentarea Soarelui se cuprinde de o semnificație malefică, asociată ideii de moarte.

Soarele nu este un arhetip stabil, iar somațiile climaterice îi conferă și accente semantice negative. Vedicul Surya, soarele ucigător, apare sub înfățișarea zoomorfă de bidiviu, corelată celei antropomorfe. Feluriții cai solari ai tradiției europene păstrează mai mult sau mai puțin eufemizat caracterul înfricoșător al vedicului Surya. În tradiția populară românească, în unele variante de basm, printr-o inversare valorică, în conformitate cu logica narativă a basmului, calul malefic solar se convertește în cal benefic, devenind, prin intervenția eroului-protagonist, din opozant, adjuvant; cei trei cai stricători: ai Soarelui, ai Lunii și ai Vîntului (de remarcat și în contextul basmului triada actanțială Soare—Lună—Vînt) sînt prinși la miezul nopții de Cenușotcă și eliberați pentru a putea fi oricînd chemați de erou, în ajutor[41].

Căldura excesivă și seceta conferă Soarelui semnificații malefice. Forța excesivă de penetrație a luminii și a căldurii solare are efecte negative, provocînd boala „de Soare sec" și cea „de deochi". Formula imprecatorie exorcistică are rolul de a neutraliza (după principiul magic care o susține, în cadrele unei mentalități arhaice) acțiunea negativă a Soarelui. Atitudinea cea mai frecventă transpusă în text e cea de amenințare și poruncă pentru înlăturarea forței solare răufăcătoare care a prejudiciat omul. Adresarea directă se face în formule simple și scurte („Fugi, Soare sec, că te înec"[42]) sau dimpotrivă, dezvoltate („Ieși, Soare din desoare, Din capul lui N, / Că de nu-i ieși / Cu oala te-oi clocoti, / Cu nouă pietre te-oi foresti, / Cu nouă linguri te-oi sorbi, / Cu nouă fuse te-oi întoarce, / Cu mătura te-oi mătura, / Cu gunoiul casei te-oi țipa"[43].

Așa cum textele vechilor caldeeni adresau forțelor rele epitetele „cele mai uricioase", tot astfel variantele românești califică Soarele de dinsoare ca „Soare firfiit", „Soare circiit" sau „Soare clocit", „Soare împuțit", „Soare înăcrit"[44].

Atacînd puterile răului, practicianul nu se mulțumea să se încreadă în propriile-i forțe, fiind nevoit să apeleze la medierea autorității supreme. Soarele benefic, simbol al vitalității, este astfel implorat să vegheze asupra integrității umane, a păstrării sănătății omului („Sfinte Soare, sănătos m-ai găsit, / Sănătos mă lasă"[45]) și să intervină în scopul vindecării;

[40] E. Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 611.

[41] L. Șăineanu, *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*, București, f.e., 1895.

[42] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 385.

[43] *Ibidem*, p. 140.

[44] *Ibidem*, p. 385.

[45] *Ibidem*, p. 139.

https://biblioteca-digitala.ro

cel ce suferă de „Soare sec" se duce la marginea lacului sau a unui pîrîu, la răsăritul Soarelui și spune : „Răsai, Soare, frățioare, / Lasă roiul să roiască, / Dorul (durerea) din cap să-l potolească"[46]. Soarele, principiu al vieții („Soare viu"), al mișcării („cel cu picioare"), se opune morții, degradării, întruchipate în ipostaza simbolică a soarelui malefic, „Soare sec" : „ieși, Soare sec / că te ajunge cel cu picioare", cu varianta „că te ajunge cel viu"[47].

Vechile imnuri ale caldeenilor închinate Soarelui mărturisesc veneraţia acestora pentru forţa benefică, protectoare și vindecătoare : „Tu, care risipești minciunile, care nimicești influența rea a vrăjitorilor (. . .), a visurilor, arătărilor rele ; tu, care desfaci uneltirile rele (. . .) Tu, care vindeci fața, susține-mi mîna, susține-o, doamne, lumină a universului, Soare !" [48]. În incantațiile lor, indienii îl invocau pe Agni, zeului focului divin pe pămînt și al Soarelui pe cer. Iar exorcismele romanilor cuprind deseori, în formă vocativă, numele solarului Apollo, tămăduitor de boli, în scopul obținerii efectului terapeutic dorit. În vindecarea tumorilor cu bulion alb, dat de „o fată goală" pacientului, se rostea formula : „Apollo, nu îngădui ca o boală stînsă în acest fel de către o fată goală să se mai poată întinde "[49]. Apollo însuși are rol de vindecător, iar fiul său, Asclepios, este zeul medicilor și al artei medicale.

Motivul rugii către Soare, în concretizări plastice și verbale (într-o diversitate de texte folclorice), conturează doar o modalitate de obiectivare a cultului solar în cultura populară românească ; mărturiile etnologice privitoare la existența unui străvechi cult solar în spațiul românesc, coroborate cu argumente arheologice, conturează o paletă mult mai largă de motive folclorice și etnografice, fiecare motiv, luat în parte, putînd constitui obiectul unui studiu în acest sens.

ASPECTS DU CULTE SOLAIRE DANS LA CULTURE POPULAIRE ROUMAINE

(Résumé)

La prière vers le Soleil — une hypostase comportementale humaine concernant un ancien culte solaire — vise la modalité gestuelle (l'image dynamique ascensionnelle-spirituelle de l'homme dans l'attitude d'adoration, en position verticale, les mains levées au-dessus de la tête, vers le Soleil) et la forme verbale (le mot magique d'invocation).

Les recherches scientifiques archéologiques relèvent les plus anciennes représentations plastiques de la prière vers le Soleil dans l'art rupestre préhistorique (avec des illustrations de la grotte de Dions-Gard).

Pour la culture roumaine, notre étude met en évidence les gravures pariétales préhistoriques dans les grottes carpatiques méridionales (par ex. la grotte Pîrcălabu) et des autres attestations archéologiques.

[46] *Ibidem.*

[47] *Ibidem*, p. 132.

[48] F. Lenormand, *La magie chez les Chaldeens et les origines accadiennes*, Paris, 1874, p. 164.

[49] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 39.

https://biblioteca-digitala.ro

La perspective ethnologique met en valeur un dualisme fonctionnel qui justifie l'acte médiateur du Soleil invoqué par la prière gestuelle. Le sens est bénéfique, dans la direction d'un souhait (avec des exemples dans les coutumes rituelles-cérémonielles de la naissance et du mariage) ou maléfique, pour la réalisation d'une vengeance ou d'une malédiction (dans les textes lyriques populaires). La prière vers le Soleil, diversifiée au niveau des textes folkloriques, a des significations différentes par rapport à la variété fonctionnelle contextuelle.

Notre étude se réfère aux quelques refrains de cantiques de Noël, à l'invocation de l'Aube dans les cantiques de Noël, dans les textes rituels funéraires et dans les balades, au motif de la prière adressée au Soleil par la mère de la mariée (dans la poésie rituelle cérémonielle du mariage), à la formule d'invocation du Soleil dans le folklore des enfants et dans l'incantation.

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **CASA VECHE DE LEMN DIN BUCOVINA.** Cu mai multă vreme în urmă a apărut lucrarea dedicată locuinței vechi bucovinene, semnată de colegul nostru Nicolae Cojocaru (București, Editura Meridiane, 1983). Cartea, prima de acest fel asupra casei de lemn din Țara de Sus, ne prezintă evoluția istorică a arhitecturii populare — de la cele mai vechi mărturii descoperite aici și pînă la locuințele de astăzi.

Propunîndu-și să dea o imagine completă a sistemului de habitat din această parte a țării, autorul face o descriere amănunțită a „casei" ca tip reprezentativ de locuință pentru toate perioadele istoriei noastre. În concepția sa, casa este un „ax fundamental al vieții familiale și sociale", din care motiv ea a fost dintotdeauna și „un semn al existenței omului pe pămînt, ba chiar un simbol al acesteia". Vatră de desfășurare a vieții din cele mai îndepărtate vremi, cu multiplele ei aspecte de creație și manifestare, în ea se reflectă trăsături specifice după locuri și epoci, fiind îmbogățită în timp cu o viziune estetică tot mai evoluată.

Nicolae Cojocaru urmărește cu consecvență firul istoric al evoluției casei țărănești din Bucovina, aducînd, în sprijinul constatărilor sale, mărturii arheologice, documentare și unele culese pe teren prin observație directă, reușind să refacă toate aspectele arhitecturii locuinței de lemn pe parcursul timpului.

Textul lucrării este structurat pe următoarele capitole: I. Cele mai vechi mărturii: Casele țărănești în epoca voievodală; Vetre de obîrșie ale caselor actuale; Influența noilor elemente constructive asupra locuinței tradiționale; Constituirea stilului propriu; II. Spațiul de construcție; Materiale; Unelte; Construirea caselor; Ornamentația exterioară; III. Tipuri de case; Organizarea interiorului și spațiile funcționale; Decorația interioară; IV. Credințe și datini legate de construirea caselor.

O bogată ilustrație cu fotografii și desene executate de autor întregește cuprinsul lucrării.

Folosind mijloacele metodologiei monografice, Nicolae Cojocaru ne poartă cu cercetarea mai întîi către originile cele mai îndepărtate ale habitatului în Moldova și Bucovina, unde arată că locuința țărănească veche s-a dezvoltat din tipul ei preistoric, iar nu din bordei ca tip periferic. Ideea este demonstrată prin existența în același loc, concomitent, a mai multor tipuri de locuințe.

Autorul valorifică un bogat material arheologic, parcurgînd toate etapele de locuire din zona est-carpatică, începînd cu cele mai vechi urme, din paleolitic, descoperite la Mitoc pe malul Prutului, apoi cu cele din neolitic, stăruind cu o prezentare mai largă asupra locuințelor din sec. V—VII e.n. de la Botoșana, Șipot — Suceava, Budeni — Dolhasca, Siliștea Șcheii, Zahareștii și Medeleni. După modul de construcție ele sînt de trei tipuri: bordeie, adică locuințe îngropate, semibordeie (locuințe semiîngropate) și locuințe de suprafață.

Sub raportul materialelor întrebuințate în Țara de Sus, ținut cu păduri întinse, lemnul a fost folosit preponderent la construirea gospodăriilor rurale, arhitectura țărănească cunoscînd

https://biblioteca-digitala.ro

aici, ca și în alte zone, o lungă etapă a lemnului, care se prelungește pînă în pragul epocii moderne. În zona de munte, unde așezările stabile au apărut ceva mai tîrziu, locuințele din sec. XI—XIII construite din lemn masiv erau destul de apropiate de forma caselor noastre cele mai vechi care s-au mai păstrat în unele locuri pînă astăzi.

Autorul reconstituie apoi tipologia casei țărănești din perioada „descălecatului" și după aceea, arătînd că dominantă era casa joasă, clădită din lemn pe temelie de piatră, întîlnită de-a lungul epocii voievodale în întreg spațiul românesc, așa cum ne-o descriu și călătorii străini care au trecut prin țările noastre. În majoritate, acestea erau frumos lucrate, iar unele aveau chiar două camere. Pe lîngă vatră și cuptor, în interior exista un mobilier simplu din lemn, format din masă, lavițe, un pat și probabil o poliță. Pe pereți se aflau prinse scoarțe țesute în casă.

Se menționează, după o evidență întocmită pe teren, că în zona cercetată cele mai vechi case de lemn, datînd din sec. XVIII—XIX, păstrate pînă azi în satele Coșna, Dorna Candreni, Arbore, Pîrtești de Sus, Horodnic, Voitinel, Straja, sînt construcții simple, clădite din bîrne, cu acoperiș în patru ape, înalt, din șindrilă prinsă la început în cuie de lemn de tisă, iar mai nou la unele înlocuite cu cele de fier. Un element nelipsit este prispa de lut sau de lemn, pe care există două lavițe lungi.

Pe lîngă casa simplă apar și case cu pridvor adosat la mijlocul fațadei, întîlnite în Cîmpulung, Solca și Voitinel, sau pe colț, la cele din Voroneț și Sadova, unde prezența stîlpilor la balustradă și a consolelor crestate creează un cadru estetic și decorativ de mare efect.

În general, casele din această perioadă au spațiul interior împărțit în două și trei camere. Cele cu două camere au o odaie de locuit sau „de zi" la intrare și odaia bună sau de curat, numită aici frecvent „casa din jos". Casele cu trei camere sînt unele cu o odaie de locuit, cămară și odaia bună, altele cu odaie „de zi", odaia bună și o tindă mediană. Casele cu tindă și două odăi din Volovăț, Pîrteștii de Sus, Solca și Putna mai au și o cămară în spate numită „celar", unde se țineau alimentele uscate, obiectele casnice sau, în unele cazuri, pentru a adăposti oile. Tot în celar se păstrau și măștile de colindat, atîrnate în cui sub grindă, potrivit unor credințe în rolul nefast al măștii.

Ni se descrie apoi funcționalitatea interioară a fiecărei odăi. Odaia de zi este împărțită pe patru puncte de greutate: colțul cu masă și lavițe, colțul cu pat, colțul cu vatră sau sobă și colțul cu blidar. În odaia bună împărțirea este aceeași, numai că aici se păstrează lucrurile cele mai frumoase ale casei, apoi colțul cu pat este și colțul zestrei de nuntă, în locul blidarului simplu se găsește un dulăpior cu blidar și, de asemenea, mai este o poliță deasupra ușii.

În nordul Moldovei, odăile de curat cele mai frumos împodobite se întîlnesc în zonele Cîmpulung și Rădăuți, unde bogăția cromatică a țesăturilor se îmbină cu nuanța caldă a lemnului, într-o odihnitoare armonie stilistică. Dacă exteriorul casei bucovinene este mai sobru în decorație, aceasta fiind redusă doar la cîteva elemente estetice și, mai rar, decorative, interiorul are o bogată ornamentație, existentă mai ales pe grinzi, piesele de mobilier, lăzile de zestre, ceramică și țesături sau pe obiectele de uz casnic și ceremonial: donițe, berbinți, păscărițe, furci de tors, ploști, tarnițe (șei de lemn) și bastoane de nuntă. Pentru textile, motivele decorative se întîlnesc pe scoarțe, ștergare, lăicere și piesele de zestre sau la portul de sărbătoare. În regiunea de munte, la acestea se adaugă obiectele lucrate din os și trofeele cu motive incizate.

Ca vatră a familiei, casa a fost circumscrisă unor puternice credințe și datini. Autorul ni le prezintă începînd cu alegerea locului de construcție, consacrarea terenului, ritualul de „jertfă edificatoare" simbolică, ospățul pe temelie, înălțarea „țîrșului" sau bradului, la ridicarea acoperișului, și terminînd cu aprinderea primului foc și intrarea în casă nouă.

George Muntean, în textul de întîmpinare, sintetiza astfel valoarea și interesul deosebit al acestei lucrări: „Nicolae Cojocaru vine acum cu o descriere laborioasă a casei vechi din Bucovina, căreia îi subliniază constant semnificațiile, valorile și sugestiile, între care măsura umană, discreția și funcționalitatea formelor, organicitatea deschisă și implicațiile artistice, precum și specificul ei în cadrul arhitecturii românești și în spații mai largi".

Scrisă bine, cu un bogat aparat critic, cartea constituie o contribuție de seamă la cunoașterea casei bucovinene în timp și spațiu, fiind totodată un cîștig meritoriu pentru etnografia românească.

Imaginile din planșele pe care le publicăm în acest număr al revistei noastre vin să ilustreze, cu noi documente, demonstrația atît de strînsă și convingătoare a acestei lucrări meritorii. *(N. C.)*

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1. — Casă veche din Putna — jud. Suceava.

Fig. 2. — Casă veche cu pridvor pe colț din Cimpulung Moldovenesc — jud. Suceava.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3. — Casă cu pridvor median din Volovăț — jud. Suceava.

Fig. 4. — Casa veche Artemie Cojocaru din Pîrteștii de Sus — jud. Suceava.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5. — Casă veche cu pridvor median din Solca (casa muzeu) — jud. Suceava.

Fig. 6. — Gospodărie veche cu gard întărit din Sadova — jud. Suceava.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7. — Casă veche din Vama — jud. Suceava.

Fig. 8. — Casă veche din Coșna — jud. Suceava.

https://biblioteca-digitala.ro

PLANTELE ÎN OBICEIURILE ȘI CREDINȚELE MĂRGINENILOR

CONSTANTIN DRĂGULESCU

Materialul prezentat și analizat în acest studiu a fost adunat în ultimii doisprezece ani din satele Mărginimii Sibiului și completat cu unele date bibliografice mai vechi din zonă [1]. Inițial ne propusesem să semnalăm obiceiurile și credințele legate de plante întîlnite doar la locuitorii de la poalele Munților Cindrel (Cibin). Consultînd, însă, o serie de lucrări privitoare la datinile și superstițiile românilor și ale altor popoare și comparîndu-le cu cele ale mărginenilor, am extins sfera studiului cu scopul de a descoperi semnificațiile unor practici și credințe. Căci „e de datoria folcloristului să le smulgă din ascunzișul lor", dar și „să le iscodească și lămurească înțelesul lor tainic" [2].

Sistematizarea și analiza informațiilor obținute s-ar fi putut face după criteriul botanic, enumerînd speciile de plante cu utilizările și implicațiile lor în viața spirituală a țăranilor. Ținînd seama de specificul periodicului în care publicăm lucrarea, tratăm materialul de pe poziții etnografice, grupînd plantele cu credințele și obiceiurile legate de ele în cele două mari cicluri: ciclul calendaristic (în care includem și muncile agricole, cultul fertilității și al fecundității) și ciclul vieții.

Ciclul calendaristic

Cele mai multe practici și credințe sînt legate de cultivarea pămîntului, de prognozarea vremii și estimarea recoltei, de cultul fertilității și al fecundității, cult atestat în spațiul carpato-danubian din neolitic, printr-o variată și bogată tipologie de figurine feminine din lut ars. Referindu-ne la plante, notăm că o parte dintre aceste practici sînt reminiscențe ale unor vechi rituri agrare precreștine, care s-au împămîntenit o dată cu principalele plante de cultură. Altele sînt moștenite de la strămoșii noștri geto-daci. Bendis era zeița fertilității și a vînătorii, iar Zamolxis, zeitatea lor supremă, era generatorul vieții, inclusiv al vegetației [3]. Un număr mare de obiceiuri și credințe din stera agriculturii, pomiculturii și viticulturii își au originea în practicile cultice ale lumii

[1] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu, vol. XVII, filele 162—248 (Orlat, 1885), ms. Bibl. Acad.; R. Simu, *Monografia comunei Orlat*, Sibiu, 1895; Pauline Schullerus-*Pflanzen in Glaube und Brauch der Siebenbürgen Sachsen*, în „Archiv d. Ver. f. Siebenb. Landesk.", XL, 1916, 1, p. 78—188 și 3, 1921, p. 348—426; V. Păcală, *Monografia satului Ră, șinari*, Sibiu, 1915; V. Foamete, *Poplaca, sat din Mărginimea Sibiului*, I—II, 1967, ms.

[2] I. A. Candrea, *Folclorul medical român comparat*, București, Casa Școalelor, 1944, p. IX.

[3] I. I. Russu, *Religia traco-dacilor. Zei, credințe, practici religioase*, Cluj, 1947, p. 92; H. Daicoviciu, *Dacii*, București, Edit. Științifică, 1965, p. 172.

REF, tom 35, nr. 1, p. 33—58, București, 1990

https://biblioteca-digitala.ro

antice, îndeosebi greco-romane. Analizate prin această prismă, constatăm că, o bună parte dintre practicile și credințele populare, etichetate pînă nu demult drept superstiții, sînt adevărate dovezi ale continuității, ale permanenței noastre la Dunăre și Carpați, că ele au — în cazul în care s-au păstrat, fie și fragmentar, semnificațiile lor inițiale — o valoare de același nivel cu materialele arheologice. „Aceste datini, aceste credințe sînt istoria autentică a trecutului nostru, sînt istoria imparțială a descendenței noastre" [4].

Mulțimea practicilor și credințelor privitoare la plante (îndeosebi cultivate) demonstrează, între altele, că ocupația de bază a poporului nostru a fost agricultura și nu păstoritul extensiv, așa cum afirmă unii autori. Păstoritul extensiv a fost practicat de populația din Mărginimea Sibiului și Țara Bîrsei, dar și la aceasta obiceiurile agrare au o pondere cel puțin egală cu cele pastorale, lucru ușor de sesizat chiar din rîndurile care urmează.

1 ian. (Anul Nou). În Mărginimea Sibiului [5], ca de altfel în întreaga țară [6], se făcea și se mai face „calendarul de ceapă" în preseara Anului Nou. În acest sens se iau 12 „găoci" (foi din bulb) de ceapă, se rînduiesc una după alta (pe pervazul ferestrei), se botează fiecare cu numele unei luni și se umplu cu sare. A doua zi dimineața se face prognoza interpretîndu-se găocile cu sarea muiată ca reprezentînd lunile ploioase din an, iar celelalte ca luni secetoase. La fel procedează sașii [7], ca de altfel și țăranii din Germania [8].

Tot în seara de Anul Nou, la Jina și Orlat [9] se întîlnește un obicei din ciclul vieții. Pentru fiecare membru al familiei se pune într-un vas cu apă o frunză de foaiachiu, numit și saschiu *(Vinca minor)*. Dacă frunza se pătează ori se înnegrește, pînă a doua zi, e semn că persoana pentru care s-a pus se va îmbolnăvi sau va muri în anul care a început. Românii din Țara Oltului fac la fel [10]. Sașii au același obicei, folosind frunze de saschiu sau de merișor *(Buxus sempervirens)* [11]. Dacă nu practica în sine, cel puțin planta implicată pare a fi un împrumut din etnobotanica săsească. Ne bazăm afirmația pe observațiile personale asupra multiplelor manifestări în care sașii utilizează specia *Vinca minor*, cel mai adesea ca simbol al nemuririi („Immergrün"), și, pe arii restrînse, și românii din sudul Transilvaniei.

Un obicei care a început să se practice în ultimul timp și în satele din Mărginimea Sibiului este punerea de vîsc în casă, în credința că

[4] A. Iana, *Credințe și datini. Sîn-Giorgiul*, în „Familia", 1891, p. 411.

[5] Inf. Foamete Ana, n. 1903 — Fîntînele, nr. 157; Bădilă Dobra, n. 1895 — Rășinari, nr. 1295; Brîncoveanu D-tru, n. 1924 — Riu Sadului; Drăghici Maria, n. 1918 — Sadu, nr. 250; Tocănel Mihai, n. 1926 — Tălmăcel, nr. 27; Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu („în ajunul Crăciunului").

[6] V. Butură, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 64.

[7] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 100.

[8] G. Hegi, *Illustrierte Flora von Mittel-Europa*, II, p. 232–233.

[9] Inf. Vingărzan C-tin, n. 1919 — Jina, nr. 1094; Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.

[10] V. Butură, *op. cit.*, p. 208.

[11] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 84–85.

https://biblioteca-digitala.ro

aduce noroc, un împrumut orășenesc, la origine german, căci vîscul a jucat un rol important în mitologia nordică și la druizi [12].

La Gura Riului se spune că în noaptea de Anul Nou înflorește alunul, așa de fin că numai dacă pui un cearceaf sub el poți să-i vezi floarea ca un praf. Acest praf e bun să-l dai în rachiu la băutori că nu vor mai bea [13]. În Muntenia se crede că alunul înflorește în noaptea de Ispas. Feciorii și fetele mari se duc prin alunișuri și culeg florile care atunci înfloresc și se scutură în aceeași noapte. Ele sînt bune de făcut de dragoste și de leac [14]. Este un exemplu tipic în care poporul recomandă contra unor boli sau stări sufletești remedii greu de obținut ori inexistente în realitate (a se vedea și 29 aug. și 25 dec.).

6 ian. (Boboteaza). La Bobotează se obișnuia la Rășinari [15] să se taie rămurele de la diferite specii de pomi fructiferi și să se pună în apă „sfințită", unde se lăsau pînă înfrunzeau ori înfloreau. Se afla astfel care dintre pomi vor înflori mai curînd și care vor rodi mai bogat. În județul Iași se procedează la fel, însă ramurile se pun în apă în 4 dec. (Sf. Varvara). Dacă ele vor înflori pînă la Florii e semn de an bogat, iar de nu, e semn de an sărac [16].

Tot la Rășinari se aduce în ziua de Bobotează apă de la rîu și se varsă la rădăcina pomilor să rodească mai bine [17]. La Țepu-Tecuci, ca pomii să dea fructe multe se botează la Bobotează [18]. Apa are un foarte mare rol în manifestările legate de cultul fertilității. Haina creștină, pe care au îmbrăcat-o multe dintre ele, lasă totuși să se întrevadă vechimea incontestabilă a acestor rituri.

În toate satele Mărginimii Sibiului la Bobotează, cînd venea preotul cu botezul, fetele mari luau busuioc din mătăuzul acestuia și-l puneau sub pernă să viseze ursitul [19] ori ascundeau sub prag busuioc să treacă preotul peste el (căpătînd astfel puteri magice) și apoi îl așezau sub pernă [20]. La fel procedau fetele în Moldova și Oltenia [21], în Muntenia și Țara Oltului [22]. Tinerele săsoaice aveau și ele acest obicei [23], cu siguranță un împrumut românesc, căci numai în Peninsula Balcanică și în Italia busuiocul este atît de mult îndrăgit și folosit în multiple practici [24] (a se vedea și nunta).

[12] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 90.
[13] Inf. Munteanu Maria, n. 1939 — Gura Riului, nr. 158.
[14] A. Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, 1915, p. 4.
[15] V. Păcală, *op. cit.*, p. 188.
[16] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 116.
[17] V. Păcală, *op. cit.*, p. 189.
[18] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 289.
[19] Inf. Mareș Paraschiva, n. 1918 — Galeș, nr. 160; Dogaru Petru, n. 1897 — Jina, nr. 1037; Verde Elena, n. 1911 — Orlat, nr. 70; Dobortă Elena, n. 1940 — Poiana Sibiului; Peligrad Maria, n. 1927 — Săliște, nr. 1195; Cindea Stana, n. 1915 — Sibiel, nr. 322.
[20] Inf. Hinsa Maria, n. 1895 — Tilișca, nr. 480; Vulcan Mărina, n. 1895 — Rășinari, nr. 1568; V. Păcală, *op. cit.*, p. 188.
[21] Gh. Ciaușanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă*, București, 1914, p. 273.
[22] I. Mușlea, Ov. Birlea, *Tipologia folclorului* (din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu), București, Edit. Minerva, 1970, p. 341.
[23] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 114.
[24] I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 248.

https://biblioteca-digitala.ro

La Răşinari [25], ca şi în Bucovina [26], în seara din ajunul Bobotezei fetele de măritat puneau în gard sau la fîntînă busuioc uscat. Dacă a doua zi dimineaţa era încărcat de brumă ori chiciură se credea că fata care l-a pus va lua un bărbat bogat, iar de nu, unul sărac.

7 ian. (Sf. Ioan). În această zi, la Tălmăcel, feciorii se făceau călăraşi şi împodobeau căciulile şi capetele cailor cu zasiu *(Vinca minor)* şi cu vîsc [27]. Folosirea calului în aceste zile de către tinerii ţărani români are corespondenţe în vechile rituri indo-europene de început de an, în care calul avea un însemnat rol [28].

10 febr. (Sf. Haralambie). La Răşinari, din coliva care se face în această zi, se păstrează o parte şi se dă „galiţelor" (păsărilor de curte) cînd mor de ciumă, ori se pune în holde spre a fi ferite de stricăciuni [29]. Se crede că Sf. Haralambie „ţine ciuma în lanţ", protejează oamenii şi animalele contra acestei molime. Ca protector contra ciumii, Sf. Haralambie este serbat nu numai de români, ci şi de bulgari şi greci [30].

Sîntoaderul (prima sîmbătă din postul Paştilor). La Sîntoader fetele se spălau pe cap cu leşie în care fierbeau popîlnic *(Asarum europaeum)*, ca să le crească părul frumos [31]. Acelaşi obicei a fost atestat în Haţeg [32]. În alte regiuni ale ţării spălarea se făcea (şi se mai face pe alocuri) cu popîlnic şi iederă *(Hedera helix)* sau popîlnic şi iarbă mare *(Inula helenium)* [33]. În Banat [34], Oltenia şi Muntenia [35], fetele se spălau doar cu fiertura rădăcinii de *Inula helenium*, numită şi oman. În Moldova fetele se spălau pe cap la Sf. Toader cu leşie de stroh (fîn) [36]. Prin invocarea, în timpul spălatului, a Sîntoaderului („Toadere, Sîntoadere / dă cosiţa fetelor / cît cozile iepelor"), numit şi Calul cel Mare (în care se întrezăreşte centaurul indo-european [37]), practica se dezvăluie a fi arhaică, multimilenară.

Floriile (prima duminică dinaintea Paştilor). La romani era sărbătoarea Floralia (28 apr.). Biserica creştină, suprapunînd peste unele vechi tradiţii altele proprii, leagă sărbătoarea Floriilor de ziua intrării lui Christos în Ierusalim. Cu acest prilej, notează textele religioase, Isus a fost întîmpinat cu crenguţe de salcie sau de palmier [38], fapt ce ar ex-

[25] Inf. Vulcan Mărina, n. 1895—Răşinari, nr. 1568; V. Păcală, *op. cit.*, p. 188.
[26] V. Butură, *op. cit.*, p. 56.
[27] Inf. Stroilă Ana, n. 1931—Tălmăcel, nr. 249; Zbera Paraschiva, n. 1903—Tălmăcel, nr. 27.
[28] O. Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile şi poezia păstorească*, Bucureşti, Edit. Minerva, 1979, p. 67.
[29] V. Păcală, *op. cit.*, p. 190.
[30] I.A. Candrea, *op. cit.*, p. 211.
[31] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu—Orlat.
[32] I. Muşlea, Ov. Bîrlea, *op. cit.*, p. 355.
[33] V. Butură, *op. cit.*, p. 178, 191.
[34] I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 35.
[35] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 262, 323; V. Butură, *op. cit.*, p. 122.
[36] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 262, 323.
[37] O. Buhociu, *op. cit.*, p. 73—75.
[38] „Frunza de salcie seamănă cu frunza de finic *(Phoenix dactylifera)* cu care l-au întîmpinat pe Isus, de aceea se merge cu salcie la Florii" (Inf. Stoia Iustina, n. 1919—Sebeşul de Sus, nr. 38).

https://biblioteca-digitala.ro

plica practicile și credințele în care sînt implicate aceste plante în sărbătoarea Floriilor. Cît privește salcia, din cele mai vechi timpuri, a fost considerată un simbol al renașterii, nemuririi și fertilității, o emblemă a castității. Și Orfeu, zeul trac, călătorind în infern, avea în mînă o creangă de salcie [39]. Sărbătoarea Floriilor este, în acest sens, un exemplu clar de înlocuire a panteonului traco-elen și roman cu cel ebraic. Biserica îndeplinește, în această zi, un important rol, prin preoții săi. În toate satele Mărginimii Sibiului se duc lăstari de salcie, de către copii îndeosebi, pentru a fi „sfințiți" de popă. Apoi sînt luați acasă (mai ales de femei) și se dau în hrana animalelor să fie sănătoase [40]. Unii oameni se încing cu ei ca să nu-i doară șalele [41] ori ating copiii cu acești „mițișori" ca să crească mari [42]. O parte dintre crenguțe se implîntă la marginea holdelor pentru a fi ferite de „vremuri mari" (calamități naturale) și de „orătănii" [43] sau se țin la icoane, aprinzîndu-se în caz de „vreme grea" [44]. Restul ramurilor sînt duse în ziua de Florii la morminte, de către femei [45]. Ducerea de „mițișori" la cimitir este un ritual practicat în numeroase sate românești. Încingerea cu lăstari de salcie peste mijloc este semnalată și în Teleorman [46], Oltenia și alte regiuni [47]. În scopuri fertilizatoare este folosită și în Muntenia, punîndu-se pe pomi și viță de vie ca să rodească mai bine [48]. În sudul Moldovei se crede că mlădițele de salcie sînt bune pentru spor la albine [49], iar în Bucovina se ating cu ele vitele, să fie sănătoase și prolifice [50]. Tot în Bucovina, ca și în Muntenia [51] și Țara Oltului [52], sînt evidențiate funcțiile terapeutice și divinatorii ale salciei, ramurile sale „sfințite" la Florii fiind păstrate pentru leac și pentru afumat contra calamităților naturale (în special contra trăsnetului). Subliniem că și unele săsoaice pun la fereastră în Vinerea Mare mițișori „sfințiți" la Florii, pentru a feri casa de rele [53]. O altă parte dintre lăstari se fierb, iar zeama se dă copiilor să fie sănătoși peste an [54]. Francezii așază ramurile sfințite la hambare, staule, grajduri, stupini, grădini, pe cîmp și la fîntîni spre a fi ferite de vrăjitoare. Pentru ca păsările de curte să nu aibă păduchi se trec printr-o coroană făcută din salcie ori dafin binecuvîntat în ziua de

[39] O. Buhociu, *op. cit.*, p. 23.

[40] Inf. Hălmagiu Maria, n. 1940—Boița, nr. 103; Brincoveanu D-tru, n. 1924—Riu Sadului; Tocănel Mihai, n. 1926—Tălmăcel, nr. 27; V. Păcală, *op. cit.*, p. 192.

[41] Inf. Vulcan Mărina, n. 1895—Rășinari, nr. 1568.

[42] V. Păcală, *op. cit.*, p. 192.

[43] V. Păcală, *op. cit.*, p. 192; inf. Popovici Eugenia, n. 1936—Sadu, nr. 206.

[44] V. Păcală, *op. cit.*, p. 192.

[45] Inf. Hălmagiu Maria, n. 1940—Boița, nr. 103; Dăncilă Victoria, n. 1898—Poiana Sibiului; Cojocar D-tru, n. 1896—Sălișle, nr. 194; Tocănel Mihai, n. 1926—Tălmăcel, nr. 27; Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu—Orlat.

[46] Inf. Duna Ghița, n. 1900—Cernetu, nr. 333.

[47] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 291, 340; Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 73.

[48] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 142, 291.

[49] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 291.

[50] *Ibidem*, p. 116.

[51] *Ibidem*, p. 116, 291.

[52] Ștefania Cristescu-Golopenția, *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Credințe și rituri magice*, București, 1944, p. 32.

[53] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 130.

[54] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Florii [55]. Aceste practici se întîlnesc și la români [56]. Ritualurile și credințele privitoare la salcia „sfințită", comune multor popoare europene, s-au răspîndit o dată cu creștinismul, înlocuind sau nuanțînd vechi rituri vernale.

La Orlat se spune că dacă ramurile de salcie aduse de la biserică în duminica Floriilor sînt subțiri și cînepa va fi subțire în acel an [57]. Același lucru se afirmă în unele sate din Țara Oltului [58].

Paștile (sărbătoare mobilă). Obiceiul de a vopsi la Paști ouă include și mai ales includea și utilizarea unei game variate de plante, atît pentru obținerea coloranților, cît și pentru imprimarea unor desene (motive) pe coaja oului. În satele Mărginimii Sibiului, cel mai adesea, se apela pentru colorat la foile de ceapă, cojile de nucă, holdă (grîu verde) și mușețel [59], iar pentru imprimat la frunzele de cucută *(Conium maculatum)*, sferegă *(Dryopteris filix-mas, Pteridium aquilinum)*, urzică *(Urtica dioica)*, floarea paștelui *(Anemone ranunculoides)* ș.a.[60]. Vopsitul cu culori vegetale era mult răspîndit în trecut în satele românești; astăzi, însă, se apelează tot mai frecvent la coloranții sintetici.

Orlățenii recomandă celor ce sînt pe munte în ziua de Paști să ia în gură un mugur, căci „e ca și cînd ar lua paști (anafură)" [61]. În județul Vîlcea se crede că ori mănînci anafură ori mugur de salcie sau floare de măr e totuna, fiindcă acești arbori sînt sfințiți în zilele de Paști [62]. În Cernetu (Teleorman) se mănîncă un fir de pur *(Allium vineale)* în Vinerea Paștelui, „că-i bun de sănătate" [63]. Bucovinenii cred că pentru a fi „scutit de durerea de grumazi" e bine să înghiți mîțișori la Florii [64], salcia fiind — în credința poporului — un copac binecuvîntat de Maica Domnului. În realitate ea este, așa cum am mai arătat, un vechi simbol al castității, renașterii și nemuririi.

Atît la Orlat [65] cît și în Țara Oltului [66] se spune că cenușa strînsă la Paști este bună de presărat în grîu și pe varză contra tăciunelui și, respectiv, a purecilor. În județul Vîlcea, dacă varza are pureci, o fată de-a casei cerne cenușa peste varză, pînă se luminează de ziuă și dezbrăcată [67].

La Săliște femeile nu mătură prin casă în ziua de Paști de frică să nu facă grîul tăciune [68]. Credința este semnalată și în județul Dolj,

[55] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 27.
[56] V. Butură, *op. cit.*, p. 206.
[57] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[58] Ștefania Cristescu-Golopenția, *op. cit.*, p. 91.
[59] Inf. Hălmagiu Maria, n. 1940—Boița, nr. 103; Cîrstea Vlaicu, n. 1922—Jina, nr. 1097; Brîncoveanu D-tru, n. 1924 — Riu Sadului; Popovici Eugenia, n. 1936 — Sadu, nr. 206; Cojocar D-tru, n. 1896 — Săliște, nr. 194; Iuga Ana, n. 1901—Tilișca, nr. 454.
[60] Inf. Hălmagiu Maria, n. 1940—Boița, nr. 103; Neghină Maria, n. 1914—Boița, nr. 119; Brîncoveanu D-tru, n. 1924—Riu Sadului; Hînsa Maria, n. 1895—Tilișca, nr. 480; Iuga Ana, n. 1901—Tilișca, nr. 454.
[61] R. Simu, *op. cit.*, p. 81.
[62] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 266.
[63] Inf. Duna Ghița, n. 1900—Cernetu, nr. 333.
[64] A. Gorovei, *op.cit.*, p. 116.
[65] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[66] Ștefania Cristescu-Golopenția, *op. cit.*, p. 89.
[67] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 283.
[68] Inf. Savu-Pușchila Maria, n. 1894—Săliște, nr. 519.

https://biblioteca-digitala.ro

ca și în alte zone ale țării [69]. Strîngerea prafului din locuință generează, probabil, în mintea țăranilor, imaginea aglomerării masei de tăciune pe spicele grîului. De altfel, orice lucru murdar constituie, în credința poporului, un focar de apariție a tăciunelui [70] (a se vedea și la sfîrșitul ciclului calendaristic, semănatul grîului).

23 apr. (Sf. Gheorghe). În toate satele cercetate în ajunul acestei zile se pun la porți și la ferestrele caselor și ale grajdurilor crengi de fag numite la Poplaca „sînghiolgiu" [71], iar la Tălmăcel „arminden" [72]. Semnificația lor este cunoscută de puțini locuitori. În Vale se crede că simbolizează venirea primăverii [73], în Tălmăcel și Sibiel sînt considerate un însemn al familiilor creștine [74], iar în Orlat se spune că apără de strigoi [75]. Și în Muscel se pune în poartă ramură de fag („șinjor") la Sf. Gheorghe, iar după trecerea sărbătorii se înfige în straturile cu legume în scopuri fertilizatoare [76]. În Banat se pun în această zi la poartă, ferestre și grajduri frunze de fag ori gorun sau rug de măceșe [77], în Țara Oltului mesteacăn, fag, salcie, păducel, porumbar și rug *(Rosa canina)* [78]; în județele Olt și Teleorman se folosește jugastrul *(Acer campestre)* [79], în județul Suceava răchita [80], în alte zone ale țării leușteanul, urzica sau orice verdeață, arțarul, stejarul, salcia, teiul, părul, spinii și gliile de iarbă [81], în toate cazurile contra vrăjitoarelor și strigoilor care, mai ales în această zi, vin să ia laptele vacilor, sănătatea lor și a oamenilor. Poporul explică aceste practici prin prisma creștinismului, implicîndu-pe Sf. Gheorghe, protectorul agricultorilor [82]. Folosirea ramurii verzi în scopuri apotropaice, profilactice și fertilizatoare este însă o practică veche care, ulterior, a fost legată de ziua Sf. Gheorghe (a se vedea Arminden). Răspîndirea obiceiului la multe alte popoare vine și ea în sprijinul afirmației noastre. Sașii pun la ușile caselor și ale grajdurilor, în această zi, leușteanul și nemțișor *(Consolida regalis)* [83], maghiarii rug *(Rosa canina)* [84], iar macedonenii rug și glii de iarbă [85]. Slavii de sud

[69] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 140.

[70] V. Butură, *Credințe în legătură cu cultura grîului la românii din Transilvania*, în „Sociologie românească", II, 1937, 7–8, p. 359–360.

[71] Inf. Birză Stanca, n. 1913–Poplaca, nr. 102.

[72] Inf. Zbera Paraschiva, n. 1903–Tălmăcel, nr. 27.

[73] Inf. Dumitrescu Floarea, n. 1908–Vale, nr. 380.

[74] Inf. Zbera Paraschiva, n. 1903–Tălmăcel, nr. 27; Clinciu Maria, n. 1899–Sibiel, nr. 10.

[75] R. Simu, *op. cit.*, p. 74.

[76] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 23–24.

[77] *Ibidem*, p. 23.

[78] Ștefania Cristescu-Golopenția, *op. cit.*, p. 80.

[79] I. Mușlea, Ov. Birlea, *op. cit.*, p. 360; inf. Duna Ghița, n. 1900–Cernetu, nr. 333.

[80] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 285, 349.

[81] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 20, 23, 270, 302; A. Gorovei, *op. cit.*, p. 281, 311, 349; A. Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea* (Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu), 1976, p. 285–286; J. Lörincz, *Atestări de obiceiuri și credințe în Monografia județului Solnoc–Dăbîca*, în „Samus", II, 1979, p. 174.

[82] Ștefania Cristescu-Golopenția, *op. cit.*, p. 95.

[83] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1921, p. 366.

[84] J. Lörincz, *op. cit.*, p. 174.

[85] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro

atîrnă la uși și la gîtul vacilor scaieți contra vrăjitoarelor [86]. În același scop țin pe cap o ramură de scaiete ori o brazdă de iarbă [87].

La Orlat, în seara de Sf. Gheorghe, „se-nurzică" oamenii [88]. Obiceiul este semnalat și din Valea Someșului [89], Moldova [90] și alte ținuturi românești [91] și se practică cu scopul de a face pe oameni mai iuți, mai harnici. În unele sate urzica se purta ca amuletă contra trăsnetului în ziua de Sf. Gheorghe ori se așeza în vîrful armindenului în același scop [92]. Credința că apără de trăsnet se întîlnește și la italieni [93] și germani [94].

De această zi sînt legate și două credințe care evidențiază ideea de protecție a naturii și simțul ascuțit de observație al mărginenilor. Asfel, se spune că de se vor da la porci buruieni înainte de Sf. Gheorghe, aceștia vor muri de „bubă" (brîncă) [95]. Este, după părerea noastră, o credință care are un evident rol ocrotitor al tinerelor plante care se găsesc în perioada restrictivă în primele etape ale procesului de creștere și dezvoltare.

În Rîu Sadului se afirmă că „dacă Sf. Dumitru (26 oct.) găsește frunza în fagi, atunci și Sf. Gheorghe vine cu frunza în fagi" [96], concluzie trasă, desigur, după secole de observare a arborelui amintit.

1 mai (Armindenul). În această zi se punea, la Orlat [97] și cu siguranță și în alte sate din Mărginime, „arminden", o prăjină lungă (de fag), în fața casei. În multe alte zone ale țării armindenul era de fag [98], în altele de mesteacăn [99] sau alt lemn. Considerăm că, inițial, practicile de împodobire a porților, ușilor și ferestrelor caselor și grajdurilor care se fac la Sf. Gheorghe folosind diverse specii vegetale erau obiceiuri aparținînd altei zile, că în nici un caz ele nu au nimic comun cu sărbătoarea creștină, deoarece și românii făceau în fața caselor colibe de verdeață la sfîrșitul lunii aprilie (sărbătoarea Ambarvalia) [100], încununînd cu ramuri și frunze verzi și capetele vitelor. Armindenul îl pun nu numai românii (din Transilvania, Banat, Moldova, Bucovina), ci și germanii („Maibaum") și francezii („arbre de mai") [101]. Slavii sudici împodobesc la 1 mai casele cu ramuri de tei [102] (la fel ca și locuitorii unor sate bucovinene, în Duminica

[86] *Ibidem*, p. 25—26.
[87] *Ibidem.*
[88] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[89] J. Lörincz, *op. cit.*, p. 173.
[90] I. Mușlea, Ov. Birlea, *op. cit.*, p. 360.
[91] A. Fochi, *op. cit.*, p. 293; V. Butură, *op. cit.*, p. 243.
[92] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 73.
[93] *Ibidem.*
[94] G. Hegi, *Illustrierte Flora von Mittel-Europa*, III, 1918, Wien, p. 139.
[95] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[96] Inf. Brincoveanu D-tru, n. 1924—Rîu Sadului.
[97] R. Simu, *op. cit.*, p. 74.
[98] V. Butură, *op. cit.*, p. 95.
[99] *Ibidem*, p. 154.
[100] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 26, 30.
[101] *Ibidem*, p. 27.
[102] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

Mare [103]). Punerea de armindeni la case și anexe este practicată în toată Italia și, pînă nu demult, se întîlnea și în Spania [104].

Este indicat să se semene cucuruzul pînă la Arminden. În caz contrar „poți să bagi mestecăul (de mămăligă) în foc" [105]. În Țara Oltului se recomandă semănatul cucuruzului cînd înfloresc păduceii (*Prunus spinosa*) [106]. Găsirea timpului optim de semănat a preocupat permanent pe țărani, acesta fiind în strînsă corelație cu particularitățile locale și condițiile meteorologice din fiecare an.

Ispasul (șase săptămîni după Paști). Sărbătoarea este marcată de larga utilizare a leușteanului și usturoiului. Primul este pus în preseara zilei de Ispas la porți și ferestre pentru a apăra oamenii și gospodăriile lor contra strigoilor [107]. Sătenii se încing cu el peste mijloc ca să nu aibă dureri de șale peste an [108]. Ambele practici se întîlnesc și în Țara Oltului [109]. În județele Buzău și Constanța se pun la brîu foi de nuc [110].

Tot în Mărginime, copiii și vitele se bat cu leușteau, primii să fie sănătoși, ultimele să fie apărate de strigoi [111]. Vacile se protejează contra strigoilor și dîndu-li-se în hrană leușteau cu turtea (*Carlina acaulis*) [112], cu turtea și odolean (*Valeriana officinalis*) [113] ori cu turtea, smîntînea (*Cruciata levipes*) și aișor (*Allium sp.*) [114]. La Rîu Sadului leușteanul se administrează cu tribonic (*Melittis melissophyllum*) [115]. Acesta din urmă trebuie cules înainte de Ispas, căci altfel îi rup strigoii vîrful [116]. O credință asemănătoare este în satele din Munții Apuseni și din Banat [117]. La Rășinari se spune că lujerii măcrișului nu mai sînt buni de mîncat după Ispaș, fiindcă „îi scuipă strigoile" [118]. Strigoii mai pot fi îndepărtați de vaci și dacă se leagă de coarnele [119] sau coada [120] vitelor frunze de

[103] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 381.
[104] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 29.
[105] Orlat—Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[106] Inf. Aleman Ilie, n. 1920—Avrig, str. 1 Mai, nr. 10; Denghel Floarea, n. 1919—Turnu Roșu, nr. 650.
[107] V. Păcală, *op. cit.*, p. 194; R. Simu, *op. cit.*, p.74; inf. Dăncilă Victoria, n. 1898—Poiana Sibiului; Birză Stanca, n. 1913—Poplaca, nr. 102; Drăghici Maria, n. 1918—Sadu, nr. 250; Cîndea Stana, n. 1915—Sibiel, nr. 322; Zbera Paraschiva, n. 1903—Tălmăcel, nr. 27.
[108] V. Păcală, *op. cit.*, p. 194; R. Simu, *op. cit.*, p. 74; inf. Hălmagiu Maria, n. 1898—Boița, nr. 103; Mareș Ilie, n. 1905—Galeș, nr. 160; Dogaru Petru, n. 1897—Jina, nr. 1037; Dăncilă Victoria, n. 1898—Poiana Sibiului.
[109] Inf. Aleman Maria, n. 1923—Avrig, str. 1 Mai, nr. 10; Călin Emilia, n. 1906—Racoviță, nr. 75; Stoia Iustina, n. 1919—Sebeșul de Sus, nr. 38; Voila—Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu (se pun leușteau și mărăcini la poartă, ferestre și staule „ca să se înghimpe strigoii care vin la vaci" în preseara de Sf. Gheorghe).
[110] A. Fochi, *op. cit.*, p. 152.
[111] Inf. Olovină Nicolae, n. 1900—Orlat, nr. 177; Dogaru Petru, n. 1897—Jina, nr. 1037; Clinciu Maria, n. 1899—Sibiel, nr. 10; Mareș Paraschiva, n. 1918—Galeș, nr. 160; Dăncilă Victoria, n. 1898—Poiana Sibiului; Hînsa Maria, n. 1895—Tilișca, nr. 480.
[112] Inf. Bobeică Maria, n. 1889—Boița, nr. 292.
[113] V. Păcală, *op. cit.*, p. 194.
[114] Orlat—Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[115] Inf. Brîncoveanu D-tru, n. 1924—Rîu Sadului.
[116] Idem.
[117] V. Butură, *op. cit.*, p. 93.
[118] V. Păcală, *op. cit.*, p. 161.
[119] Inf. Hînsa Maria, n. 1895—Tilișca, nr. 480.
[120] Inf. Drăghici Maria, n. 1918—Sadu, nr. 250.

https://biblioteca-digitala.ro

leuștean cînd ies în ciurdă în ziua de Ispas. Se pare că utilizarea leușteanului în scopuri apotropaice este specifică ardelenilor. În afara lanțului carpatic se cunoaște doar folosirea lui ca talisman (la Rusalii) contra lingorii (febrei tifoide)[121], și aceasta cu arie restrînsă în județul Olt. Acest fapt ne determină să afirmăm că întrebuințarea leușteanului în manifestările spirituale ale românilor este de dată mai recentă (ev mediu), un posibil împrumut de la sași. Căci și aceștia îl pun la porți, ușile și ferestrele caselor și ale grajdurilor, împreună cu nemțișor *(Consolida regalis)*, contra strigoilor sau se încing cu el la Ispas spre a fi feriți de dureri de șale. Îl dau în hrana animalelor (cai și vite) să nu se îmbolnăvească și să nu poată fi deocheate (motiv pentru care îl mănîncă și oamenii de la Ispas la Rusalii)[122]. Este recunoscut pentru calitățile lui terapeutice și apotropaice în toată Germania, în Stiria și Carinthia constituind un mijloc de apărare a vitelor contra vrăjitoarelor care vin să le ia laptele[123].

Usturoiul este și el un recunoscut leac apotropaic, folosit de vechile popoare indo-europene, ca și de cele actuale. Românii îl utilizează îndeosebi pentru alungarea strigoilor și a duhurilor rele, contra deochiului și a multor boli imaginare și reale. Apelează la el îndeosebi la marile sărbători : Rusalii, Sf. Andrei, Anul Nou, Sf. Gheorghe, Sf. Petru și Pavel, Sf. Haralambie, Ispas[124], și în evenimentele cruciale din ciclul vieții (a se vedea mai ales nașterea). În satele Mărginimii Sibiului usturoiul are cel mai însemnat rol la Ispas. La Orlat[125] se ung vacile cu untură, usturoi și cărbune de tei pentru a fi ferite de strigoi. În Poplaca[126] se descîntă usturoi, tărîțe de grîu și sare și se dau în hrana vitelor. În Rîu Sadului se freacă ugerele și coarnele vacilor cu usturoi[127].

Se observă grija mărginenilor față de animalele din gospodărie, preocupările lor de a le apăra de rele (boli și ființe malefice). Ei cred, chiar, că acestea din urmă pot fi văzute. Astfel, pentru a afla strigoii din sat, se recomandă să prinzi un șarpe, să îi tai capul cu o monedă de argint și să-i pui un căței de usturoi în gură, după care capul șarpelui se îngroapă într-un loc ascuns (să nu dea strigoii peste el). La Ispas, iei cățelul de usturoi (încolțit), îl pui în pălărie și te sui într-un pom înalt, cînd trece (iese) ciurda la pășune și vei vedea „pe toți strigoii călări pe vite"[128]. Credința este semnalată și din alte sate ale județului Sibiu, precum și din satele județelor Alba și Brașov[129]. În județul Constanța[130] a fost, probabil, împămîntenită de către oierii ardeleni. În localitatea Holda (jud. Suceava), primului șarpe văzut în luna martie i se tăia capul cu o para de argint, i se așeza în gură un căței de usturoi și se punea sub pridvorul unei biserici. La nouă zile observai ce buruiană a crescut din gura șarpelui, o luai și-o purtai cu tine peste tot, căci pe unde ai

[121] I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 249.
[122] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 93, și 1921, p. 366.
[123] G. Hegi, *op. cit.*, V, 2, München, p. 1353.
[124] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 269, 290—291 ; Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 271 ; I. Mușlea, Ov. Bîrlea, *op. cit.*, p. 268.
[125] R. Simu, *op. cit.*, p. 75.
[126] V. Foamete, *op. cit.*
[127] Inf. Bilac Maria, n. 1921 — Rîu Sadului, nr. 276.
[128] Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[129] I. Mușlea, Ov. Bîrlea, *op. cit.*, p. 249.
[130] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 345.

https://biblioteca-digitala.ro

fi mers cu această plantă, toate celelalte ar fi vorbit cu tine şi ţi-ar fi spus cum se numesc şi de ce leac sînt bune[131]. Saşii spun că dacă ai în buzunar usturoi în noaptea de Anul Nou, în biserică, poţi vedea strigoii[132].

Pentru ca hotarul (culturile agricole) să fie ferit(e) de rele, tilişcanii aruncă sau împlîntă în el fire de holdă „sfinţite" la biserică în ziua de Ispas[133]. În Poplaca, cununi de holdă verde se pun pe casă în această zi[134], iar la Răşinari, spre a apăra casa de „vremuri mari" (furtună, fulgere), se afumă cu iarbă pe care a stat preotul la Ispas[135]. În alte locuri din ţară[136] se crede că iarba sau paiele pe care a stat popa în Duminica Mare sau la Iordan (Bobotează) sînt bune de dat la vite, să fie sănătoase peste an, ori de legat pomii, să facă roade multe.

În Sibiel[137], la Ispas, se fac cununi din diferite flori şi leuştean şi se pun la cruci (troiţe), cu astfel de cununi împodobindu-se şi capetele cailor cu care feciorii ocolesc crucile şi porţile din sat. În alte sate, preotul împodobeşte, la Ispas, crucile din hotarul localităţilor, folosind ghirlande de busuioc, din care femeile (romînce) iau cîte o crenguţă pe care o înglobează în mănunchiul lor de busuioc pentru a-l „sfinţi". După trecerea sărbătorii, păstrează acest mănunchi la icoană, întrebuinţîndu-l la nevoie contra unor boli[138]. Se remarcă faptul că, în practicile îndătinate în această sărbătoare, creştinismul şi-a pus puternic amprenta, camuflînd vechile rituri precreştine, din care s-au păstrat, totuşi, cîteva aspecte şi fragmente mai mult sau mai puţin inteligibile şi interpretabile.

Rusaliile (zece zile după Ispas). La Rusalii (Moşi), atît în Mărginime[139] cît şi în întreaga ţară[140], se împărţeau „pentru sufletul morţilor" cupe (căni) şi oale, la toartele cărora se legau diverse flori (de primăvară), sălbatice ori cultivate, în funcţie de data în care cădea sărbătoarea. Bazat pe izvoare scrise şi arheologice, V. Pârvan[141] afirmă că Rusaliile (la romani Rosalia) sau Moşii sînt serbate astăzi de către români întocmai ca acum o mie nouă sute de ani, de către strămoşii noştri. Caracterul străvechi al sărbătorii este confirmat şi de denumirea „Moşi", cuvînt de origine geto-dacă[142]. Această sărbătoare este o dovadă a vechimii noastre pe aceste plaiuri, ştiut fiind faptul că tracii aveau un foarte elaborat cult al strămoşilor şi credeau în nemurirea sufletului. Poate tot legat de acest cult, la Sadu[143], se pun la Rusalii la toate crucile (troiţele) şi la prapore cununi din grîu verde.

[131] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 318.
[132] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 97.
[133] Inf. Hinsa Maria, n. 1895 — Tilişca, nr. 480.
[134] V. Foamete, *op. cit.*
[135] V. Păcală, *op. cit.*, p. 194.
[136] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 159; Gh. Ciauşanu, *op. cit.*, p. 301.
[137] Inf. Popa Maria, n. 1933 — Sibiel.
[138] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 115.
[139] R. Simu, *op. cit.*, p. 74; V. Păcală, *op. cit.*, p. 194.
[140] V. Butură, *op. cit.*, p. 69, 70, 77; M. Pop, *Sărbători ţărăneşti de primăvară cu caracter geto-dac*, în *Strămoşii poporului român geto-daci şi epoca lor*, Bucureşti, Edit. Politică, 1980, p. 202; inf. Duna Ghiţa, n. 1900 — Cernetu, nr. 333.
[141] Apud M. Pop, *op. cit.*, p. 202.
[142] I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 360.
[143] Inf. Drăghici Elena, n. 1904 — Sadu, nr. 133.

https://biblioteca-digitala.ro

Tot la Sadu [144], ca și în Poplaca [145], flăcăii pun, în ajun de Rusalii, doi mesteceni mari la porțile fetelor (iubitelor). Același obicei este în Racovița (Țara Oltului) [146]. Obiceiul pare a fi împrumutat de la sași, care pun mesteceni la casele cu fete mari și la biserică [147]. Dar și tinerele rusoaice atîrnă la Rusalii crenguțe de mesteacăn la porți și înaintea caselor [148]. „Armindeni'' de mesteacăn pun la ferestre și ardelenii la această sărbătoare [149]. Alții folosesc crengi de tei [150], ornînd cu ele casele și grajdurile spre a fi ferite de rele. Se remarcă și cu acest prilej funcțiile apotropaice și divinatorii ale ramurii verzi, folosită și la Ispas, Sf. Gheorghe, Florii, Armindeni, Sînziene etc., cînd are și însușiri fertilizatoare și profilactice (terapeutice) [151].

În același context este utilizat și pelinul la Rusalii. În satele mărginene se aruncă prin casă „ca să piară purecii'' [152]. Tot așa procedează țăranii din Muntenia, atîrnînd pelin la uși, ferestre și icoane, ca cei din casă să fie feriți de Rusalii (ființe supranaturale) [153]. Subliniem că, dincolo de Carpați, obiceiurile și credințele în care este implicat pelinul (mai ales în această sărbătoare) sînt mult mai numeroase [154], dată fiind, în primul rînd, răspîndirea acestei specii și prețuirea de care se bucură ea la popoarele slave vecine [155]. Pelinul este, de altfel, una dintre cele mai reputate plante cu funcții antidemonice, la toate popoarele europene [156].

24 iun. (Sînzienele). La romani, în 24 iunie, era sărbătoarea noroculuí. Poporul român practică în această zi atît rituri aducătoare de noroc și de cunoaștere a ursitei și duratei vieții, cît și rituri cu caracter agrar, naturist [157], care ar putea lămuri numele sărbătorii și al principalei plante implicate, prin teonimul San(cta) Diana. Calendarul creștin serbează în această zi pe Sf. Ioan, teonim prin care explică biserica etimologia denumirii plantei (floarea lui Sîntion, sînjoane, sînjene, sînzene etc.[158]) și a sărbătorii.

Țăranii din Mărginimea Sibiului pun cu acest prilej în porți cruci făcute din sînziene, numite și sunzuiene, sunzuene, zunzuiene, sumzuie-

[144] Inf. Drăghici Maria, n. 1918 — Sadu, nr. 250.
[145] V. Foamete, *op. cit.*
[146] Inf. Bucur Maria, n. 1928 — Racovița, nr. 32.
[147] C. Drăgulescu, *Ethnobotanische rumänisch-sächsische Interferenzen*, în *„Forschungen zur Volks- und Landeskunde"*, 26, 1983, 2, p. 68.
[148] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 28.
[149] Inf. Aleman Ilie, n. 1920 — Avrig, str. 1 Mai, nr. 10.
[150] J. Lörincz, *op. cit.*, p. 176.
[151] G. Comănici, *Ramura verde în cadrul obiceiurilor calendaristice*, în *Atlasul etnografic al României*, București, Inst. de Cerc. Etnolog. și Dialect., 6, 1979, p. 326—333.
[152] Inf. Șchiopu Maria, n. 1934 — Galeș, nr. 120; Cîrstea Vlaicu, n. 1922 — Jina, nr. 1097; Loloi Maria, n. 1933 — Orlat, nr. 741; Dăncilă Victoria, n. 1898 — Poiana Sibiului; Țara Magdalena, n. 1907 — Trainei (Rășinari), nr. 34; Zbera Paraschiva, n. 1903 — Tălmăcel, nr. 27.
[153] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 266, 290.
[154] I. Mușlea, Ov. Bîrlea, *op. cit.*, p. 217, 374; V. Butură, *op. cit.*, p. 184.
[155] I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 249.
[156] *Ibidem.*
[157] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 64; Al. Borza, *Dicționar etnobotanic*, București, Edit. Academiei R.S.România, 1968, p. 75; V. Butură, *op. cit.*, p. 216.
[158] Al. Borza, *op. cit.*, p. 75.

https://biblioteca-digitala.ro

ne [159], cu scopul de a atrage norocul asupra gospodăriei, a depărta răul și pentru amintirea morților. Se fac și cununi pentru fiecare membru al casei și se aruncă pe acoperiș. A cui cunună va cădea, acela se va îmbolnăvi sau va muri în anul în curs [160]. Ambele practici se întîlnesc și în Țara Oltului [161]. Aruncatul cununilor pe casă e răspîndit în multe sate ardelene, precum și în restul țării [162], fie pentru aflarea duratei vieții, fie pentru cunoașterea ursitei (fetelor de măritat). Sașii aruncă pe acoperiș cununi de sunătoare („Johanniskraut") [163], avînd însă și un obicei, „cununa lui Johann", în care sînt folosite sînzienele (alături de saschiu, stejar și alte flori de cîmp) [164].

Mai demult oamenii se încingeau cu sînziene să nu-i doară mijlocul peste an [165]. În Cîrțișoara se credea că cine poartă sînziiene la brîu, în această zi, nu va suferi de junghi [166]. Încingerea cu sînziene sau drăgaică era practicată și în Dobrogea și Argeș [167]. Fetele teleormănene prindeau planta la brîu spre a fi iubite de tinerii pe care îi doreau [168].

În zona cercetată, riturile de invocare a fertilității, de către cetele de fete (drăgaice), lipsesc. Este semnalat doar un aspect din acest cult, notat la sfîrșitul secolului trecut. În noaptea de Sînziene, femeile dezbrăcate în pielea goală ocoleau cînepa, ungînd-o cu unt jur-împrejur, să crească mare și frumoasă [169]. La fel procedau femeile din unele sate prahovene și buzoiene [170]. La Drăguș (Țara Făgărașului), obiceiul era practicat la Sf. Gheorghe [171]. Ritul este foarte vechi. Plinius scrie că femeile „in menstruis", în pielea goală, dădeau ocol holdelor pentru a le feri de gîndaci și viermi [172]. Și românii, sîrbii, bulgarii și alte popoare cred că sîngele „sorocului" este otrăvitor [173]. De aceea și astăzi mai sînt femei care, dezbrăcate și despletite, ocolesc hambarele, cotețele sau toată gospodăria pentru a alunga (stîrpi) șobolanii [174].

[159] Inf. Cătană Paraschiva, n. 1896 — Jina, nr. 885; Dobortă Elena, n. 1940 — Poiana Sibiului; Birză Stanca, n. 1913 — Poplaca, nr. 102; Bilac Maria, n. 1921 — Riu Sadului, nr. 276; Drăghici Maria, n. 1918 — Sadu, nr. 250; V. Foamete, *op. cit.*

[160] Inf. Bobeică Maria, n. 1889 — Boița, nr. 292; Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu; V. Păcală, *op. cit.*, p. 195.

[161] Recea și Copăcel — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu; inf. Denghel Florea, n. 1919 — Turnu Roșu, nr. 650; Lungu Marcela, n. 1917 — Racovița, nr. 112; Bobeș Victoria, n. 1926 — Sebeșul de Sus, nr. 167; Ștefan Florea, n. 1918 — Avrig, str. Avram Iancu, nr. 17.

[162] J. Lörincz, *op. cit.*, p. 177; A. Gorovei, *op. cit.*, p. 64, 233.

[163] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1921, p. 373.

[164] E. Antoni, *Einige Jahreslaufbräuche aus Tarteln, Kreis Brașov*, în *Studii și comunicări*, Asociația folcloriștilor din jud. Sibiu, 1981, p. 221; C. Drăgulescu, *op. cit.*, p. 69.

[165] Inf. Bobeică Maria, n. 1889 — Boița, nr. 292.

[166] Grovu Laurențiu, *Farmaceutica populară în Oprea — Cîrțișoara*, ms. 490/1948, Arhiva Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj-Napoca.

[167] A. Fochi, *op. cit.*, p. 117.

[168] Inf. Duna Ghița, n. 1900 — Cernetu, nr. 333.

[169] Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.

[170] A. Fochi, *op. cit.*, p. 119.

[171] Ștefania Cristescu-Golopenția, *op. cit.*, p. 95.

[172] Apud Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 20—21.

[173] I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 21—22.

[174] Inf. Brîncoveanu Ioan, n. 1919 — Rășinari, nr. 1213; Duna Ghița, n. 1900 — Cernetu, nr. 333.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru îndepărtarea strigoilor de grajdurile animalelor mărginenii apelează în această sărbătoare la sînziene, punîndu-le în coarne la vite cînd vin din ciurdă [175] sau la oaia care iese prima la muls [176]. Şi în acest caz avem de-a face cu un fragment de rit agrar, bine păstrat în alte sate ardelene şi cunoscut sub numele de „boul cu sînziene" sau „boul înstruţat" [177].

La Sînziene sînt culese multe dintre plantele de leac, căci acum sînt la apogeu (conţin multe substanţe active) [178]. Practica e generalizată la români, crezîndu-se că după această dată „buruienile toate dau îndărăt" [179]. Obiceiul de a culege plante sau roua de pe ele, în noaptea de Sînziene, este foarte vechi, întîlnindu-se şi la egipteni, slavi, germani, italieni, francezi, portughezi etc.[180].

29 iun. (Sf. Petru şi Pavel). La Răşinari se interzice copiilor să „taie poamele cu cuţitul înainte de Sf. Petru, că bate piatra" [181]. Orlăţenii atenţionează că „nu e voie să se bătucească merele" pînă la Sîn-Petru şi nu o fac, tot de frica grindinii [182]. Locuitorii Drăguşului (Ţara Oltului) au aceeaşi credinţă [183]. În alte sate ale ţării se spune că dacă se bat merele, înainte de a fi mîncate, va bate piatra [184]. Iniţial restricţiile au avut drept scop asigurarea ajungerii la maturitate a cît mai multor fructe şi prevenirea, mai cu seamă la copii, a apariţiei unor tulburări digestive. Legătura între Sf. Petru şi ameninţarea cu grindina provine din răstălmăcirea teonimului: Petru > Pietru > piatră.

29 aug. (Tăierea capului Sf. Ioan). În Orlat se credea că în această noapte înfloreşte feriga [185]. Cu floarea ei se pot găsi comorile ascunse în pămînt. Ţăranii din alte sate ale României afirmă că florile albe şi strălucitoare (sic!) ale ferigii aduc noroc în casă, dragoste, negustorie etc. şi că nu-i dat oricui să le vadă [186]. În ţinutul Dornelor se crede că feriga înfloreşte în noaptea de Sînziene şi cine va avea floarea ei va găsi bani, va cunoaşte voinţa şi gîndurile oamenilor [187]. Locuitorii unor sate sucevene spun că feriga înfloreşte în noaptea de Anul Nou şi cine o va vedea înflorind „va afla bani" [188]. În realitate, această plantă nu înfloreşte, ci face spori abia vizibili pe dosul frunzelor. Superstiţia este o farsă populară întinsă celor dornici de înavuţire fără muncă.

[175] Inf. Olovină Nicolae, n. 1900 — Orlat, nr. 177.
[176] Inf. Dăncilă Victoria, n. 1898 — Poiana Sibiului.
[177] Gh. Pavelescu, *„Boul înstruţat". Un vechi obicei agrar la românii din Transilvania*, în „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei", IX, 1977, p. 281—288.
[178] Inf. Bobeică Maria, n. 1889 — Boiţa, nr. 292; Mareş Paraschiva, n. 1918 — Galeş, nr. 160; Stoiţă Maria, n. 1894 — Gura Rîului, nr. 158; Vulcan Mărina, n. 1895 — Răşinari, nr. 1568; Zbera Paraschiva, n. 1903 — Tălmăcel, nr. 27.
[179] Gh. Ciauşanu, *op. cit.*, p. 30—32.
[180] *Ibidem.*
[181] V. Păcală, *op. cit.*, p. 161.
[182] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[183] Ştefania Cristescu-Golopenţia, *op. cit.*, p. 92.
[184] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 190.
[185] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[186] V. Butură, *op. cit.*, p. 97.
[187] *Ibidem.*
[188] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

14 sept. (Ziua Crucii). În această zi se culeg, pe nemîncate, prune „că-s bune de descîntat de bubă rea (antrax) și de durere de măsele" [189]. Practici asemănătoare se întîlnesc și în sudul Moldovei, precum și în Muntenia [190]. În județul Sălaj se crede că plantele și fierturile de plante culese în Ziua Crucii pot vindeca orice boală [191]. Adevărul este că există cîteva perioade optime de recoltare a plantelor medicinale, bine surprinse de către oamenii din popor care, însă, pentru a fi reținute (știute) mai ușor, le raportează la principalele sărbători din cadrul intervalelor propice culesului (Sf. Gheorghe, Ispasul, Sînzienele, Ziua Crucii etc.).

30 nov. (Sf. Andrei). La Rășinari se rupe, pentru fiecare membru al familiei, cîte o crenguță din pomi și se ține în apă pînă la Anul Nou. Crenguța aceluia care va înflori pînă la acea dată vestește noroc în anul viitor pentru persoana respectivă [192]. Este un obicei în care ramura verde are o funcție divinatorie. În Teleorman se punea, la această dată, grîu într-o farfurie cu apă și dacă acesta creștea frumos, se anunța un an roditor [193]. Românii din alte regiuni ale țării au o serie de practici pentru prognozarea vremii și a recoltei, uzitate îndeosebi la Anul Nou și Bobotează (a se vedea la aceste zile).

4 dec. (Sf. Varvara). La Sf. Varvara nu se mănîncă poame (mere) că fac copiii gîlci, bube ș.a.[194]. Sf. Varvara (Barbara) e considerată patroana bubatului (variolei). De aceea, nu numai în Mărginimea Sibiului, ci și în restul țării nu se dă copiilor să mănînce, în aceste zile, fasole, mazăre, linte, boabe de porumb, semințe de dovleac etc., de teamă ca să nu crească „bubatul" și să nu fie tare ca aceste boabe [195]. Tot de frica acestei boli sașii nu consumă boabe de plante păstăioase, iar în alte sate nici un fruct (sămînță) copt sau fiert, în intervalul dintre Crăciun și Bobotează [196].

12 dec. (Sf. Spiridon). Este ziua în care rășinărenii aruncă prin curte, la păsări, grîu fiert pentru ca acestea să nu strice vara holdele [197]. În același scop, unii țărani din nordul Transilvaniei pun cununi de grîu în biserică, pentru păsări, la Crăciun [198].

25 dec. (Crăciunul). Punctul de atracție al acestei sărbători îl constituie astăzi „pomul de Crăciun", care este un brad *(Abies alba)* ori un molid *(Picea excelsa)* împodobit. Ceremonialul împodobirii culminează cu aprinderea luminărilor și artificiilor din brad. Obiceiul, în esența sa, este foarte vechi. Inițial se ardea arborele sau un butuc. „Butucul Crăciunului" era ars pînă nu demult în căminele țăranilor bănățeni și

[189] R. Simu, *op. cit.*, p. 75; V. Păcală, *op. cit.*, p. 196.
[190] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 36.
[191] J. Lörincz, *op. cit.*, p. 178.
[192] V. Păcală, *op. cit.*, p. 196.
[193] Inf. Duna Ghița, n. 1900 — Cernetu, nr. 333.
[194] Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu; V. Păcală, *op. cit.*, p. 197.
[195] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 33, 352; I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 390.
[196] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 79.
[197] V. Păcală, *op. cit.*, p. 197.
[198] J. Löriucz, *op. cit.*, p. 178.

https://biblioteca-digitala.ro

transilvăneni [199]. Pînă la sfîrșitul secolului trecut este atestat și în Mărginime: „Încă de prin post se văd unii oameni umblînd după un butuc, care-l pun pe foc în noaptea de Crăciun, ca să țină pînă la ziuă" [200]. Obiceiul a fost și este practicat și de către macedoromâni, albanezi, slavii de sud și o parte dintre italieni [201]. Pornind de la faptul că macedoromânii și albanezii numesc butucul (Crăciunului) *cărtšun* și, respectiv, *kërcuni*, se presupune că denumirea sărbătorii nu are nimic comun cu nașterea *(creatio, -onis)* lui Christos, ci vine de la butucul aprins în noaptea solstițiului de iarnă. În acest caz cuvîntul Crăciun (ca și substantivul crăci) face parte din fondul autohton al limbii noastre [202]. Un argument în plus îl constituie faptul că și italienii numesc atît butucul, cît și sărbătoarea, *Ceppo* [203]. Sărbătoarea creștină a mascat atît de bine vechiul cult solar, încît semnificația ei inițială poate fi deslușită numai cu ajutorul informațiilor documentare, corelate cu vocabularul unor limbi.

La Rășinari și Rîu Sadului pomii care nu rodesc sînt amenințați cu tăierea în ziua de Crăciun [204]. (Doi) membri ai familiei, dintre care unul cu toporul în mînă, se apropie de pom, cu falsa intenție de a-l tăia. Crezîndu-se că pomul aude dialogul dintre ei („—Îl tai". „—Nu-l tăia, că la anul va rodi") și se va speria (în viziunea poporului copacii sînt însuflețiți), cei ai casei se retrag cu convingerea că pomul respectiv va face fructe anul viitor. Practica se întîlnește și în Țara Oltului [205], în județul Vîlcea [206], Bucovina [207] și în alte regiuni [208]. Sașii au același obicei [209], semnalat și la sîrbi, bulgari și evrei [210].

În Gura Rîului, Boița și Poplaca se spune că în noaptea de Crăciun, la ora 12, înmugurește sau înflorește socul [211]. Fetele de măritat merg să-l caute, căci prima care îl va vedea, se va mărita în anul care vine. Credința este răspîndită și la sași [212]. Superstiția este, în realitate, un pretext pentru tinerele fete de a ieși din casă.

O serie de datini și credințe aparținătoare ciclului calendaristic nu sînt legate de o zi anume, de timpul astronomic, ci de timpul meteorologic (vreme), care influențează la rîndul său perioadele optime de efectuare a muncilor agricole și mai ales a semănatului și recoltatului.

În ziua în care se iese la semănat grîul, să nu se culce împreună bărbatul cu femeia, nici să nu se dea ceva din casă, căci face grîul tă-

[199] G. Rohlfs, *Românescul* **Crăciun**, în „Cercetări lingvistice", XXVI, 1981, 1, p. 56.
[200] R. Simu, *op. cit.*, p. 72.
[201] G. Rohlfs, *op. cit.*, p. 56.
[202] *Ibidem*.
[203] *Ibidem*.
[204] Inf. Vulcan Mărina, n. 1895 — Rășinari, nr. 1568; Brîncoveanu D-tru, n. 1924 — Rîu Sadului.
[205] Ștefania Cristescu-Golopenția, *op. cit.*, p. 88.
[206] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 260.
[207] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 74.
[208] A. Fochi, *op. cit.*, p. 237.
[209] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 83.
[210] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 261.
[211] Inf. Stoița Maria, n. 1894 — Gura Rîului, nr. 158; Neghină Maria, n. 1926 — Boița, nr. 156; V. Foamete, *op. cit.*
[212] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 100.

https://biblioteca-digitala.ro

ciune [213]. La fel se aude vorbind prin Țara Oltului [214] și satele județului Vîlcea [215].

Cînd plouă pe soare, se piaptănă „strigoile" și grîul se mănează (se îngălbenește) [216]. Din contră, cînd în curcubeu predomină culoarea verde, holde bune se vor face [217]. În județul Dîmbovița țăranii cred că dacă în curcubeu e mult roșu, va fi mult vin; dominarea verdelui înseamnă mult grîu, iar preponderența albastrului semnifică secetă și moarte [218].

Grîul începe a se învîrtoși la Vîrtolomeu (11 iun.), cînd apare (constelația) Găinușa [219], anunțînd apropiata sa recoltare.

Terminarea seceratului grîului constituia pentru țărani o adevărată bucurie și sărbătoare. La Tălmăcel și Poplaca ea se ceremonia printr-un pitoresc obicei, „Buzduganul", al cărui nume este împrumutat de la ultimele spice împletite cu flori și purtate prin sat în fruntea secerătorilor [220]. Aceștia cîntau *Dealul Mohului*, iar sătenii udau cu apă „buzduganul". Obiceiul este specific ardelenilor, originea lui fiind în sudul Transilvaniei, unde datează, probabil, din epoca feudală timpurie [221]. Subliniem că și slavii de sud împletesc după seceriș o cunună de spice, pe care o lasă pe cîmp în cinstea „Vilelor" (genii ale cerealelor) [222]. Evreii lăsau și ei cîteva fire de cereale pe cîmp [223]. Practica se întîlnește și la țăranii români din Oltenia și Muntenia (sporadic și Ardeal), generată fiind de credința că „puterea grîului" este localizată în ultimele spice, lăsarea lor în cîmp însemnînd păstrarea germenilor fertilității [224].

O plantă de cultură importantă în Mărginimea Sibiului este cartoful. Nu e bine să pui tuberculii lui în pămînt cînd e lună nouă, căci face doar vrejuri [225]. Aceeași convingere o au și țăranii bucovineni [226]. Românii din alte regiuni ale țării cred că nici grîul, nici porumbul nu se fac dacă nu seamănă la lună nouă [227], recomandînd, în general, ca legumele (ceapa, usturoiul, ridichile, cartoful ș.a.) să fie puse „înainte de secera primului pătrar" [228]. Țăranii francezi împărtășesc și ei credința că „degeaba semeni la lună nouă, numai flori ai să capeți" [229]. Pentru romani, timpul optim de semănat și sădit era cînd luna era în creștere [230].

[213] Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[214] Ștefania Cristescu-Golopența, *op. cit.*, p. 89.
[215] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 140.
[216] V. Păcală, *op. cit.*, p. 161.
[217] Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[218] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 93.
[219] Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[220] Inf. Zbera Paraschiva, n. 1903 — Tălmăcel, nr. 27; V. Foamete, *op. cit.*
[221] Ov. Birlea, *Folclorul românesc*, I. Momente și sinteze, București, Edit. Minerva, 1981, p. 409—417.
[222] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 232.
[223] *Ibidem.*
[224] Ov. Birlea, *op. cit.*, p. 409.
[225] Inf. Brîncoveanu D-tru, n. 1924 — Rîu Sadului.
[226] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 82.
[227] Ștefania Cristescu-Golopența, *op. cit.*, p. 89—90.
[228] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 95.
[229] *Ibidem*, p. 96.
[230] *Ibidem*, p. 95.

https://biblioteca-digitala.ro

Un pericol mare pentru soarta recoltelor era seceta. Cînd aceasta dura prea mult, mai mulți copii [231] (băieți [232]) se îmbrăcau în frunze de arin, cîntînd prin sat: „Paparudă, rudă, vino de ne udă ...". Femeile îi udau și le dădeau ouă, bani etc. în speranța că astfel va ploua. În unele sate obiceiul se suprapune unor rituri de fecunditate și apărare a sănătății oamenilor și animalelor. Astfel la Mohu, în imediata vecinătate a Mărginimii Sibiului, în dimineața de Sîngiorz, grupuri de 3—4 copii, purtînd mănunchiuri de salcie înflorite, se duc la cotețele păsărilor și la grajduri și cîntă „Păpălugără ...", țopăind. Apoi, nuielele, împreună cu o frunză de leuștean, se atîrnă la portițe, grajd, coteț, șură, pentru a apăra animalele de boli [233]. În ținutul Someșurilor flăcăii îmbracă pe unul dintre ei la Sf. Gheorghe cu crengi verzi (de fag), punîndu-i în cap o cușmă din scoarță de copac (el personifică pe Sf. Gheorghe). Acesta este însoțit de „jandarmi" înveliți în scoarță de copac, purtînd pe cap și ei o cușmă, de o jumătate de metru, din scoarță de cireș sălbatic [234]. Amintim aici că și participanții la unele ceremonii trace purtau coroane verzi pe cap, iar în mîini țineau nuiele de pin încolăcite cu iederă și cu smocuri de lînă [235]. „Paparuda" este un obicei cu o largă răspîndire în țară. În cele mai multe cazuri „paparudele" erau fetițe (adeseori, în ultima vreme, țigănci), dezbrăcate și învelite în frunze de boz *(Sambucus ebulus)*, mesteacăn *(Betula pendula)*, brustur *(Arctium lappa)* ori pelin *(Artemisia absinthium)* [236]. Obiceiul este răspîndit în toată peninsula Balcanică, purtînd aproximativ același nume: „peperuda" și „peperuga" (la bulgari), „pirpiruna" (la greci și macedoromâni), „peperona" (la albanezi) [237]. Vechimea lui este confirmată de factura magică, arhaică, ca și de melodia care îl însoțește. Un rit asemănător a fost găsit și în India („regele ploii") [238], ceea ce ar indica o obîrșie indoeuropeană. După A. Berinde și S. Lugojan, „paparuda" este un „ritual străvechi agro-pastoral, dacic, păstrat încă din neolitic" [239]. Unii cercetători îl aseamănă cu rugăciunile pentru ploaie ale romanilor către Jupiter Pluvius uzitate în sărbătoarea Robigalia (25 apr.) [240]. Poate de aceea în unele sate ardelene el se practică la Sf. Gheorghe (23 apr.).

Tot obicei vechi, traco-dac, este considerat și acela al dăruirii, pentru sufletul morților, a primelor fructe coapte [241]. Este răspîndit mai ales

[231] Inf. Drăghici Elena, n. 1904 — Sadu, nr. 133.

[232] Inf. Neghină Maria, n. 1926 — Boița, nr. 156.

[233] O. Stoia, *Jocuri pentru copii și tineret*, în *Studii și comunicări*, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1981, p. 265, 269: „Papă, Păpălugară săi în sus și noară: să scornească ploile, să rodească grînele, să mînce copilele, să o va găinile la toate vecinele".

[234] J. Lörincz, *op. cit.*, p. 174.

[235] O. Buhociu, *op. cit.*, p. 81.

[236] D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, București, Edit. Academiei R. S. România, 1973, p. 342; Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 35; I. Mușlea, Ov. Bîrlea, *op. cit.*, p. 368; V. Butură, *op. cit.*, p. 40—41; A. Fochi, *op. cit.*, p. 222.

[237] Ov. Bîrlea, *op. cit.*, p. 399.

[238] *Ibidem*.

[239] A. Berinde, S. Lugojan, *Contribuții la cunoașterea limbii dacilor*, Timișoara, Edit. Facla, 1984, p. 187.

[240] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 35.

[241] V. Butură, *op. cit.*, p. 12.

https://biblioteca-digitala.ro

în Oltenia, Muntenia și Moldova [242], semnalat fiind și din Țara Oltului[243]. În Mărginimea Sibiului îl mai păstrează doar femeile bătrîne [244].

Experiența milenară a poporului în observarea și cercetarea naturii a dus la descoperirea unor corespondențe și interferențe subtile între creșterea și dezvoltarea plantelor și evoluția fenomenelor atmosferice. Mărginenii afirmă că în anul care se fac multe nuci și alune, mult jir și multă ghindă, toamna va fi lungă [245] sau iarna va fi grea [246]. La fel cred țăranii vrînceni [247]. În Bucovina se spune că abundența jirului și a conurilor de brad semnifică îmbelșugare în toate și mai cu seamă în porumb [248]. În satele mărginene se speră într-o toamnă lungă și frumoasă și cînd înfloresc pomii a doua oară [249]. Această credință este și în Țara Oltului [250] și în Bucovina [251]. Mulți bureți anunță, pentru țăranul mărginean [252], o iarnă aspră, iar pentru cel dintre Olt și Munții Făgăraș, o toamnă lungă [253]. Bucovinenii prevăd în acest caz o bogată recoltă de secară în anul ce urmează [254]. În schimb, țăranii din Clopotiva (jud. Hunedoara) spun că în anul în care se fac pitoance (cum numesc ei buretele *Boletus edulis*), „în hăla an e moarte multă"[255]. O serie de alte deducții populare devenite credințe (superstiții) au fost prezentate în cadrul sărbătorilor de peste an. În ele, ca și în obiceiurile (practicile) descrise mai sus sînt exprimate, o dată cu dorința de belșug și sănătate, opinii și recomandări referitoare la desfășurarea muncilor agricole și creșterea animalelor, la valorificarea (consumarea) unor produse agrozootehnice etc. Originea și formele inițiale ale multor practici sînt greu de stabilit, studiile comparative cu riturile și credințele altor popoare reușind deseori să lămurească unele aspecte, să răspundă semnelor de întrebare care se pun. În orice caz, în cîteva dintre ele transpare pînă la noi o parte din viața spirituală a strămoșilor geto-daci (a se vedea Rusaliile, Crăciunul, paparuda, dăruirea primelor fructe pentru sufletul morților). Cercetările ulterioare vor scoate, cu siguranță, la iveală și alte aspecte ale zestrei autohtone. Credem aceasta pornind de la considerentul că geto-dacii aveau un dezvoltat cult al fertilității și fecundității, dovedit, între altele, de credința lor în Zamolxis, zeu al pămîntului, al vegetației și rodniciei,

[242] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 206; A. Gorovei, *op. cit.*, p. 190; inf. Giurcă Elena, n. 1899 — Pietrarii de Sus; Duna Ghița, n. 1900 — Cernetu, nr. 333.

[243] Ștefania Cristescu-Golopența, *op. cit.*, p. 63.

[244] Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu; inf. Bobeică Maria, n. 1889 — Boița, nr. 292.

[245] Inf. Stoiță Maria, n. 1894 — Gura Rîului, nr. 158.

[246] Inf. Pavel Florica, n. 1893 — Galeș, nr. 211; Brîncoveanu D-tru, n. 1924 — Rîu Sadului; Savu-Pușchila Maria, n. 1894 — Sălișle, nr. 519.

[247] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 380.

[248] *Ibidem*, p. 21, 258.

[249] Inf. Pătruț Nicolae, n. 1905 — Galeș, nr. 205; Savu-Pușchila Maria, n. 1894 — Sălișle, nr. 519.

[250] Ștefania Cristescu-Golopența, *op. cit.*, p. 92.

[251] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 380.

[252] Inf. Mareș Ilie, n. 1905 — Galeș, nr. 160; Savu-Pușchila Maria, n. 1894 — Sălișle, nr. 519.

[253] Ștefania Cristescu-Golopența, *op. cit.*, p. 92.

[254] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 64.

[255] V. Butură, *op. cit.*, p. 156.

https://biblioteca-digitala.ro

căruia i se mulțumea pentru recoltele bogate, pentru prosperitatea turmelor de animale, pentru produsele pădurilor, pentru vînat și pește [256].

Ciclul vieții

O parte dintre datinile, practicile magice și credințele aparținînd acestui ciclu au fost prezentate în cadrul ciclului calendaristic, dată fiind legătura lor cu sărbătorile de peste an. În cele ce urmează ne ocupăm de plantele implicate în obiceiurile și credințele mărginenilor privitoare la naștere, nuntă și înmormîntare.

Nașterea. Grija ca noul venit pe lume să fie sănătos, voinic, frumos se manifestă la femei (mame) încă din timpul sarcinii. Astfel, la Orlat i se interzice femeii gravide să mănînce dintr-un măr început sau rupt spre a nu naște copilul cu semn „ca mușcat de cîine" [257]. Restricția este de fapt o măsură de igienă bine venită. Femeia însărcinată nu poate lua (fura) poame sau flori [258] și nici măcar să poarte floare la brîu ori să fie atinsă cu o floare [259], căci nou-născutul va avea pe piele un semn de forma (și culoarea) fructului sau florii. Credințe asemănătoare se întîlnesc și în alte regiuni ale țării [260].

Pentru a avea o naștere ușoară, femeia trebuie să țină la nas ori în palmă roza Ierihonului *(Anastatica hierochuntica)*, numită în satele mărginene mîna Maicii-Domnului [261]. Este o plantă (din Arabia, adusă la noi de călugări) la care apelau și femeile din diverse alte sate românești, bînd ori spălîndu-se pe abdomen cu apa în care a stat aceasta [262]. În Vîlcea se recomandă, în această situație, să se bea ceai de podbeal *(Tussilago farfara)* „care a răsărit întîiu primăvara" [263]. O dată născut, copilul trebuie ferit de duhurile rele și de deochi. În acest scop, la Rășinari, i se pune(a) în scutec usturoi, grîu, tămîie, un cuțit, o cruce și cărticica „Maicii Domnului" [264] ori, la Orlat, trei fire de usturoi, trei de tămîie, trei de grîu de primăvară, trei de sare, trei firimituri de pîine, o bucățică din „casa copilului" (placentă) ș.a. (în total nouă feluri) [265]. În foarte multe sate ale țării femeile coseau în fașa copilului nou-născut usturoi și fier pentru alungarea duhurilor rele [266]. Macedoromâncele pun în fașă contra deocherii copilului usturoi, tămîie, pîine și un inel [267] sau usturoi, tămîie, pîine muiată în vin, cărbune, sare, orz și țiperig [268]. În unele sate săsoaicele pun sub perna nou-născutului trei căței de usturoi, trei boabe de piper și trei fire de busuioc legate într-un batic [269]. În Sicilia se bagă usturoi sub așternutul femeii care naște [270]. Albanezii,

[256] H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 172.
[257] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[258] V. Păcală, *op. cit.*, p. 163.
[259] R. Simu, *op. cit.*, p. 78.
[260] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 221—222; Ștefania Cristescu-Golopenția, *op. cit.*, p. 44.
[261] V. Păcală, *op. cit.*, p. 163; inf. Ivan Ana, n. 1914 — Sadu, nr. 376.
[262] V. Butură, *op. cit.*, p. 156.
[263] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 219.
[264] V. Păcală, *op. cit.*, p. 164.
[265] R. Simu, *op. cit.*, p. 80.
[266] Gh. Ciauşanu, *op. cit.*, p. 285.
[267] *Ibidem*, p. 376.
[268] I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 84.
[269] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 96.
[270] Gh. Ciauşanu, *op. cit.*, p. 268.

https://biblioteca-digitala.ro

maghiarii, germanii, slovenii și slavii de sud, precum și alte popoare europene consideră usturoiul cel mai eficace leac apotropaic [271]. Îl găsim întrebuințat în acest scop de egipteni, asirieni și perși, greci și romani [272]. Explicația constă în acțiunea bacteriostatică și micostatică a usturoiului, datorită conținutului bogat în fitoncide.

Pentru ca „să-i meargă viața tot din plin" copilului, unele femei rășinărene puneau în scutec, pe lîngă usturoi, niște firimituri de pîine și puțin zahăr [273]. În Gura Rîului copilul se scălda cu apă în care s-au pus flori de bujor de munte *(Rhododendron kotschyi)*, în credința că cel îmbăiat va crește rumen și frumos [274]. În Muntenia și Moldova se introduceau în scalda noului născut bujor *(Paeonia officinalis)*, zdreveț *(Myricaria germanica)*, lemnie *(Lythrum salicaria)*, busuioc, cînepă și alte flori, orz, porumb, pîine, zahăr, bani de argint ca să fie copilul frumos, puternic, să crească repede și în îndestulare [275]. În Țara Oltului se pune în scaldă un ban să fie norocos și un cărbune să nu se poată deochea copilul. Apa celei dintîi scalde o azvîrle moașa pe bujori, dacă e fată, sau pe trandafiri, dacă e băiat, să fie frumoasă și, respectiv, plăcut [276].

Preocupări deosebite aveau țăranii și pentru fătul animalelor domestice. Viteilor de curînd fătați li se înfășura la gît, într-o legătură, usturoi, tămîie, cîteva fire de grîu, nouă feluri de lînică, sare și o rădăcină de leuștean, spre a fi feriți de strigoi [277]. La Drăguș (Țara Făgărașului) i se lega la coadă o legăturică cu cîteva boabe de piper și tămîie [278]. După fătare se făcea „deresul vacii". În acest scop se lega de vîrful cozii vacii o cîrpă neagră în care se puneau nouă feluri de „strămătură" (lînă toarsă) de culori diferite (lîna să fie, însă, furată, nu cumpărată), trei fire de grîu, trei căței de usturoi și trei „dărabe" (bucăți) de tămîie, crezîndu-se că astfel vaca este apărată de strigoi [279]. Rășinărenii ung țîțele vacilor fătate cu usturoi sau li se dă în hrană leuștean să nu se poată apropia de ele vrăjitoarele de lapte [280]. Se remarcă și aici utilizarea usturoiului, a cărui acțiune antibiotică este interpretată de popor ca antidemonică. În Hațeg, vacii care fată prima oară i se introduc, în vîrful cornului drept trei boabe de grîu, trei de piper, trei de tămîie și puțină sare [281]. Românii din alte zone ale țării, pentru a feri vaca de cei ce vor să-i ia „mana", îngroapă „cămașa" (placenta) vițelului într-o oală nouă, alături de trei fire (spice) de grîu, trei de orz, trei de ovăz, trei de cînepă, trei de in, trei de mac, trei de trifoi ș.a., un pumn de făină de grîu și unul de mălai [282]. Ca și în cazul nașterii copilului, dorința

[271] I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 202; Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 268.
[272] I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 202.
[273] V. Păcală, *op. cit.*, p. 165.
[274] Inf. Stoița Maria, n. 1894 — Gura Rîului, nr. 158.
[275] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 297.
[276] Ștefania Cristescu-Golopența, *op. cit.*, p. 48.
[277] V. Păcală, *op. cit.*, p. 161.
[278] Ștefania Cristescu-Golopența, *op. cit.*, p. 77.
[279] Orlat — Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[280] V. Păcală, *op. cit.*, p. 161.
[281] I. Mușlea, Ov. Birlea, *op. cit.*, p. 250.
[282] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 345.

https://biblioteca-digitala.ro

de fecunditate (și sănătate) este exprimată prin cîteva simboluri ale fertilității (cerealele, plantele tehnice și furajere etc.).

Nunta. Pe lîngă practicile de cunoaștere a „ursitei" în dragoste (căsnicie) îndătinate la Bobotează și Crăciun, femeile și mai ales fetele mărginene apelau uneori și la vrăji și descîntece de invocare și atragere a persoanei iubite. În Boița [283], ca și în Țara Făgărașului [284], fetele (bătrîne) care voiau să se mărite rugau pe o bătrînă să le sape mătrăgună (iarba codrului) și să o descînte. De altfel, mătrăguna se folosește în acest scop și în alte regiuni ale țării, unde și năvalnicul *(Phyllitis scolopendrium)*, macul *(Papaver rhoeas)* și stupitul cucului *(Cardamine sp.)* se crede că au astfel de puteri [285]. În Teleorman, pentru atragerea iubitului, fetele prind la brîu dornic *(Falcaria sioides)* ori li se descîntă cu mușcată [286]. În alte sate se descîntă de dragoste cu creanga pe care a cîntat cucul, cu o nuia de alun, soc ori măr dulce [287]. Cu băț de alun se descînta pentru iubit, lăsat de băutură și gonirea șobolanilor la Poplaca, Gura Rîului și Orlat [288]. Utilizarea alunului în magie este veche, fiind planta favorită a vrăjitoarelor scitice [289]. Francezii întrebuințau și ei la vrăjile de dragoste alunul și socul [290]. În Șura Mare (jud. Sibiu) miresele săsoaice poartă un baston de alun ori soc, iar în alte sate săsești invitația la nuntă se face de către prietenele miresei, care au o creangă de alun împodobită cu verdeață și busuioc [291]. Cît privește acesta din urmă, atît în Mărginimea Sibiului cît și în restul țării, fetele romînce îl poartă în păr și sîn ori îl țin în mînă, mai ales la horă, să fie plăcute de flăcăi [292]. Prin mirosul său, busuiocul este un puternic stimulator al iubirii, italienii numindu-l „bacio-nicola" (sărută-mă Nicolae) [293]. În satele din Munții Apuseni, Moldova, Muntenia și alte regiuni busuiocul deține un important loc și rol în ritualul nunții, el semnificînd iubirea, cinstea, înțelegerea etc. [294].

Parte integrantă a ceremonialului nunții mărginene este „mărul", numit și „sînt" [295], „sîmt" [296] ori „stolnic" [297]. Acesta este o creangă

[283] Inf. Bobeică Maria, n. 1889 — Boița, nr. 292.

[284] Ștefania Cristescu-Golopenția, *op. cit.*, p. 40—41; V. Butură, *Iarba codrului. Însemnări etnobotanice*, în „Revista Fundațiilor", XII, 1945, 2, p. 445.

[285] I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 249, 287; A. Gorovei, *op. cit.*, p. 107, 174, 365, 367.

[286] Inf. Duna Ghița, n. 1900 — Cernetu, nr. 333.

[287] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 293.

[288] V. Foamete, *op. cit.*; inf. Munteanu Maria, n. 1939 — Gura Rîului, nr. 158; Munteanu Ana, n. 1928 — Orlat, nr. 698.

[289] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 293.

[290] *Ibidem.*

[291] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1916, p. 109.

[292] Inf. Hălmagiu Maria, n. 1898 — Boița, nr. 103; Mareș Paraschiva, n. 1918 — Galeș, nr. 160; Stoiță Maria, n. 1894 — Gura Rîului, nr. 158; Verde Maria, n. 1911 — Orlat, nr. 70; Birză Stanca, n. 1913 — Poplaca, nr. 102; Savu-Pușchila Maria, n. 1894 — Sălișteț, nr. 519; Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 272.

[293] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 272.

[294] V. Butură, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 55.

[295] Inf. Stoiță Maria, n. 1894 — Gura Rîului, nr. 158; Cojocar D-tru, n. 1896 — Sălișteț, nr. 194; Parotă Ana, n. 1908 — Vale, nr. 341.

[296] Inf. Munteanu Ioachim, n. 1896 — Gura Rîului.

[297] Inf. Bratei Elena, n. 1922 — Rod, nr. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

sau vîrf de măr pe care se pun mere, nuci, prune uscate, biscuiți, covrigi ori turte, salbă de mazăre, găini sau pui, față de masă etc. [298]. După împodobire „mărul" se implînta într-un colac sau într-o pîine. În Rîu Sadului cei doi tineri ce urmează să se căsătorească se duc duminică dimineața, după spovedire, în grădină, fac trei mătănii la rădăcina mărului căruia urmează să-i taie vîrful și numai după aceea îl iau și-l împodobesc [299]. La Rășinari se crede că pomul din care s-a tăiat creanga pentru „măr" va face roade bogate [300], lui transmițîndu-i-se, în viziunea țăranilor, ceva din fecunditatea tinerilor căsătoriți. „Măr" sau „pom" se face și la nunțile din alte sate românești [301]. El semnifică fie „mărul cunoașterii" din raiul biblic, fie „pomul vieții". Credința în măr ca „pom al vieții" e veche, întîlnită fiind la multe popoare. Niște figurine neolitice din Egipt au în poală un măr ca simbol al fecundității [302]. Fructele și alimentele puse în „mărul ospățului" semnifică îmbelșugarea care se dorește mirilor.

În Orlat, Poplaca, Rod și Vale se făcea la nuntă, pe lîngă „măr", și „steag" sau „brad" [303], acesta din urmă făcîndu-se și în Jina, Poiana Sibiului, Sadu, Sibiel, Sălișteă, Orlat, Fîntînele, Boița și Tilișca [304]. „Steagul" era (obiceiul se întîlnește tot mai rar) un brad sau o prăjină (în vîrf cu o cruce) care se împodobea cu năframe, batiste, panglici colorate, ciucuri, clopoței, brîu roșu ori tricolor, covor, „lepedeu" (cearceaf) cu dantelă, față de masă, ștergere (în care predomina culoarea roșie) etc. În vîrful „steagului" se lega un mănunchi de busuioc (iubire), crenguțe de brad sau cununi de foaiachiu (tinerețe) ori de flori (frumusețe) și spice din „buzduganul" secerișului (bogăție) [305]. „Steagul" sau „bradul" ca obiect de ritual nupțial este răspîndit în majoritatea regiunilor țării, nelipsind în zonele muntoase [306]. Arbori de brad se pun la poarta mirilor [307], a nașilor și la locul unde se dă masa [308]. Ca însemn al tinereții și trăiniciei bradul apare nu numai în ceremonialul nunții, ci și în acela al morții feciorilor și fetelor (a se vedea *Înmormîntarea*), precum și în festivitatea de finalizare a lucrărilor de construcție a casei sau anexelor gospodărești. Implicațiile profunde ale bradului în viața materială și spirituală a românilor dovedesc că el aparține culturii și civilizației noas-

[298] Inf. Stoiță Maria, n. 1894 — Gura Riului, nr. 158; Birză Stanca, n. 1913 — Poplaca, nr. 102; Bratei Elena, n. 1922 — Rod, nr. 25; Parotă Ana, n. 1908 — Vale, nr. 341; Caiete cu obiceiuri: Gura Riului, Poplaca, Rod, Vale — Arhiva Muzeului Brukenthal Sibiu.

[299] Caiet cu obiceiuri din Rîu Sadului — Arhiva Muzeului Brukenthal Sibiu.

[300] V. Păcală, *op. cit.*, p. 160.

[301] V. Butură, *op. cit.*, p. 148.

[302] I. Albescu, *Rolul și semnificația steagului de nuntă în Mărginimea Sibiului*, Studii și comunicări, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1978, p. 116.

[303] Caiet cu obiceiuri: Orlat, Rod, Vale — Arhiva Muzeului Brukenthal Sibiu; V. Foamete, *op. cit.*

[304] I. Albescu, *op. cit.*, p. 112—115.

[305] Caiet cu obiceiuri:-Orlat, Rod, Vale, Poplaca — Arhiva Muzeului Brukenthal Sibiu; I. Albescu, *op. cit.*, p. 112—113.

[306] V. Butură, *op. cit.*, p. 42—43.

[307] Inf. Bratei Elena, n. 1922 — Rod, nr. 25; Drăghici Maria, n. 1918 — Sadu, nr. 250; Zbera Paraschiva, n. 1903 — Tălmăcel, nr. 27; Parotă Ana, n. 1908 — Vale, nr. 341.

[308] Caiet cu obiceiuri Rod — Arhiva Muzeului Brukenthal Sibiu.

https://biblioteca-digitala.ro

tre arhaice [309]. Numele său e moștenit de la daci, el însuși fiind o variantă geto-dacică a pomului vieții iranian [310].

În unele sate (Fîntînele, Tilișca), o dată cu pregătirea „steagului" pentru mire se împodobea și un „șchine" (creangă de măceș) pentru mireasă. Îl ducea pe drum o prietenă de-a acesteia, ca mireasa (din fața ei) să fie apărată de „rele" [311]. În proprietățile apotropaice ale măcesului cred nu numai mărginenii sibieni, ci toți ardelenii, bănățenii, precum și maghiarii și macedoromânii [312] (a se vedea sărbătoarea Sf. Gherghe).

Dintre plantele care se folosesc la împodobirea capului mirelui un rol important îl ocupă foaiachiul *(Vinca minor)* [313], utilizat în acest scop și în satele din Munții Apuseni [314]. Așa cum am arătat mai sus, el este un simbol al tinereții și al nemuririi, semnificație pe care o are și la sași (a se vedea Anul Nou).

Un obicei foarte vechi practicat la nunți este acela al stropirii mirilor cu apă și grîu, obicei semnalat atît în Mărginimea Sibiului [315], cît și în numeroase localități ale țării [316]. În Oltenia și Muntenia se aruncă peste tinerii căsătoriți cu grîu, orz, ovăz, semințe de dovleac, stafide, bomboane, bani etc., ca aceștia să aibă noroc și îndestulare [317]. Dimitrie Cantemir notează că moldovenii aruncă nuci și grăunțe de hamei [318]. Romanii aruncau nuci, datină păstrată și azi la românii din Iepurești (jud. Ilfov) [319]. Grecii din Lesbos azvîrleau cu grîu și cu bani [320]. Ceremonia „semințelor" este deci foarte veche, probabil de origine indo-europeană. O practică și macedoromânii, folosind orzul sau orezul [321]. Acesta din urmă este utilizat și de englezi și danezi [322]. Indienii apelează la orez și grîu, italienii (din Corsica și Sardinia) la grîu, germanii la arpacaș și mazăre, rușii la semințele de in și cînepă, bulgarii la stafide și bani etc. [323]. În timpul ceremoniei de nuntă există și alte momente în care sînt implicate fructele. Astfel, în Poplaca, nașa îi pune miresei în buzunar un măr, ca primul copil născut de ea să fie fată, iar nașul îi dă mirelui o pară s-o mănînce cu mireasa, ca aceasta să nască băiat [324]. În alte sate din Mărginime, miresele își puneau, înainte de plecarea la cununie, un măr în sîn „să aibă copii frumoși" [325]. În Teleorman soacra pune mirelui

[309] O. Buhociu, *op. cit.*, p. 41.

[310] N. Klusch, *Pomul vieții în ceramica transilvăneană*, în *Studii și comunicări*, Asociația folcloriștilor și etnografilor, Sibiu, 1978, p. 135.

[311] I. Albescu, *op. cit.*, p. 115.

[312] Inf. Sîrbu Sofia, n. 1903 — Păuca; J. Lörincz, *op. cit.*, p. 174; Ștefania Cristescu-Golopenția, *op. cit.*, p. 80; Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 23.

[313] Inf. Bratei Elena, n. 1922 — Rod, nr. 25.

[314] V. Butură, *op. cit.*, p. 55.

[315] Caiet cu obiceiuri Rod — Arhiva Muzeului Brukenthal Sibiu.

[316] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 241; V. Butură, *op. cit.*, p. 109.

[317] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 240; Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 393; Inf. Duna Ghița, n. 1900 — Cernetu, nr. 333.

[318] D. Cantemir, *op. cit.*, p. 323.

[319] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 303.

[320] *Ibidem*, p. 395.

[321] *Ibidem*, p. 394.

[322] *Ibidem*.

[323] *Ibidem*, p. 303, 394—395.

[324] V. Foamete, *op. cit.*

[325] I. Albescu, *op. cit.*, p. 116.

https://biblioteca-digitala.ro

în sîn un măr și zahăr „să-i fie viața dulce" [326]. În Maramureș pețitorii trimiși de flăcău ofereau fetei un măr care, dacă era primit, era semn că se acceptă cererea în căsătorie [327]. Revine și aici motivul mărului ca simbol al fecundității.

Înmormîntarea. Dorința de sănătate a poporului nostru, viu redată în diverse manifestări și expresii, a fost chezășia dăinuirii lui. Urările de sănătate care se fac, nu numai la început de an ci și zilnic, ca salut (precum romanii „Salvae"), sînt și ele o reflectare a acestei dorințe. Menținerea sănătății se poate realiza, în viziunea țăranilor, printr-un regim alimentar rațional, în care predomină produsele de origine vegetală, regim impus și de religia îmbrățișată. Pentru o mai mare siguranță se apelează și la o serie de practici „păgîne". Astfel, ciobanii sălișteni poartă tot timpul la ei usturoi, ca să fie sănătoși [328]. Gurenii beau, în același scop, must de mesteacăn, primăvara [329]. La Orlat, pentru a preîntîmpina îmbolnăvirea copilului, i se punea în fiecare scăldătoare o nucă mică [330]. Orlățenii se fereau să vadă primăvara întîia oară podbal *(Tussilago farfara)* ori răchită, de teamă că se va îmbolnăvi sau va muri cineva din familie [331]. Tot ca să nu se îmbolnăvească, mărginenii nu bagă în foc lemn de soc, vreji de viță și „găoci" (coji) de nucă [332]. Nici bucovinenii [333] și nici sașii [334] nu ard lemn de soc de frica durerilor de măsele. În scopuri profilactice, atît locuitorii satelor mărginene, cît și cei din restul țării se încing sau se ating la Florii, Sf. Gheorghe, Ispas și Sînziene cu lăstari de salcie, urzici, leuștean, frunze de nuc, sînziene etc. (a se vedea la sărbătorile respective). Deoarece aceste practici, ca și cele de aflare a duratei vieții au fost amintite, vom insista aici numai asupra a două obiecte de ritual mortuar, „mărul" și „steagul".

Într-o serie de sate mărginene [335] se face la înmormîntare un „măr" (considerat scara sufletului), asemănător celui de la nuntă, avînd însă și luminări. La Rășinari pomana cu „măr" se face la cinci săptămîni după înmormîntare [336]. „Măr" sau „pom" se face și morților din alte regiuni ale țării [337]. În Oltenia, înaintea unui copil mort, merge un băiat cu „mărul" ținut cu vîrful în jos, simbol al morții, ca și făclia întoarsă sculptată pe mormintele antice [338]. În Dobrogea, la înmormîntarea unui tînăr (tînără) se poartă înaintea mortului o ramură de prun (sau de alt pom)

[326] Inf. Duna Ghița, n. 1900 — Cernetu, nr. 333.

[327] V. Butură, *op. cit.*, p. 148.

[328] Inf. Savu-Pușchilă Maria, n. 1894 — Săliște, nr. 519.

[329] Inf. Brad Ilie, n. 1936 — Gura Riului, nr. 163.

[330] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.

[331] *Ibidem.*

[332] V. Păcală, *op. cit.*, p. 160; Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1921, p. 358.

[333] A. Gorovei, *op. cit.*, p. 121, 301.

[334] Pauline Schullerus, *op. cit.*, 1921, p. 358.

[335] Inf. Hălmagiu Maria, n. 1898 — Boița, nr. 105; Hodoș (Popa) Ana, n. 1946 — Fintinele, nr. 107; Cojocar D-tru, n. 1896 — Săliște, nr. 194; Caiet cu obiceiuri Sadu — Arhiva Muzeului Brukenthal Sibiu.

[336] V. Păcală, *op. cit.*, p. 184.

[337] V. Butură, *op. cit.*, p. 148; Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 200—201; inf. Fogoroș Ion, n. 1971 — Racovița, nr. 136.

[338] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 200.

https://biblioteca-digitala.ro

împodobită cu busuioc, lînă roșie, ștergare etc. [339]. Sîrbii împodobesc cu panglici și lînă un măr, păr sau piersic care a rodit prima oară în acel an și-l sădesc la capul tînărului [340]. Înlocuirea mărului cu diverse alte specii de arbori și mai ales cu brad (în zonele de munte) a dus la apariția (a încă) unui obiect de ritual, cunoscut sub numele de „steag" sau „brad". El este foarte răspîndit la români, fiind semnalat în sudul Ardealului și nord-estul său, în Banat, Oltenia, Bucovina, Moldova și Munții Apuseni [341]. Și în Teleorman se merge înaintea cortegiului cu brad împodobit cu mere și panglici, brad ce se implîntă lîngă crucea tînărului decedat [342]. La Rășinari, lîngă stîlpul de la mormîntul feciorilor se înfige „steagul", o prăjină de brad vopsită și împodobită la vîrf cu flori, lînă, o cîrpă spintecată și fire de busuioc [343]. La greci și la romani se dădea pe morminte chiparosul — simbol al morții și al jalei [344].

Cît privește plantele sădite pe morminte, pretutindeni, în țară [345], cît și în zona cercetată [346], se spune că este păcat să le rupi. Mai mult chiar, orlățenii [347], ca și vîlcenii și sucevenii [348], precum și germanii [349] cred că cine miroase flori de pe mort sau de pe mormînt își pierde mirosul. Conceptele de mai sus au fost lansate cu scopul de a asigura protecția florilor puse cu dragoste și durere pe mormînt de către rudele mortului. Aceste plante sînt învăluite adesea de un nimb sacru, ca în legendele arborilor îmbrățișați.

★

Obiceiurile și credințele prezentate în lucrarea de față dovedesc, pe lîngă bogata viață spirituală a mărginenilor sibieni, unitatea de origine, limbă, istorie, simțire și gîndire a românilor de pretutindeni, marea lor putere de observație și inegalabila fantezie. Se constată că folclorul botanic este, deci, nu numai prin nomenclatura plantelor, ci și prin latura sa rituală, mitică și magică, o mărturie a vechimii și permanenței poporului nostru de-o parte și de alta a Carpaților.

[339] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 201.
[340] *Ibidem.*
[341] V. Butură, *op. cit.*, p. 43—44; inf. Bobeș Victoria, n. 1926 — Sebeșul de Jos, nr. 167; Comșa Elisabeta, n. 1950 — Racovița, nr. 184.
[342] Inf. Duna Ghița, n. 1900 — Cernetu, nr. 333.
[343] V. Păcală, *op. cit.*, p. 183.
[344] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 200.
[345] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 200.
[346] Inf. Marcș Paraschiva, n. 1918 — Galeș, nr. 160; Savu-Pușchila Maria, n. 1894 — Sălișle, nr. 519; Hinșa Maria, n. 1895 — Tilișca, nr. 480.
[347] Răspunsurile la chestionarul lingvistic B. P. Hasdeu.
[348] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 201; A. Gorovei, *op. cit.*, p. 116.
[349] Gh. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 201.

https://biblioteca-digitala.ro

OBȚINEREA COLORANȚILOR ORGANICI DIN REPREZENTANȚI AI REGNULUI VEGETAL DIN FLORA LOCALĂ ȘI UTILIZAREA LOR ÎN DIFERITE ÎNDELETNICIRI TEHNICO-ARTISTICE LA POPORUL ROMÂN. II. OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA MATERIA PRIMĂ VEGETALĂ FOLOSITĂ

MIHAIL MIHALCU, RADU OCTAVIAN MAIER, MIHAELA DRĂGĂNOIU

1. Reprezentanții regnului vegetal care au fost folosiți — în aria românească — la obținerea unor *coloranți organici* necesari practicării unor îndeletniciri tehnico-artistice au fost numeroși. Cu acești coloranți, de-a lungul secolelor, au fost colorate — în masă sau numai la suprafață — fibre naturale (vegetale și animale), materiale țesute, pielea tăbăcită folosită la confecționarea încălțămintei sau a unor articole de îmbrăcăminte, pastele făinoase, băuturile, cernelurile și ouăle vopsite sau încondeiate cu ocazia unor sărbători tradiționale. Mult mai rar, acești coloranți au fost utilizați și la realizarea unor culori (tempera sau ulei), folosite în pictura pe panouri de lemn sau pe sticlă, ca și în pictura murală executată în tehnica *secco* (9), (10). Ei nu au fost folosiți aproape deloc la *frescă*, bazicitatea soluțiilor de hidroxid de calciu din mortare fiind favorabilă acțiunilor de degradare a coloranților de acest tip.

În tabelul 1 sînt consemnați acei reprezentanți ai regnului vegetal — din flora locală — la care s-a recurs *frecvent*, care au fost folosiți în *cele mai multe zone* etnografice din țara noastră și care apar cu o frecvență mai mare în informațiile culese de pe teren de noi sau care au fost publicate de alți cercetători în cea de-a doua jumătate a secolului trecut sau în secolul nostru. Astfel, spre exemplu, planta *Euphorbia amigdaloides L.* (aliorul) a fost utilizată la obținerea unui colorant galben din județele Timiș, Argeș și Olt pînă în județele Suceava și Botoșani, din nordul țării, din Basarabia și ținutul Herței pînă în vestul transilvănean sau în Cîmpia Română (județele Ialomița și Dîmbovița). Tot astfel, planta *Origanum vulgare L.* (sovîrful) a fost folosită la obținerea culorilor galben, roșu sau negru, pentru boitul firelor textile sau coloratul ouălor și cernelurilor din nordul Bucovinei și Basarabia pînă în județele Ialomița sau Dolj și din vestul Transilvaniei pînă în județele Timiș sau Galați (1), (5), (7), (8), (12), (19).

Tabelul 1 nu înregistrează, însă, toate vegetalele folosite ca surse de obținut coloranții organici la care s-a apelat în cursul unei practici românești multiseculare. Nu este inclus, spre exemplu, ulmul (*Ulmus*

REF, tom 35, nr. 1, p. 59—79, București, 1990

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 1

Reprezentanți ai regnului vegetal din flora locală ale căror organe de vegetație au furnizat coloranți care au fost folosiți la colorarea în masă sau la suprafață a firelor și materialelor textile, a lemnului, a băuturilor, a pastelor făinoase și a ouălor, ca și la prepararea unor culori folosite de pictorii români de tradiție [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8], [10], [11], [12], [13], [14], [15], [16], [17], [19]

Nr. crt.	Numele științific		Numele popular	Perioada înfloririi (luna)	Utilizare		
	Specia și genul	Familia			Organul de vegetație	Materiale	Culori
0	1	2	3	4	5	6	7
	A. ARBORI						
1	*Acer platanoides* L.	*Aceraceae*	arciar, arțar, ațar, platan	III—IV	Sc, RT	Bb, Cp, In, Ln	N
2	*Acer tataricum* L.	*Aceraceae*	gladiș, verigariu	V	Sc	Bb, Crn	N
3	*Aesculus hippocastanum* L.	*Hippocastanaceae*	castan sălbatic	IV—V	Sc	Pe	M
4	*Alnus glutinosa* Gaertn.	*Betulaceae*	anin, anin negru, arin, arin negru	III	Fr, Fz, Sc	Bb, Cp, In, Lm, Ln, Pc, Pe, Oi, Crn	A, Cr, G, N, P, R, V
5	*Alnus incana* L.	*Betulaceae*	anin, anin cenușiu, anin roșu, arin, arin alb	III—IV	Fz, Sc	Pe, Oi	A, G, N, R, V
6	*Betula verrucosa* Ehrh.	*Betulaceae*	mesteacăn		Fz, Sc	Bb, Cp, In, Ln, Mt, Oi	G, P, R, V
7	*Castanea sativa* Mill.	*Fagaceae*	castan, castan bun	IV—V	Fr, Sc	Pe	M
8	*Cornus mas* L.	*Cornaceae*	corn, cornul voinicului	III—IV	Fl, Fr, Fz, Sc	Cp, In, Oi	G, M, N, R
9	*Fraxinus excelsior* L.	*Oleaceae*	frasin	IV—V	Sc.	Bb, Cp, In, Ln	A, M, N
10	*Frasinus ornus* L.	*Oleaceae*	frasin de munte, mojorean, urm	IV—V	Fz, RT, Sc	Bb, Cp, In, Ln	Cs, N
11	*Malus silvestris* L.	*Rosaceae*	măr pădureț	IV—V	Fl, Fz, Mg, RT, Sc	Bb, Cp, In, Ln, Mt, Oi	Au, G, N, R, V
12	*Padus racemosa* Lam.	*Rosaceae*	mălin, mălin negru, prun sălbatic	IV—V	Fc, Sc, Tp	Bb, Cp, In, Ln, Oi, Vn	N
13	*Pirus piraster* L.	*Rosaceae*	păr pădureț	IV—V	Rt, Sc	Bb, Ln	M, N
14	*Quercus frainetto* Ten.	*Fagaceae*	girniță, girniță albă	V	Sc	Bb, Crn, Lm, Ln	N, Vr
15	*Quercus petraea* Matt.	*Fagaceae*	gorun	V	Sc	Bb, Crn, Lm, Ln	G, N

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 1 (continuare)

0	1	2	3	4	5	6	7
16	*Quercus Pubescens* Wild.	*Fagaceae*	tufan, stejar pufos, tufă rîioasă	V	Sc	Bb, Crn, Lm, Ln	N
17	*Quercus robur* L.	*Fagaceae*	stejar	V	Sc, gogoși	Bb, Crn, Lm, Ln	Cs,N, R
18	*Robinia pseudoacacia* L.	*Leguminosae*	acăț, salcim	V—VI	Fl	Bb, Mt	G
19	*Salix alba* L.	*Salicaceae*	salcie, lozã	III—IV	Sc		G
20	*Salix fragilis* L.	*Salicaceae*	salcă, salcie,salvie fragedă	IV—V	Mg,RT,Sc	Bb, Cp, In, Ln, Oi	G,P, V
21	*Salix purpurea* L.	*Salicaceae*	lozie, mlajă, răchită, răchită roșie	III—IV	Sc	Bb, Lm	G
22	*Sorbus domestica* L.	*Rosaceae*	scoruj, scoruș		Fc,RT,Sc		N
23	*Tamarix ramosissima* Led.	*Tamaricaceae*	cătină, tamariscă		RT	Pe	N,R
24	*Tilia cordata* Mill.	*Tiliaceae*	tei pădureț, tei pucios	VI—VII	Fl	Bb, Lm, Ln, Mt	G,N
	B. ARBUȘTI						
1	*Berberis vulgaris* L.	*Berberidaceae*	dracilă, lemn galben	V—VI	Rd,Sc,Tp	Bb, Cp, In, Ln, Pe	G
2	*Colinus coggiria* Scop.	*Anacardiaceae*	ștetar, scumpie, scumpină	V	Fr, Tp	Bb, Cp, In, Lm, Ln	N
3	*Eleagnus anaustifolia* L.	*Eleagnaceae*	răchițică		Fr, RT	Bb, Cp, In, Ln	M,V
4	*Hedera helix* L.	*Hederaceae*	iederă	VIII-IX	Tp	Bb, Ln	G
5	*Ligustrum vulgare* L.	*Oleaceae*	lemn ciinesc, lemnul ciinelui, mălinită, mălin negru	VI—VII	Fr, Fz, Sc,Tp	Bb, Ln, Mt, Oi, Crn, Vn	A,G,N
6	*Miricaria germanica* L.	*Tamaricaceae*	cătină roșie		Sc	Bb, Cp, Ln, In	N
7	*Persica vulgaris Mill*	*Rosaceae*	piersic	III—IV	Sc	Bb, Ln	M,N
8	*Prunus spinosa* L.	*Rosaceae*	porumbar, porumbel	III—IV	Sc	Ln	R
9	*Rhamnus frangula* L.	*Rhamnaceae*	crăsici, crușin, lemnul ciinelui, pațachilnă	V—VI	Sc, Tp	Bb, Cp, Lm, Ln, Pe	G

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 1 (continuare)

0	1	2	3	4	5	6	7
10	*Rosa canina* L.	*Rosaceae*	gherghiu, păducel gherghiu, rug, trandafir sălbatic	V—VI	Sc	Bb, Cp, In, Oi	R
11	*Salix viminalis* L.	*Salicaceae*	mlajă, răchită de împletit	III—IV	Sc	Bb, Cp, In, Lm, Pe	G
12	*Sambucus ebulus* L.	*Caprifoliaceae*	boj, boz, bozie	VI—VIII	Fl, Fr, Fz	Bb, Cp, In, Lm, Ln, Oi, Crn, V	Is, Mr, N, A, Vr
13	*Sambucus nigra* L.	*Caprifoliaceae*	iboz, soc	VI—VII	Fl, Fr, Fz	Bb, Cp, In, Lm, Ln, Mt, Oi, Crn ,Vn,	A,G, MN
14	*Viburnum opulus* L.	*Caprifoliaceae*	călin, gălușcă	V—VI	Fr, Fz	Bb, Cp, In, Lm, Ln, Oi	R
	C. BURETI						
1	*Poliporus squamosus* L.	*Liliaceae*	păstrăv, păstrăv de nuc		Burete	Bb, Cp, In,Pe	G
	D. PLANTE						
1	*Allium cepa* L.	*Liliaceae*	ceapă		Fz, Rd	Bb, Cp, In, Lm, Ln, Mt, Oi	
2	*Althaea rosea* L.	*Malvaceae*	ruje întunecată, ruje neagră		Fl	Oi	V
3	*Anemona pulsatila* L.	*Ranunculaceae*	dediței, floarea ursului		Fl, Tp	Bb, Ln, Oi	G
4	*Anthemis tinctoria* L.	*Compositae*	bubă-n-cap, bumbișor, floare de perină, iarbă de perină	VI—VIII	Fl, Tp	Bb, Ln, Oi, Lm, Cp, In	G
5	*Aquilegia vulgaris* L.	*Ranunculaceae*	căldăruse, candelută, cinci coade, toporași	V—VII	Fl	Bb,Ln,Pe	A
6	*Arctium lappa* L.	*Compositae*	brustur, lăpuc, lipan	VII-VIII	Fz, Tp	Bb,Pe,Cp,In	N
7	*Aristolochia clematitis* L.	*Aristolochiaceae*	boașele popii, curcubețea, curcubetică, fasulă, ghemele popii, lepădătoare, lingura popii, mărul lupului, păsulică	V—VI	Tp	Bb, Cp, In, Lm, Ln	N
8	*Asperula odorata* L.	*Rubiaceae*	sânziană de pădure, vinariță	V—VI	Rd	Bp, Cp, In, Oi	R
9	*Borago officinalis* L.	*Boraginaceae*	boranță, limba mielului		Fl		A

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 1 (continuare)

0	1	2	3	4	5	6	7
10	*Brassica rappa* L.	*Cruciferae*	rapiță, rapiță de câmp, rapiță sălbatică, ridichioară, hardal		Fl	Bb, Cp, In, Ln, Oi	G
11	*Calendula officinalis* L.	*Compositae*	filimină, gălbinele	V—VI	Fl	Bb, Cp, In, Ln, Oi	G
12	*Carthamus tinctorius* L.	*Compositae*	șafran, șofran, neadevărat, șofrănaș, șofrănel	VI—VIII	Fl	Bb, Ln, Mt	G
13	*Chrysantemum vulgare* L.	*Compositae*	vitriș	VII-VIII	Fl	Bb, Ln	G,P
14	*Chrysantemum leucatemum* L.	*Compositae*	margaretă, ochiul boului, romaniță mare	VII-VIII	Fl	Bb, Ln	G
15	*Colchicum autumnale* L.	*Liliaceae*	bălură, brândușă de toamnă, brândușa morților, ceapa ciorii	VIII	Fl	Bb, Ln	R,G
16	*Crocus heufelianus* Herb.	*Iridiaceae*	brândușă de primăvară, nuscele, ruscea, șofran, șofrănel	IV—V	Fl	Bb, Cp, In, Al	R,G
17	*Crocus variegatus* L.	*Iridiaceae*	brândușă mică, șofran vărgat	IV	Fl	Bb, Cp, In Ln, Oi	G
18	*Cynoglosum officinale* L.	*Boraginaceae*	arăriel, limba câinelui	V—VII	Fz, Tp	Bb, Ln	R
19	*Daphne mezerum* L.	*Thimelaceae*	chiperul lupului, leiță, tilichin, tulichină	VI—VIII	Sc, Tp	Bb, Ln, Pe	A
20	*Euphorbia cyparisias* L.	*Euphorbiaceae*	ulior, arieu, laptele câinelui, laptele cucului, laptele lupului, ulion	V—VI	Fz, Tp	Bb, Cp, In, Ln, Oi	G, Rg
21	*Euphorbia amigdaloides* L.	*Euphorbiaceae*	ulior, laptele câinelui laptele cucului	V—VI	Fl, Fz, Tp	Bb, Cp, In Ln, Oi	G,Rg
22	*Galanthus nivalis* L.	*Amaryllidaceae*	clopoțel, coconel, ghiocel, ghilicel, lușe, primăvărită	II—III	Tp	Ln, Oi	G
23	*Genista elata* Mneh.	*Leguminosae*	floare galbenă de venin		Fl, Fz, Tp	Bb, Ln	G
24	*Genista sagitalis* L.	*Leguminosae*	Drog, grozamă	V—VII	Fl	Bb, Ln	G

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 1 (continuare)

0	1	2	3	4	5	6	7
25	*Genista tinctoria* L.	*Leguminosae*	drobiță, drobița boiangiilor, drobușor, drog, droghiță, floare galbenă de venin, ginistru, grozamă, grozamă mică, inistru	V—IX	Fl, Fz, Rd,Tp	Bb,Cp,In,Lm, Ln, Mt, Pe	G, P,V
26	*Haematoxylon campechianum* L.	*Leguminosae*	scorțiță		Tp	Bb, Cp, In, Ln	A,N,R
27	*Helianthus annus* L.	*Compositae*	floarea soarelui, sora soarelui	VII—IX	Fr	Bb, Cp, In,Ln Oi	G,V
28	*Helicrysum arenarium* L.	*Compositae*	semenic, simionoc, flori de paie	VII—IX	Fl, Rd	Bb, Cp, In,Ln Mt, Oi	G
29	*Hordeum vulgare* L.	*Graminaee*	orz	V—VI	Tp	Bb, Cp, In	G
30	*Hypericum perforatum* L.	*Hypericaceae*	sunătoare, pojarniță	VI—VIII	Fl, Fz, Tp	Bb, Cp, In,Ln, Oi	G, P
31	*Humulus lupulus* L.	*Canabinaceae*	hamei, curpăn	VII—VIII	Fl, Fz, Tp	Oi	G
32	*Inula disenterica* L.	*Compositae*	punga babei, tătaiș	VI—IX	Fl	Ln	G
33	*Isatis tinctoria* L.	*Cruciferae*	boiengioaie, cardamă, drobșor, drobișor	V—VII	Fr, Tp	Bb, Cp, In, Ln, Mt, Oi	A,G
34	*Leonorus cardiaca* L.	*Labiatae*	coada leului, coada gîștii	VII—VIII	Fz, Tp	Bb, Cp,In, Oi, Pe	V
35	*Leucojum aestivum* L.	*Amaryllidaceae*	cocoșel, gheocel, gheocei bogați, gheocei mari, lusce, nodulețe, noduțe, peleșei	III—V	Fl, Fz, Tp	Bb, Cp, In, Ln, Mt, Oi	G
36	*Levisticum officinale* L.	*Umbeliferae*	leuștean		Fz, Tp	Bb, Ln, Pe	V
37	*Licopodium clavatum* L.	*Licopodiaceae*	barba ursului, brădișor, coarda celor din vînt, pedicuță		Tp	Bb, Ln	V
38	*Lilium martagon* L.	*Liliaceae*	aișor, crin, crin de pădure, fiere, lilie	VI—VII	Tp	Bb, Ln	N
39	*Lisimachia vulgaris* L.	*Primulaceae*	fața cîmpului, gălbășoară		Tp, Rd	Bb, Cp, In, Lm	G,M
40	*Lonicera xylosteum* L.	*Caprifoliaceae*	caprifoi	V—VI	Fr, Tp	Lm	N

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 1 (continuare)

0	1	2	3	4	5	6	7
41	*Lycopus europaeus* L.	*Labiatae*	cervană, piciorul lupului	VII-VIII	Tp (suc)	Bb, Ln	G
42	*Nicotiana tabacum* L.	*Solanaceae*	duhan, tabac, tiutiun, tutun		Fz, Tp	Bb, Cp, In, Ln, Mt	G
43	*Nuphar lutem* L.	*Nimphaceae*	nufăr	VI—VII	Rd	Bb, Ln, Mt	G
44	*Ononis hircina* Jack	*Leguminosae*	asudul calului, lungoare, sudoarea calului, osul iepurelui	VI—VIII	Fl	Bb, Ln	G,V
45	*Origanum vulgare* L.	*Labiatae*	dost, milot, solovere, solovîrf, solovîrc, solovîrv, sovîrv, sovaverv, sovavirv	V—IX	Fl, Fr, Rd, Tp	Bb, Cp, In, Ln, Mt, Oi, Crn	Au, G, N, P, R
46	*Papaver somniferum* L.	*Papaveraceae*	aşiaşu, mac, somnişor	V—VI	cenuşa plantei	Lm, Ln, Oi	V
47	*Phytolaca americana* L.	*Phytolaceae*	cîrmiz, rumeoară		Fz	Bb, Cp, In, Ln, Pe, Oi	Au, G, P, R, Rg
48	*Polygonatum* L.	*Liliaceae*	cercelus, clopoţele, coada cocoşului, iarbă de dureri, pecetea lui Solomon	V—VI	Rd	Bb, Ln, Oi	R
49	*Polygonum avicolare* L.	*Polygonaceae*	troscot	VII—IX	Fz, Tp	Bb, Cp, In, Ln	A
50	*Polygonum hidropiper* L.	*Polygonaceae*	dintele dracului, iarbă roşie, piperul bălţii	VII—IX	Fz, Tp	Bb, Ln	G
51	*Polygonum persicaria* L.	*Polygonaceae*	cîrligoară, iarbă roşie, iarba viermilor		Fz, Tp	Bb, Ln	G
52	*Pulicaria dysinterica* L.	*Compositae*	punga babei, tătăiş, tătăişe	VII—VIII	Fl	Bb, Cp, In	G
53	*Pulmonaria officinalis* L.	*Boraginaceae*	cuscrişor, luminărică, mierea ursului, plomună	III—V	Rd		N
54	*Pulsatila vulgaris* L.	*Ranunculaceae*	adormitele, dediţă, dediţel, sisinel, sufleţele, vîntorele, floarea paştelui, floarea vîntului		Fz, Tp	Ln, Oi	A,V

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 1 (continuare

0	1	2	3	4	5	6	7
55	*Rubia tinctorium* L.	*Rubiaceae*	broşiu, broşiu, paţachină, rodea, rodea, roghie, roibă, rumenele		Fl, Rd, Tp	Bb, Cp, In, Ln, Mt, Oi	R
56	*Rumex acetosella* L.	*Polygonaceae*	măcriş, măcriş mărunt	V—VII	Rd		R
57	*Rumex, patientia* L.	*Polygonaceae*	ştevie, ştevie de grădină		Fl, Rd, Tp	Bb, Cp, In, Ln, Mt, Oi	A, G, M, V
58	*Saponària officinalis* L.	*Caryophylaceae*	odogea, săponel, săpunariţă, soponul calului, săpunul popii	VI—IX	Fl, Rd	Ln, Oi	G
59	*Scila bifolia* L.	*Liliaceae*	găurele, ghiorelę giorele, viorele, viorică, zambilă, zambilă de cimp	III—IV	Fl	Bb, Ln	A
60	*Sedum acre* L..	*Crassulaceae*	iarbă de şoaldină	VI—VII	Fl, Tp	Bb, Ln	G
61	*Serratula tinctoria* L.	*Compositae*	gălbănare, gălbinare, pălămidă	VII—IX	Fz, Tp	Bb,Cp,In, Ln	G
62	*Solanum dulcamara* L.	*Solonaceae*	lăsnicioară, losnicioară, zîrnă	VI—VII	Fr, Fz	Cp, In, Ln	G
63	*Solanum nigrum*L.	*Solonaceae*	umbra nopţii,zîrnă	VI—X	Fr, Fz	Cp, In	N
64	*Solanum licopersicum* L.	*Solonaceae*	pătlăgică	VI—VII	RT	Bb, Cp, In	Cs,V şi măsliniu
65	*Solidago virgaurea* L.	*Compositae*	splinuţă	IV—IX	Fl, Fz	Bb, Cp, In, Ln, Oi	G
66	*Taraxacum officinale* Wigg.	*Compositae*	curu găinii, lilicea nepărticlii, papadea ,papalungă, păpădie, părăsita găinilor	IV—X	Fl, Fz, Rd, Tp	Bb, Cp, In, Ln, Oi	G
67	*Thimus glabrescens* willd.	*Labiatae*	cimbrişor, sărpun, schinduţ, timian	VI—IX	Tp	Oi, Pe	R
68	*Telekia speciosa* Baum.	*Compositae*	brustan, brusturel, clococin, lapaş de oaie, lăptuşa oii, lăpuş de oaie	VI—VIII	Tp		N
69	*Triticum vulgare* L.	*Gramineae*	grîu	V—VI	Tp		N
70	*Urtica dioica* L.	*Urticaceae*	urzică, urzică de pădure, urzică mare	VI—IX	Fl, Fz, Rd	Ln	G

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 1 (continuare

0	1	2	3	4	5	6	7
71	*Vicia faba* L.	*Leguminosae*	bob, bobă, favă		RT, Tp	Crn	N
72	*Viola odorata* L.	*Violaceae*	tămîioară, toporaș, viorea	III—IV	Fl	Bb, Ln, Oi	A
73	*Vitis vinifera* L.	*Vitaceae*	viță de vie	VI	Fz, RT	Bb	G,R
74	*Orobus vernus* L.	*Leguminosae*	orăstică, pipigoi, pupagioară, pupegior, pupezele, robie		Rd	Bb, Cp, In	R
	E. POMI						
1	*Juglans regia* L.	*Juglandaceae*	nuc		Fr (coji)	Bb, Crn, Lm, Ln, Mt, Oi	G, M N, P, R, V
2	*Morus alba* L.	*Moraceae*	agud, agud alb, dud, dud alb, fragar, iagod, mură		Fz	Cp, In, Oi, Vn	G
3	*Morus nigra* L.	*Moraceae*	agud negru, dud, frăgar, iagod, mură		Fz	Bb, Cp, In, Ln	G, Vr
4	*Pirus sativa* Lam.	*Rosaceae*	păr		Sc		
5	*Prunus armeniaca* L.	*Rosaceae*	cais, apricos, zarzăr	III—IV	Fz	Bb, Ln, Oi	G
6	*Prunus cersifera* Ehrh.	*Rosaceae*	corcoduș, zarzăr	III—IV	Sc	Bb, Cp, In, Ln, Pe	G
7	*Prunus domestica* L.	*Rosaceae*	prun	III—IV	Sc	Bb, Cp, In, Pe	Mn, R, Rg

CULORI: A — Albastru
Au — Auriu
Cr — Cărămiziu
Cs — Cenușiu
G — Galben
M — Cafeniu
Mr — Muriu (vinețiu)
N — Negru
P — Portocaliu
R — Roșu
Rg — Ruginiu
V — Verde
Vr — Vioriu

MATERIALE: Bb — Bumbac
Cp — Cînepă
Al — Aluaturi
In — In
Lm — Lemn
Ln — Lînă
Mt — Mătase
Oi — Ouă încondeiate
Crn — Cerneală
Pc — Păr de capră
Pe — Piele
Vn — Vinuri, rachiuri

ORGANE DE VEGETAȚIE: Fl — Flori
Fr — Fructe
Fz — Frunze
Mg — Muguri
Rd — Rădăcina
RT — Ramuri tinere
Sc — Scoarță
Tp — Tulpină

https://biblioteca-digitala.ro

campestris L.), ale cărui ramuri tinere erau folosite la obținerea unui colorant galben-deschis, în Oltenia (9), unele ciuperci utilizate în Cîmpia Română la realizarea aceleiași culori, în boiangerie (18), cireșile amare, florile de trandafir și izma, care erau solicitate la colorarea băuturilor (12), teiul, care furniza un decoct cu care se colora lemnul, și nici vîscul, care furniza un colorant interesant în cazul băuturilor alcoolice. Toate acestea — ca și altele care nu au fost prinse în tabelul 1 — nu au fost folosite în toate provinciile istorice românești. Într-un studiu ulterior, însă, atunci cînd ne vom ocupa de domeniul în care ele au fost utilizate, le vom examina, precizînd și aria în care au fost ele folosite. Lipsesc din tabel, desigur, și acei reprezentanți ai regnului vegetal care, deși au fost folosiți cîndva, încă de pe la începutul secolului trecut nu se mai apela la ei, tradiția tehnică eliminîndu-i, uitîndu-i, nemaiapărînd în informațiile culese de noi sau de alți cercetători.

În tabelul 1 sînt prezentate și denumirile populare folosite în diferite părți ale țării, perioada de înflorire, ca și organele de vegetație din care se extrăgea colorantul utilizat, culorile care se obțineau și materialele care se colorau.

2. Ca și în alte arii etnografice, după cum se remarcă din tabelul 1, materialele tinctoriale au fost obținute, în aria românească, din întregul regn vegetal. Cifrele prezentate în tabelul 3 arată că cele mai solicitate au fost plantele (peste 60%), în ordinea descrescătoare a frecvenței utilizării urmînd arborii (aproape 20%), arbuștii (peste 11%) și pomii (cca 7%). Ciupercile, în schimb, au fost utilizate mult mai puțin.

3. După cum s-a mai semnalat în trecut (1), (3), (8) și după cum se remarcă și din tabelul 1, *numele* românești date reprezentanților regnului vegetal, din flora locală, care au fost folosiți pentru obținerea unor coloranți sînt cu mult mai vechi decît cele care apar în limba popoarelor învecinate sau în cea a naționalităților conlocuitoare. Originile lor trebuie căutate, în general, cu cel puțin două milenii în urmă, în civilizația greacă, romană sau dacă. Puține, extrem de puține, sînt achizițiile și inovațiile ulterioare. Această situație arată clar și ea *vechimea* — pe pămîntul locuit de români — a tradiției tehnice corespunzătoare cunoașterii și folosirii coloranților obținuți din regnul vegetal, în îndeletnicirile tehnico-artistice de care am amintit.

În același timp, trebuie remarcată și o impresionantă *unitate a terminologiei* în întreaga arie românească. Astfel, referindu-ne tot la *Euphorbia amigdaloides L.*, constatăm că era cunoscută, în toate provinciile românești, sub numele de *alior* (în limba latină planta respectivă se numea *aureolus* (9)), chiar dacă, local, avea și alte denumiri : în județul Timiș *aior* sau *ariul*, în Transilvania *aliom*, iar în județul Olt *alion*.

Se întîlnesc, desigur, și cazuri în care, pentru o aceeași plantă, s-au folosit cîteva *denumiri diferite* în diferite părți ale spațiului etnografic românesc sau chiar în aceeași arie. Și în aceste cazuri, însă, acolo circula, în paralel, și o denumire care se încadrează în cele spuse anterior. Astfel, aceeași *Euphorbia amigdaloides L.*, în județul Bacău era cunoscută sub numele de „țîța cățelii", dar și sub cea de alior (11), (12).

Oricare ar fi numele folosite, o examinare a tuturor acestor denumiri arată, de la prima vedere, o surprinzătoare *putere de observație* și *de sugerare*

https://biblioteca-digitala.ro

a celor observate, cu privire la prezentarea unui anumit reprezentant al regnului vegetal. Uneori, numele vegetalului era legat de aspectul general al plantei. *Leonorus cardiaca L.* era „talpa gîștii" sau „coada leului". Alteori era legat de cel al florilor: *Aquilegia vulgaris L.* era „căldărușe", „candeluță" sau „toporași"; *Chrysantemum leucantemum L.* era „ochiul boului", iar *Helianthus annuus L.* era „floarea soarelui". Dintre cele al căror nume era legat de prezentarea *fructelor* trebuie indicată *Vicia faba L.*, care era „bob". Se întîlnesc și cazuri în care numele era legat de aspectul *frunzelor* (de ex. *Polygonum persicaria L.* era „iarbă roșie") sau al *rădăcinii*. Mult mai rar, numele popular al vegetalului era legat de un *miros degajat* (de. ex. *Ononis hircina Jack* era „asudul calului" sau „sudoarea calului") sau de *toxicitatea* sa (de. ex. *Genista elata Munch.* era „floare galbenă de venin", ca și *Genista tinctoris L.*). Ceva mai frecvente erau cazurile în care numele vegetalului era legat de *locul* în care acesta apărea și se dezvolta. Astfel, *Brassica rappa L.* era „rapiță de cîmp" sau „rapiță sălbatică", *Frasinus ornus L.* era „frasin de munte", *Lilium martagon L.* era „crin de pădure", *Pirus pinaster L.* era „păr pădureț", *Scila bifolia L.* era „zambilă de cîmp" etc.

În numele acordate altor reprezentanți ai regnului vegetal apăreau și ecourile unor *credințe* sau *eresuri* străvechi. În primele cazuri amintite, cercetătorul din zilele noastre poate face ușor și imediat toate asociațiile și precizările necesare. În ultimul caz, foarte rar și cu greu putem desluși ceva. În general, trebuie să ne mulțumim numai cu parfumul arhaic ajuns pînă la noi din noaptea secolelor și mileniilor (2). Dintre aceste nume legate de lucruri de mult pierdute în uitare, de obiceiuri și credințe anterioare zorilor istoriei pămîntului românesc sau chiar de anumite practici magice pe care memoria colectivă le-a pierdut de mult, vom aminti „floarea de perină" *(Anthamis tinctoria L.)*, „floarea vîntului" *(Pulsatila vulgaris L.)*, „coarda-celor-din-vînt" *(Licopodium clavatum L.)*, „buruiană de urît" ș.a.m.d.

În sfîrșit, în legătură cu numele popular al unor reprezentanți ai regnului vegetal, se constată unele *confuzii* datorate fie asemănării unor plante, flori sau fructe, fie faptului că furnizează un material tinctorial cu aceeași culoare. Astfel, tot „drog" și „grozamă" sînt numite atît *Genista tinctoria L.*, cît și *Genista sagitalis L.* La ambele, un decoct realizat cu florile lor a fost folosit la vopsirea în galben a unor fire vegetale și animale. La ambele, confuzia nu apare numai ca urmare a aspectului plantelor și al florilor lor, ci și datorită faptului că perioadele de înflorire sînt aproximativ aceleași. Astfel de confuzii și imprecizii apar deseori în tradiția tehnică a antichității și a evului mediu european și nu sînt specifice ariei românești (10).

Succint, referitor la denumirile folosite pentru reprezentanții regnului vegetal, din flora locală a ariei românești, se poate spune că au fost create, peste tot, plecînd de la aceleași origini, de pe aceleași poziții și în același mod. Nu vom întîrzia în aceste constatări și nu vom da exemple mai multe, deoarece obiectul studiului nostru este altul. Toate aceste lucruri au fost semnalate, totuși, numai în legătură cu ideea că aceeași tradiție tehnică a fost găsită oriunde ne-am efectuat cercetările în aria românească și că, aceeași fiind tradiția, același a fost și *limbajul tehnic*.

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 2

Frecvența cu care s-a recurs în aria românească la reprezentanții regnului vegetal, din diferite familii, pentru obținerea coloranților organici

	Familia	Frecvența			Familia	Frecvența	
		abs	%			abs.	%
0	*Aceraceae*	2	1,65	27	*Malvaceae*	1	0,83
1	*Amaryllidaceae*	2	1,65	28	*Moraceae*	2	1,65
2	*Anacardiaceae*	1	0,83	29	*Nymphaceae*	1	0,83
3	*Aristolochiaceae*	1	0,83	30	*Oleaceae*	3	2,48
4	*Berberidaceae*	1	0,83	31	*Papaveraceae*	1	0,83
5	*Betulaceae*	3	2,48	32	*Phytolaccoceae*	1	0,83
6	*Boranginaceae*	3	2,48	33	*Poligonaceae*	5	4,13
7	*Cannabinaceae*	1	0,83	34	*Poliporaceae*	1	0,83
8	*Caprifoliaceae*	4	3,31	35	*Primulaceae*	1	0,83
9	*Caryophylaceae*	1	0,83	36	*Ranunculaceae*	3	2,48
10	*Compositae*	14	11,53	37	*Rhamanaceae*	1	0,83
11	*Cornaceae*	1	0,83	38	*Rosaceae*	12	9,89
12	*Cassulaceae*	1	0,83	39	*Rubiaceae*	2	1,65
13	*Cruciferae*	2	1,65	40	*Salicaceae*	4	3,31
14	*Eleagnaceae*	1	0,83	41	*Solanoceae*	4	3,31
15	*Euphorbiaceae*	2	1,65	42	*Tamaricaceae*	2	1,65
16	*Fagaceae*	5	4,13	43	*Thimelaceae*	1	0,83
17	*Gramineae*	2	1,65	44	*Tiliaceae*	1	0,83
18	*Hederaceae*	1	0,83	45	*Umbeliferae*	1	0,83
19	*Hipocastanaceae*	1	0,83	46	*Urticaceae*	1	0,83
20	*Hypericaceae*	1	0,83	47	*Violaceae*	1	0,83
21	*Iridaceae*	2	1,65	48	*Vitaceae*	1	0,83
22	*Juglandaceae*	1	0,83				
23	*Labiatae*	4	3,31				
24	*Leguminosae*	8	6,60				
25	*Licopodiaceae*	1	0,83				
26	*Liliaceae*	5	4,13		Total	121	100

https://biblioteca-digitala.ro

4. Examinînd sumar frecvența cu care o anumită *familie* a regnului vegetal a fost folosită (tabelul 2), vom constata, în primul rînd, că numărul acestor familii este mare (cca 50), reprezentînd un procent apreciabil. Din totalul de familii ai căror membri au fost întrebuințați ca surse de materii tinctoriale, familiile Compositae (11,53%) și Rosaceae (9,89%) au fost cele mai solicitate. Familiile Leguminosae (6,60%), Liliaceae (4,13%) și Poligonaceae (4,13%) au fost mediu solicitate, în timp ce frecvența apelării la restul familiilor a fost mai redusă (Caprifoliaceae și Solanoceae 3,31%, Oleaceae 2,48%, Cruciferae, Euphorbiaceae, Moraceae și Rubiaceae 1,65%). Mai mult de jumătate dintre familii, însă, au fost folosite mult mai puțin (0,83%).

Tabelul 3

Frecvența folosirii unui anumit tip de reprezentant al regnului vegetal la obținerea coloranților organici

Nr. crt.	Tipul vegetalului	Frecvența	
		abs.	%
0	1	2	3
1	arbori	23	19,01
2	arbuști	14	11,57
3	ciuperci	1	0,83
4	plante	75	61,98
5	pomi	8	6,61
	total	121	100,00

5. Și în aria românească, experiența multimilenară a remarcat faptul că, în diferitele *organe de vegetație* (frunze, flori, fructe, rădăcini etc.) ale unui membru al regnului vegetal se găsesc și se acumulează, în cantități și calități diferite, materialele tinctoriale interesante pentru diferitele activități tehnico-artstice populare, materiale care puteau fi extrase (prin fierbere în apă, prin macerare, prin stoarcere, prin solubilizare etc.) în vederea realizării unor soluții colorate și, mai ales, colorante. În tabelul 4 se examinează frecvența cu care au fost folosite diferitele părți ale materiei prime vegetale pentru obținerea unor coloranți organici. La stabilirea cifrelor din tabelul respectiv au fost luate ca bază datele consemnate în tabelul 1 ținîndu-se seamă că, la unele vegetale, s-au folosit mai multe organe vegetative ale plantei respective pentru obținerea aceleiași culori sau a mai multora.

Din tabelul 4 se observă că, dintre organele de vegetație, cele mai solicitate au fost tulpinile (cca 33%) și florile plantelor (cca 29%), urmate fiind de scoarța arborilor (17,4%). Extrem de puțin s-a recurs a lemnul arborilor, la florile și rădăcina arbuștilor, la scoarța tulpinii plantelor și la florile, mugurii și cojile fructelor pomilor (0,83%).

De asemenea, în interiorul *categoriilor* de membri ai regnului vegetal, se observă deosebiri mari între frecvențele cu care au fost utilizate diferitele organe de vegetație ale unui vegetal. Astfel, la *arbori*, scoarța a fost folosită de mai bine de trei ori mai mult decît ramurile tinere

https://biblioteca-digitala.ro

și frunzele și de aproximativ zece ori mai frecvent decît fructele sau mugurii, rădăcinile și cojile fructelor nefiind utilizate în nici unul dintre cazurile prezentate în tabelul 1. La *arbuști*, cel mai mult utilizate au fost scoarța, tulpina, fiind folosite de 2—3 ori mai puțin fructele și frunzele.

Tabelul 4

Frecvența utilizării unei anumite părți a diferitelor tipuri de reprezentanți ai regnului vegetal la obținerea coloranților organici, în aria românească

Nr crt.	Partea folosită a vegetalului	Frecvența									
		Arbori		Arbuști		Ciuperci		Plante		Pomi	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	flori	5	4,13	1	0,83	0	0	35	28,93	1	0,83
2	fructe	2	1,65	4	3,31	0	0	8	6,61	2	1,65
3	frunze	7	5,79	3	2,48	0	0	22	18,18	5	4,13
4	excrescențe pe frunze	1	0,83	0	0	0	0	0	0	0	0
5	muguri	2	1,65	0	0	0	0	0	0	1	0,83
6	rădăcini	0	0	1	0,83	0	0	17	14,05	0	0
7	ramuri tinere	6	4,96	2	1,65	0	0	2	1,65	0	0
8	scoarță	21	17,36	9	7,44	0	0	1	0,83	4	3,31
9	tulpină	1	0,83	5	4,13	0	0	40	33,06	0	0
10	pileusul ciupercii	0	0	0	0	1	0,83	0	0	0	0
11	coji de fructe	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,83

Tulpinile (cca 33%) și florile (cca 29%) au fost cele mai solicitate organe de vegetație, la *plante*. Lujerii tineri (1,65%), ca și fructele (6,61%), au fost folosiți în proporție mult mai mică. La *pomi*, nu au fost folosite deloc lemnul, rădăcinile și ramurile tinere. Cel mai mult au fost solicitate frunzele (4,13%) și scoarța (3,31%). Cu mult mai puțin au fost utilizate fructele (1,65%), mugurii (0,83%) și cojile de fructe (0,83%).

Numai într-un singur caz din cele prezentate în tabelul 1 s-a recurs la pileusul unei *ciuperci (Polyporus squamosus L.)* sau la excrescențele („gogoși de ristic") produse de înțepătura și depunerea ouălor unor anumite insecte *(Cynips Sp.)* pe frunzele unor arbori din familia Fagaceae *(Quercus frainetto L.)*.

https://biblioteca-digitala.ro

6. Experiența multiseculară înregistrase și faptul că există anumite *perioade optime* ale dezvoltării unui vegetal, în care calitatea și concentrația în material tinctorial — în organul de vegetație care se culegea și se folosea — sînt optime. Se mai înregistrase, de asemenea, că pentru același membru al regnului vegetal și chiar pentru un anumit organ de vegetație, colorantul extras diferă, ca nuanță, de la o perioadă de vegetație la alta. Artizanii și gospodinele române de altădată au știut să folosească abil și aceste situații. De aceea, în informațiile culese de pe teren de toți cercetătorii, în ultimul secol și jumătate, apar și o serie de indicații cu privire la perioada în care trebuie cules un anumit vegetal sau un anumit organ de vegetație pentru a se obține un anumit colorant, respectiv o anumită flotă de vopsire, cît se poate mai corespunzătoare scopului urmărit. Iar informațiile respective, ca și în cazul plantelor folosite în medicina tradițională românească (16), par să contureze un adevărat *calendar al recoltării*.

Precizarea datei culesului, în tradiția românească transmisă oral, era legată de o *lună* sau un *anotimp* al anului, de o *fază de vegetație* sau schiar de o *sărbătoare* a calendarului ortodox (tabelul 5), ceea ce, de fapt, însemna tot o referire la o anumită perioadă a dezvoltării vegetalului, perioadă în care concentrația și calitatea materialului tinctorial este corespunzătoare exigențelor vopsirii sau colorării anumitor materiale (tabelul 1, coloana 6).

Din datele consemnate în tabelul 5, se observă că indicațiile referitoare la faza de vegetație a plantei de la care trebuie recoltat un anumit organ vegetativ din care se va extrage materialul tinctorial interesant sînt, în majoritatea covîrșitoare a cazurilor, foarte precise, dovedind încă o dată atît calitatea observației, cît și abilitatea tehnică a artizanilor români de altădată.

În treacăt trebuie observat că tot astfel și cu aceeași precizie se proceda și în cazul în care erau culese plantele medicinale sau se tăiau copacii, în pădure, pentru a obține unele materiale de construcție.

În cazul în care erau folosite *florile*, acestea erau culese în perioada de deplină înflorire. Astfel, majoritatea informatorilor precizează aceasta pentru florile unor plante ca *Anthemis tinctoria L.* (bumbișorul), *Brassica Rappa L.* (rapița), *Carthamus tinctoria L.* (șofrănelul), *Hypericum perforatum L.* (sunătoarea), *Genista tinctoria L.* (drobița) etc. Atunci cînd erau utilizate *fructele*, culegerea se efectua, în general, după coacere. Exemple în acest sens le întîlnim la *Cornus mas L.* (cornul), la *Sorbus domestica L.* (scorușul), ca și la cele ale arbustului *Sambucus ebulus L.* (tabelul 1). Fructele nucului, recoltate pentru coajă, erau culese însă mai înainte de a se coace, adică atunci cînd coaja respectivă era „încă verde". Și „gogoșile de ristic" erau culese mai înainte de a ieși larvele din ele, atunci cînd, conform tradiției tehnice consemnate în manuscrisele de erminie românești, erau „grele" și „negăunoase" (14), (15), (16).

Indicații similare, dar legate de o anumită lună sau un anumit anotimp al anului — alt mod de referire tot la o fază de evoluție a ve-

https://biblioteca-digitala.ro

getalului —, indicații dovedind o aceeași precizie și cunoaștere a vieții vegetale, le întîlnim și la recoltarea *scoarței*. În general, aceasta era recoltată primăvara, atunci cînd este „plină de must, de mîzgă" (4), (5). O asemenea indicație ar putea părea, la o primă vedere, neconvingătoare și prea puțin util formulată. Omul zilelor noastre este obișnuit cu standardele moderne, care dau o mulțime de date, unele neapărat necesare, altele mai puțin necesare și altele inutile. Examinînd însă atent indicația culeasă de la informatori, constatăm că ea satisface pe deplin exigențele tehnologiei de care este legată (de ex. vopsirea textilelor), corespunde nivelului cunoașterii și modului de formulare a epocii și, mai ales, modului de transmitere, pe cale orală și vizuală, a cunoștințelor tehnice în epocă. Și tot astfel s-a procedat și în alte domenii ale tradiției tehnico-artistice românești (9). Iată, deci, că epoca recoltării este corect precizată. Iar cu privire la modul prin care se ajunsese la această precizare înregistrată în tradiția tehnică transmisă oral, ne aduce o precizare completarea făcută de un informator, care adaugă că „altfel trebuie o cantitate mai mare de coaje". Adausul respectiv înseamnă, de fapt, că, dacă recoltarea se efectua în alt anotimp, concentrația în material tinctorial a „cojii" era mai mică.

Același laconism și aceeași precizie, expresie a unei experiențe tehnice multiseculare bine conduse și ale cărei rezultate au fost corect înregistrate și bine transmise, le descoperim și atunci cînd este vorba de recoltarea rădăcinii șteviei *(Rumex patientia L.)*. Informatorii din teren impuneau ca respectiva operație să fie efectuată toamna, după uscarea florilor. În același timp, tot ei indicau ca rădăcina „lumînărichii" *(Pulmonaria officinalis L.)* să fie recoltată mult mai devreme, în luna iunie. Aceste ultime două exemple mai arată, desigur, și altceva. La indicarea unor asemenea date tehnice nu se aplica șablonul, iar cunoașterea unor date esențiale era desăvîrșită.

Tot din tabelul 5 se remarcă faptul că și atunci cînd se lega recoltatul de o *sărbătoare* din calendarul ortodox, se ținea seamă tot de stadiul de dezvoltare a vegetalului, respectiv de epoca în care, în organul vegetativ recoltat, materialul tinctorial avea concentrația maximă și calitatea cea mai bună. *Fructele* de arin *(Alnus glutinosa Gartn.)* trebuiau culese pe la Sf. Măria Mare (15 august), adică atunci cînd erau coapte. *Tulpinile* de aior *(Euphorbia amigdaloidea L.)* erau culese pe la Sf. Ilie (20 iulie), cele de drobiță *(Genista tinctoria L.)*, în cea de-a doua jumătate a lunii iunie („postul Sîmpetrului") sau la aniversarea „nașterii Sf. Ioan Botezătorul" (24 iunie) (4), (7), (8), (10), iar ale sovîrfului *(Origanum vulgare L.)*, pe la Sf. Foca (22 iulie). În legătură cu data fixată pentru culegerea tulpinii sovîrfului, imaginația populară supralicita cu precizarea că data este aleasă pentru a se obține o culoare „roșie ca para focului" (legătura Foca — rosu înfocat!?).

În același timp, în acest caz, data culesului nu a fost legată de ziua Sf. Mărina (17 iulie), ca în cazul mărului pădureț, și nici de a Sf. Ilie, ca în cazul aliorului, variația cu cîteva zile nefiind, desigur, semnificativă.

Tot astfel, *frunzele* de măr pădureț *(Malus sylvestris L.)* se recoltau pe la Sf. Mărina (17 iulie), cele de boz *(Sambucus ebulus L.)* de

https://biblioteca-digitala.ro

Ziua Crucii (14 septembrie), iar cele de mesteacăn *(Betula verrucosa L.)* pe la Sf. Mărie Mică (8 septembrie).

Ramurile tinere de răchițică *(Salix purpurea L.)* erau culese pe la sfîrșitul lunii iunie, de ziua Sf. Petru și Pavel (29 iunie).

Legarea datei recoltării unui anumit organ de vegetație de o sărbătoare a calendarului ortodox, însă, era mai puțin precisă atunci cînd această sărbătoare avea o dată variabilă (Paști, Înălțare, Rusalii). Cercetătorii au înregistrat și publicat uneori și astfel de indicații. Astfel, T. Pamfile consemnează la un moment dat că, pentru a se obține un colorant galben-deschis, tulpinile de alior din care urma să se extragă trebuiau culese „după Paști" (12). Într-o altă informație, culeasă de un alt cercetător, apare precizarea că planta laptele cîinelui „e bun de colorat numai pînă la Duminica Mare sau Rusalii", căci „apoi se îmbătrînește și-și pierde tot sucul și puterea ce a avut-o înainte". Or variația datei Paștelui ortodox și a Rusaliilor este mare, de la un an la altul. Uneori este de ordinul cîtorva săptămîni. Cu toate acestea, în ambele cazuri menționate, imprecizia respectivă poate fi considerată și ca o indicație că perioada în care planta putea fi culeasă este mai mare, că un timp ceva mai îndelungat se menține, în tulpină, aceeași concentrație și aceeași calitate a materialului tinctorial.

Tot în legătură cu acest straniu, dar foarte precis „calendar al recoltării" păstrat în tradiția tehnico-artistică populară românească trebuie semnalată încă o confirmare a cunoașterii surprinzătoare a florii locale și a unei mari abilități tehnice. Se stăpînea perfect posibilitatea de a se obține o anumită *nuanță* prin variația concentrației colorantului și a temperaturii de lucru, prin varierea timpului de contact dintre flota de vopsire și materialul care urma a fi colorat, ca și prin adăugarea unui al doilea colorant, în flota de vopsire. Într-un studiu care se va ocupa, în principal, de anumite tehnologii, vom examina mai pe larg asemenea situații. Dar, datorită faptului că experiența multiseculară înregistrase corect și transmisese impecabil variația concentrației și a calității materialelor tinctoriale, de-a lungul dezvoltării unui membru al regnului vegetal, pentru obținerea unei anumite nuanțe se știa a se culege organul vegetativ necesar în perioada optimă. Ne vom referi tot la alior. Atunci cînd decoctul obținut din tulpina acestuia era folosit la colorarea ouălor sau a unor materiale textile (nuanța galben-viu), planta se culegea fie în luna mai (6), (12), fie în toamnă, de Ziua Crucii (14 septembrie) (5). Pentru a se obține un galben-deschis, la vopsirea materialelor textile, însă, aliorul era culeș „după Paști", către vară (12). În sfîrșit, pentru a se obține un galben-ruginiu, planta era culeasă în cea de-a doua jumătate a lunii iulie, „pe la Sf. Ilie" (6), (15).

O ultimă mențiune ar trebui făcută, în legătură cu sărbătorile calendarului ortodox din coloana 6 a tabelului 1. În zilele noastre, trebuie ținut seama de trecerea la „stilul nou" al calendarului, trecere efectuată, în aria românească, cu mai bine de o jumătate de secol în urmă, atunci cînd utilizăm datele respective.

7. În ceea ce privește frecvența utilizării unui anumit tip de reprezentant al regnului vegetal, analiza datelor din tabelul 1 a condus la unele concluzii consemnate în tabelul 5.

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 5

Frecvența folosirii unui anumit tip de reprezentant al regnului vegetal la obținerea unei anumite culori

Nr. crt.	Culoarea	Tipul de vegetal										Total vegetale	
		Arbori		Arbuști		Ciuperci		Plante		Pomi			
		Frecvența											
		abs	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	albastru	3	5,66	2	9,08	0	0	13	12,04	0	0	18	8,91
2	auriu	1	1,89	0	0	0	0	2	1,85	0	0	3	1,49
3	cărămiziu	1	1,89	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,50
4	cenușiu	2	3,77	0	0	0	0	1	0,93	0	0	3	1,49
5	galben	12	22,64	6	27,27	1	100,0	45	41,67	5	27,77	69	34,15
6	maro	4	7,55	3	13,64	0	0	2	1,85	3	16,66	12	5,94
7	muriu (vinețiu)	0	0	0	0	0	0	1	0,93	0	0	1	0,50
8	negru	15	28,30	6	27,27	0	0	11	10,19	3	16,66	35	17,32
9	portocaliu	3	5,66	0	0	0	0	6	5,56	1	5,56	10	4,95
10	roșu	6	11,32	3	13,64	0	0	11	10,19	2	11,11	22	10,88
11	ruginiu	0	0	1	4,55	0	0	3	2,78	1	5,56	5	2,48
12	verde	5	9,43	1	4,55	0	0	12	11,11	2	11,11	20	9,90
13	violet	1	1,89	0	0	0	0	1	0,93	1	5,56	3	1,49
	total.	53	100,0	22	100,0	1	100,0	108	100,0	18	100,0	202	100,0

În primul rînd se observă că, dintre toate culorile, *galbenul* se obținea din cei mai mulți reprezentanți ai regnului vegetal (cca 34%). Dacă se ține seama însă că și cărămiziul, portocaliul și ruginiul — culori consemnate separat în tabelul 5 — sînt, de fapt, nuanțe ale culorii galben, că ele puteau fi obținute prin modificarea concentrației (fie prin diluare-concentrare, fie prin culegerea materiei prime din care se obține colorantul în altă fază de dezvoltare) în colorantul galben a flotei de vopsire, prin modificarea duratei de menținere a materialului care se colora, frecvența ne apare și mai mare (cca 42%).

Se mai observă, de asemenea, că la realizarea culorii galben (și numai în acest caz), solicitările relative la materia primă au mers la toate tipurile de vegetale utilizate în îndeletnicirile tehnico-artistice populare

https://biblioteca-digitala.ro

românești. Frecvența cu care au fost folosite diferitele tipuri de vegetale (tabelul 5) pentru realizarea culorii galben descrește de la plante (41,67%), la arbuști (27, 27%), pomi (27,77%), arbori (22,64%) și bureți. În legătură cu această situație, trebuie remarcat și faptul că numărul plantelor (45) era de aproape patru ori mai mare decît cel al arborilor (12) și de circa opt ori mai mare decît cel al arbuștilor (6) și pomilor (5). Se remarcă, de asemenea, că apelul la aceste ultime două tipuri de reprezentanți ai regnului vegetal, pentru realizarea culorii galben, era aproape egal. În ceea ce privește ciupercile, după cum am mai semnalat, datele din tabelele 1 și 6 arată că utilizarea lor ca surse de materiale tinctoriale apare ca un accident nesemnificativ.

În ordinea descrescîndă a frecvenței folosirii unor vegetale, la obținerea unei culori, ne apare culoarea *negru* (17,32%). Aici, însă, materialele obținute de la arbori (îndeosebi scoarța acestora) sînt mai numeroase (28,30%) decît cele obținute din plante (10,19%), arbuști sau pomi. În acest caz, apelul la materiale tinctoriale obținute din ultimele două categorii de vegetale au frecvențele mult mai depărtate decît în cazul culorii galben.

Frecvența vegetalelor din care se obținea culoarea *roșu* era de mai mult de trei ori mai mică decît în cazul culorii galben și de aproximativ 1,5 ori mai mică decît în cazul culorii negru. În acest caz, apelul la cele patru tipuri de vegetale a fost, în ordinea descrescătoare: plante (50%), arbori (27,27%), arbuști (13,64%) și pomi (9,09%). Se remarcă ușor că frecvențele respective se înscriu în aceeași ordine ca și cele înregistrate la culoarea galben, diferențele înregistrate la plante și arbori fiind mai mici, iar între pomi și arbuști mai mari.

În ceea ce privește culoarea *verde*, mai ales datele înregistrate în tabelul 5 trebuie interpretate cu atenție. Este cert că materialele tinctoriale corespunzătoare sînt foarte puține. Datele consemnate în tabelul 5 nu se referă numai la aceste materiale, ci și la situațiile în care se obținea culoarea verde amestecîndu-se un decoct de culoare albastră cu unul de culoare galbenă. Se remarcă ușor că cele mai numeroase surse vegetale din care — într-un fel sau altul — se obținea culoarea verde sînt plantele, urmate de arbori, pomi și arbuști.

Pentru culorile *violet* și *muriu* (vinețiu), numărul tipurilor de vegetale cu care se lucra era foarte redus. Pentru prima se recurgea numai la cîte unul din categoria arbori, pomi, plante, iar pentru cea de-a doua numai la o plantă.

În ceea ce privește culoarea *albastru*, cele mai solicitate au fost plantele, în ordine descrescîndă urmînd arbuștii și arborii, pomii și ciupercile neavînd nici o participare.

Raportîndu-ne la *totalul* reprezentanților regnului vegetal la care s-a recurs pentru obținerea unei anumite culori, ordinea în care se amplasează culorile este: galben (34,15%), negru (17,32%), roșu (10,88%), verde (9,90%), albastru (8,81%), maro (5,94%), portocaliu (4,95%), ruginiu (2,48%), auriu, cenușiu și violet (1,49%) și vinețiu (0,50%).

8. În încheiere, expunem succint *concluziile* care apar atunci cînd examinăm materia primă (reprezentanți ai regnului vegetal, din flora locală), care a fost utilizată ca sursă de obținere a unor coloranți în diferite îndeletniciri tehnico-artistice populare românești, luînd în consi-

https://biblioteca-digitala.ro

derație acele vegetale care au fost utilizate mai frecvent și în întreaga arie românească.

a) Membrii regnului vegetal sînt numeroși și reprezintă atît plantele cît și arborii, arbuștii, pomii și ciupercile.

b) Cele mai solicitate au fost plantele, urmate fiind, în ordinea descrescătoare a frecvenței folosirii, de arbori, arbuști, pomi și ciuperci.

c) Numele tuturor acestor componenți ai materiei prime folosite sînt cu mult mai vechi decît cei corespunzători care apar în limba popoarelor învecinate sau a naționalităților conlocuitoare, arătînd vechimea respectivelor îndeletniciri tehnico-artistice românești. În denumirile respective apar deseori dovezi ale unui spirit de observație deosebit sau, alteori, fermecătoare ecouri ale unor credințe și eresuri străvechi, de mult uitate. În întreaga arie, însă, ele au fost create plecînd de pe aceleași poziții și în același mod, arătînd o certă și impresionantă unitate și continuitate.

d) Familiile de vegetale au fost solicitate foarte diferit, această situație arătînd și ea o impecabilă cunoaștere a florei locale și a exigențelor unor numeroase și foarte variate procese tehnologice, ca și o desăvîrșită abilitate tehnică.

e) Organele de vegetație au fost solicitate și ele diferit, cunoașterea posibilităților oferite de acestea fiind tot desăvîrșită.

f) A fost creat și s-a transmis un surprinzător calendar al recoltării, corespunzător perioadei în care calitatea și concentrația unui colorant dintr-un anumit organ de vegetație a unui anumit reprezentant al regnului vegetal sînt optime. Acesta era legat fie de o fază de vegetație, fie de o dată a calendarului, fie, în sfîrșit, de o sărbătoare a calendarului popular. Oricare ar fi fost datele de referință, acest stranu calendar era legat perfect de scurgerea sezoanelor, respectiv de variația vieții vegetale.

g) Cunoașterea desăvîrșită a materiei prime folosite și o impresionantă abilitate tehnică sînt dovedite și de faptul că variațiile de nuanță a unei anumite culori erau obținute nu numai prin variația concentrației în colorant — în flota de vopsire — și a duratei menținerii în contact a materialului ce se colora cu colorantul, ci și prin culegerea unui anumit reprezentant al regnului vegetal la date diferite.

h) Frecvența folosirii unui anumit reprezentant al florii locale, pentru obținerea unei anumite culori, era foarte diferită.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. BORZA ALEXANDRU, *Acta Musei Regionalis Apulensis*, Studii și Comunicări IV/1961.
2. BUTURĂ VALER, *Sociologia românească* IV, 1939, 1—3, 30—40.
3. BUTURĂ VALER, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, 1979.
4. COSTĂCHESCU VASILE, *Răsăritul* I, 1932, 11—12, 219, 222.
5. GOROVEI ARTHUR și LUPESCU MIHAI, *Cromatica poporului român*, București, 1914.
6. GOROVEI ARTHUR, *Ouăle de Paști*, București, 1937.
7. IENIȘTEA M., *Vopsitul cu buruieni la Nicșani*, Chișinău, 1937.
8. MARIAN SIMION FLOREA, *Chromatica poporului român*, București, 1882.
9. MIHALCU MIHAIL, *Valori medievale românești*, București, 1984.

https://biblioteca-digitala.ro

10. MIHALCU MIHAIL și RADU OCTAVIAN MAIER, *Obținerea coloranților organici din vegetalele florei locale și utilizarea lor în diferite îndeletniciri tehnico-artistice la poporul român. I. Cu privire la stadiul actual al problemei*, Colocviul interdisciplinar privind civilizația populară românească, Sibiu, 9—10 sept. 1988.
11. MIHALCU MIHAIL, RADU OCTAVIAN MAIER și MIHAELA DRĂGĂNOIU, *Coloranții vegetali la români (II)*, Ședința publică de comunicări a Comisiei de Antropologie și Etnologie a Academiei R. S. România, București, 3 martie 1989.
12. PAMFILE TUDOR și LUPESCU MIHAI, *Cromatica poporului român*, Fălticeni, 1915.
13. PORNEIUC TEODOR, *Viața Basarabiei* I, 1932, 4, 49—58.
14. * * * Mss. rom. 1555 (Arhivele Statului București).
15. * * * Mss. rom. 1837 (Biblioteca Academiei Române).
16. * * * Mss. rom. 2151 (Biblioteca Academiei Române).
17. * * * *Cele trei Crișuri* 1923, I, 2, 11—12.
18. Academia Română, Institutul de Lingvistică din București, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975.
19. Informații culese (1958—1982) din diferite localități din județele Alba, Arad, Argeș, Bacău, Bistrița-Năsăud, Brașov, Buzău, Cluj, Constanța, Dîmbovița, Dolj, Galați, Gorj, Harghita, Hunedoara, Ialomița, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Olt, Prahova, Sălaj, Sibiu, Suceava, Teleorman, Tulcea, Vîlcea și Vrancea, precum și din Sectorul Agricol Ilfov,

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **VALORI ETNOFOLCLORICE ÎNTR-O PUBLICAȚIE MUSCELEANĂ.** Un competent și harnic colectiv de cercetători (Ștefan Trimbaciu, redactor responsabil, Adrian Băjan, Crina Flintea și Spiridon Cristocea — colaboratori) de la Muzeul din Cîmpulung Muscel îngrijește, din anul 1980, cu un acut simț de responsabilitate științifică, editarea publicației periodice „Studii și comunicări". Publicația însumează comunicările științifice reprezentative ale simpozionului anual al muzeului, inspirate din istoria și cultura Muscelului și Argeșului.

Ultimele două volume (1987 și 1989) ale publicației „Studii și comunicări" rețin lucrări valoroase atît cu conținut istoric, cît și cu conținut etnofolcloric. Comunicările etnofolclorice, ca de altfel și cele istorice, abordează subiecte inedite, valorifică material documentar din arhive și teren și sînt bine concepute și scrise.

În penultimul volum (1987, 283 p.), comunicările și studiile etnofolclorice se grupează tematic în trei cicluri. Un prim ciclu de lucrări e dedicat apariției, structurii, organizării și descompunerii obștei țărănești ori orășenești din Muscel, precum: *Obștea Rucăr de la starea de devălmășie la împărțirea pe cete și părți* de Gheorghe Pîrnuță și Ștefan Trimbaciu, *Organizarea și conducerea obștii moșnenilor cîmpulungeni* de Ștefan Trimbaciu. Cunoașterea proceselor social-economice intime ale structurii obștilor este foarte utilă pentru etnologi, întrucît ea facilitează înțelegerea mecanismelor interne ale unor categorii folclorice, dar și ale obiceiurilor populare tradiționale. Un alt ciclu de lucrări se ocupă de aspectele etnografice ale unor așezări (dinamica populației, ocupațiile și meșteșugurile, instalațiile tehnice, locuința și gospodăria ș.a.): *Noi contribuții privind populația orașului Cîmpulung Muscel (Secolul al XVIII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea)* de Constantin Șerban și Victoria Șerban, *Aspecte istorice și etnografice din Mioveni — Argeș (500 de ani de atestare documentară)* de Mihail M. Robea, *Cîmpulungul și împrejurimile sale în „Impresiuni de călătorie în România" de Al. Pelimon*, de Adrian Săvoiu. Al treilea ciclu de comunicări îl constituie lucrările despre folclor. În *Aspecte istorice, folclorice și etnolingvistice inedite din timpul domniei lui Matei Basarab*, Ion Nania analizează în contextul interdisciplinar o veche și inedită baladă populară locală, *Vînătoarea lui Vodă căpitanu Matei* (102 versuri). Balada, culeasă de autor în sudul Argeșului, dar atestată anterior în carnetul unui lăutar local, evocă o mare vînătoare în Dîmbovița, Argeș și Teleorman a lui „Vodă căpitan Matei", însoțit de cete de boieri și de țărani. O altă comunicare, *Contribuții bibliografice la scrierile lui Gh. Pîrnuță (La 70 de ani)* de Ștefan Trimbaciu, relevă activitatea științifică întinsă din domeniul istoriei învățămîntului a unui competent profesor și cercetător, cu contribuții laborioase și în istoria folcloristicii, dar încă ignorate.

Ultimul volum de „Studii și comunicări" (1989, 308 p.) cuprinde tot trei cicluri de comunicări în spațiul etnofolcloristicii. În ciclul de comunicări despre obști se rețin titlurile: *Un document inedit despre obștea moșnenilor din Berevoești — Muscel* de Mircea Gîlcă, *Așezămîntul obștei moșnenilor din Slănic — Muscel din anul 1913* de Teodor Mavrodin. În schimb, ultimele două cicluri, reunite sub titlul comun etnofolcloric, sînt incomparabil mai bogate și mai variate, îmbrățișînd o largă arie tematică: *Aspecte economice, sociale și demografice ale Cîmpulungului, oglindite în catagrafia din 1838 (II)* de Teodor Mavrodin, cu indicarea ocupațiilor și meșteșugurilor cîmpulungenilor în secolul trecut; *Monografiile sătești muscelene ale învățătorilor din peri-*

https://biblioteca-digitala.ro

oada 1940—1948. Valențele lor etnografice și folclorice de Mihail M. Robea, cu relevarea componentelor etnografice și folclorice din monografiile menționate; *Cercetări etnolingvistice în Muscel* (Toponimicile: Mal, Mădură, Muscel. *Secțiune etnolingvistică în cadrul Muscelului ca zonă etnografică*) și *Unele aspecte ale culturii populare muscelene* de Ion Chelcea, cu comentarea unor toponimice istorice locale și a anumitor dansuri vechi și elemente ornamentale; *Câteva date privitoare la „Zborul de la Sfîntul Ilie" din Cîmpulung* de Ștefan Trîmbaciu, cu sublinierea cîtorva aspecte inedite ale bîlciului. Omagierea profesorului de folclor al lui C. Rădulescu-Codin (și D. Mihalache) de la Școala Normală din Cîmpulung o face Adrian Săvoiu în comunicarea *Un pedagog enciclopedist al Cîmpulungului Muscel: Gheorghe Șapcaliu.*

Neîndoios, toate comunicările etnofolclorice constituie tot atîtea contribuții la îmbogățirea și luminarea tezaurului culturii populare. *(MIHAIL M. ROBEA)*

● **SIMPOZIONUL ANUAL AL MUZEULUI DIN CÎMPULUNG MUSCEL.** Muzeul Cîmpulung Muscel a organizat, în zilele 28 și 29 noiembrie 1989, simpozionul său anual cu tema *Istoria și cultura orașului Cîmpulung și a zonei sale înconjurătoare.* Organizat în anul „Centenarului Muzeului Cîmpulung Muscel (1889—1989)", cu participarea cercetătorilor și profesorilor locali și din țară, simpozionul a căpătat o semnificație majoră. Cele 62 de comunicări științifice s-au bazat pe un bogat material documentar inedit, au fost concepute într-un spirit științific modern și au formulat idei și opinii valoroase.

Comunicările au fost anunțate și prezentate, potrivit tematicii lor, în plenul ședinței (6 comunicări) și, în continuare, în două secții: *Secția de arheologie și istorie* (29) și *Secția de cultură* (27). În prima secție s-au prezentat comunicări îndeosebi despre arheologia și istoria zonei Muscelului, însă subiectele multor comunicări se aflau în conexiune directă cu multiplele componente etnografice. Astfel, un ciclu de comunicări, bazate în special pe laborioase investigații de teren, au relevat așezări sociale ignorate sau prea puțin cunoscute din comuna primitivă, precum: *Așezarea din epoca bronzului de la Valea Mare — Pravăț. Săpături arheologice* (Theodor Cioflan și Romeo Maschio), *Urmele unei așezări dacice din zona Cîmpulungului: săpăturile arheologice de la Stoenești* (Theodor Cioflan și Spiridon Cristocea) și *Romanitatea de la Voinești — Muscel în stadiul actual al cercetărilor arheologice* (Gheorghe Bădescu și L. Bădescu Căpița). Un alt ciclu de lucrări au dezvăluit componentele etnografice ale unor așezări din epoca medievală: *Cronica franciscanilor din 1764, prima monografie a Cîmpulungului* (George Georgescu), *Cîmpulungul în relatările lui Paul de Alep* (Andrei Căpușan), *Documente rucărene inedite din secolul al XVII-lea* (Gheorghe Pîrnuță), *Relațiile dintre Cîmpulung și Brașov în contextul domniei lui Constantin Brîncoveanu* (Alexandru Giscă și Alexandrina Girscă), *Aspecte ale ocupației în Cîmpulung Muscel în toamna anului 1916* (Ștefan Trîmbaciu). O comunicare s-a ocupat, de asemenea, de valoarea unei interesante construcții medievale: *Vestigiile unei clădiri din secolul al XVI-lea de la Piscanu — Argeș* (Spiridon Cristocea). Complexitatea vechilor obști țărănești a fost urmărită detaliat prin lucrarea *Obștea sătească Albești de Muscel. Aspecte ale evoluției și destrămării obștei* (Ion Comănescu). N-a absentat nici relevarea unui străvechi meșteșug de pe aceste meleaguri muntene ,olăria, în comunicarea *Cuptoare de ars ceramică din sec. al IV-lea e.n. descoperite pe cursul inferior al Argeșului* (Mariana Simion). În fine, colaborarea și sprijinirea fructuoasă a arheologiei de către una din categoriile culturii populare, de mitologie, a fost demonstrată ferm de comunicarea *Mitologia românească în sprijinul arheologiei*, susținută de Ion Nania.

Și la secția a doua a fost anunțat și prezentat un set bogat de comunicări pe variate teme culturale, dintre care aproape jumătate le-au constituit lucrările de etnografie și folclor. Un prim ciclu s-a ocupat amănunțit de diversitatea aspectelor etnografice ale unor așezări multiseculare: *Cîteva date despre ocupațiile locuitorilor din comuna Albești — Muscel (1838—1940)* de Vasile Novac, *Aspecte etnografice din comuna Dragoslavele* de Luminița Pally, *Caracteristici etnografice din comuna Schitu-Golești* de Radu Oprea, *Aspecte etnografice din comuna Valea Mare — Pravăț* de Ion Mihail Gorgoi, *Instalații țărănești de la Rucăr și Stănești în condițiile amenajării hidrotehnice a Dîmboviței și a rîului Doamnei* de Ion Popescu-Argeșel. Comunicările despre folclor s-au oprit amplu, unele asupra evoluției anumitor creații și obiceiuri: *Contribuții la istoricul și importanța povestirii „Amărîtă turturea"* de Pandele Olteanu și *Merișorul — străvechi obicei popular de pe Valea Argeșului* de Marian Dinițoiu, iar altele asupra stabilirii contribuțiilor valoroase ale unor folcloriști încă omiși de istoria folcloristicii *(Doi folcloriști muscleni: Ion Garofoiu și Gheorghe Pîrnuță* de Mihail M. Robea) și asupra unor laturi mai puțin luminate ale activității folcloriștilor clasici *(Rădulescu-Codin, revizor școlar de Muscel* de Nichita Adăniloaie).

Simpozionul Muzeului din Cîmpulung Muscel constituie astfel un moment semnificativ din activitatea sa științifică și o importantă etapă în studierea culturii populare din nordul Munteniei. *(MIHAIL M. ROBEA)*

https://biblioteca-digitala.ro

CERAMICA POPULARĂ DIN VALEA VÎLSANULUI — ARGEȘ (III)*

MIHAIL M. ROBEA

III. PRODUSELE CERAMICE MONUMENTALE ȘI DE UZ GOSPODĂRESC

Începuturile ceramicii monumentale și de uz gospodăresc

Aceste două categorii de ceramică [33] le lucrează, cu excepția cărămizilor, tot olarii, întrucît ele sînt apropiate de olărie și vin să le completeze veniturile în momentele critice.

Produsele ceramice monumentale însumează *glastre*, *chiupuri ornamentale*, *bolduri de casă*, *cărămizi lustruite* și sînt destinate ornamentării — la anumite nivele — a exteriorului casei și a interiorului gospodăriei. Produsele ceramice de uz gospodăresc cuprind *olane*, *apeducte*, *coame de țiglă*, *cărămizi* etc. și ele satisfac anumite cerințe din gospodărie. Estetic, primează valoarea artistică a ceramicii monumentale.

Produsele acestea ceramice, cerute din dorința înfrumusețării gospodăriilor și de imperativele soluționării unor trebuințe gospodărești într-o epocă modernă, au fost introduse treptat, aici, în procesul modelării și desfacerii lor pe piață. Potrivit informațiilor unor olari, fabricarea cărămizilor și modelarea glastrelor rudimentare, cunoscute sporadic anterior, au fost intensificate în ultima jumătate a secolului al XIX-lea. Confecționarea țiglei, deci și a coamelor ei, e semnalată încă din primul deceniu al secolului nostru în atelierul lui I. Marinescu din Mălureni [34]. Tot în primii ani ai secolului al XX-lea începe modelarea mai frecventă a olanelor pentru sobele de cărămidă. Din primii ani ai perioadei de după al doilea război mondial, o dată cu intensificarea construirii îndeosebi a caselor cu acoperișul din țiglă, se inițiază și se lărgește modelarea boldurilor. În fine, confecționarea glastrelor mari și a chiupurilor ornamentale, producția ceramică cea mai recentă, introdusă după modelul urban pentru decorarea balcoanelor și a grădinițelor cu flori, datează de la începutul deceniului al 8-lea din secolul nostru.

În etapa actuală se confecționează glastre, bolduri, olane și cărămizi în toate centrele vîlsănene; chiupuri ornamentale și coame de țiglă — numai în Vîlsănești. Glastrele și boldurile se integrează acum în pro-

* Pentru primele două părți ale lucrării, vezi „Revista de etnografie și folclor", tom 32, nr. 1 și 3/1987.

[33] Informatori: Nicolae D. Pătrașcu, 43 de ani, Stroești, 24 dec. 1968, 10 ian. 1969, 21 oct. 1983, 7 iun. 1986; Petre N. Pătrașcu, 66 de ani, Mălureni, 11 aug. 1969, 19 apr. 1975, 8 sept. 1982; Franklin Pătrașcu, 37 de ani, Mălureni, 11 aug. 1969; Ion Perja, 29 de ani, Mălureni, 7 iun. 1986; Ilie Dragu, 55 de ani, Vîlsănești, 8 iun. 1969, 8 iun. 1980, 21 oct. 1983, 14 mai 1986; Gheorghe N. Ban, 54 de ani, Vîlsănești, 21 oct. 1983, 14 mai 1986; Petrică N. Ciolcă, 73 de ani, Vîlsănești, 6 iun. 1986. Culeg. M. M. Robea.

[34] *Informație*, în „Învățătorul satelor", I (1908), nr. 8, p. 3.

REF, tom 35, nr. 1, p. 81—101, București, 1990

https://biblioteca-digitala.ro

dusele ceramice curente; restul elementelor se inserează în produsele ceramice cu comandă fermă. Unii olari mai inventivi (P. Pătrașcu, N. Pătrașcu ș.a.) caută să soluționeze absența de pe piață a unor articole de uz gospodăresc — apeducte, garnițe, mici alambicuri etc. — prin modelarea lor din argilă. În această privință, P. Pătrașcu a rămas în memoria colectivității din satul său, Mălureni, prin confecționarea unui lung „apeduct" (aproximativ 500 m), din tuburi de argilă arsă, ce colecta apa unui izvor local și o aducea tocmai în centru, pentru o fîntînă [35].

Procurarea și prelucrarea materiei prime

Meșterii găsesc materia primă pentru aceste produse ceramice tot în poiența Marcu din Stroești. Însă pentru coamele de țiglă și pentru cărămidă, care nu necesită obligatoriu o argilă superioară, materia lor primă poate fi luată și din alte locuri. Pentru confecționarea coamelor de țiglă, bunăoară, meșterii din Vîlsănești obțin lutul în satul lor, din poiana Țivă [36].

O dată adus acasă, fie toamna, fie vara, lutul e prelucrat întocmai ca cel de la olărie — dospire, frămîntare, îndepărtarea impurităților etc. —, pînă se obține o pastă maleabilă și curată, bună pentru modelat. Evident, pentru prelucrarea și modelarea lutului, se utilizează aceleași unelte, instalații și construcții de la olărie. Ca element nou se semnalează prezența tiparului, pentru coamele de țiglă.

Modelarea componentelor ceramice

Modelarea lutului în produse ceramice monumentale și de uz gospodăresc se produce tot în răstimpul cuprins aproximativ între 1 martie și 1 decembrie. Cu cîteva excepții, toate componentele acestei ceramici se lucrează la roată. În privința confecționării glastrei (cu cele trei forme), aceasta se realizează, în mod obișnuit, prin plasarea bulgărului adecvat pe roată, prin „îngăurarea", prin ridicarea lui și prin modelarea formei alese. Întrucît nu necesită un perete deosebit, ci un corp tronconic, modelarea glastrei obișnuite e destul de ușoară. Spre a se scurge apa turnată peste pămîntul ei, i se fac cu un băț subțire 2—3 orificii în fundul plat. Dar chiupul decorativ, care poate ajunge în înălțime pînă la 1 m, se lucrează din două bucăți separate ce se lipesc bine. Boldul se confecționează în trei forme — geometrică, avimorfă și zoomorfă — în centrele vîlsănene. Țeapa sau boldul geometric se lucrează, cu puține excepții, pe roată. Se modelează mai întîi prima parte, inferioară, cilindrul (10—15 cm), ușor de realizat, și apoi partea a doua, superioară, conică (15—20 cm), mai greu de confecționat, însă cea mai interesantă, alcătuită din corpuri geometrice într-o ordine descrescîndă: 2—3 inele, 2 sferoide, 1 troncon și 1 con. Deseori, partea superioară a conului, de la al doilea inel în sus, se convertește parțial în cocoș. În mare parte, componentele respective ale boldului se modelează cu mîna. Țeapa avimorfă, modelată în toate centrele vîlsănene, se compune tot din două

[35] Inf. Ion Perja, 29 de ani, Mălureni, 7 iun. 1986. Culeg. M. M. Robea.
[36] Inf. Gheorghe M. Ban, 54 de ani, Vîlsănești, 14 mai 1986. Culeg. M. M. Robea

https://biblioteca-digitala.ro

părți : cilindrul, lucrat la roată ca un suport, și cocoșul, modelat cu mîna. Numai țeapa zoomorfă e creată dintr-un singur material.

Olanele se modelează la roată. Și confecționarea lor le cere olarilor multă experiență și atenție, întrucît ele trebuie să aibă aceeași grosime, aceeași circumferință și o șănțuire interioară exactă la un cap spre a se putea „îmbuca" cu capul altui olan. Pentru a preveni nereușitele, olarii măsoară exact, în prealabil, cu un băț sau o linie, lungimea și diametrul „gurii" olanului în care se introduce un altul. O atenție sporită li se cere, de asemenea, la curbarea unora dintre ele, dictată de configurația pereților casei. În sfîrșit, coamele de țiglă și cărămizile (de casă și de sobă) se fac cu tipare simple și adecvate.

Formele modelate și ornamentele executate

Ca și la olărie, formele și ornamentica ceramicii monumentale și de uz gospodăresc suscită un interes major. Poate mai mult decît la olărie, funcția impune forme adecvate acestor piese.

În privința formelor și ornamentației, produsele ceramicii monumentale prezintă interesul cel mai înalt. Și dintre acestea, în primul rînd *glastrele*. Le produc aproape toți olarii vîlsăneni, fiind extrem de solicitate, în special de oamenii din așezările argeșene, ca urmare a pasiunii lor pentru flori în ghivece.

Se modelează și se decorează, după volumul lor, trei categorii de glastre : *mici* (0,50—1 l), *mijlocii* (1—5 l) și *mari* (5—8 l). *Glastrele mici* se confecționează foarte rar și sînt destinate cultivării unor flori puțin înalte. Fiind glastre simple, deseori în roșu, au o siluetă tronconică și o ornamentică tradițională, compusă de obicei din brîuri ori valuri, în desen alb ori în *sgraffito*.

În schimb, *glastrele mijlocii* (fig. 17) reprezintă producția cea mai abundentă. Forma și ornamentația lor sînt atît de bogate și de variate încît se găsesc deosebiri sensibile între ele, atît de la un centru la altul, cît și de la un meșter la altul, chiar din același sat, ca, de pildă, între produsele similare ale olarilor din Vîlsănești. Petre Pătrașcu din Mălureni lucrează glastre nesmălțuite, cu silueta tronconică, fundul plat și buza îngroșată și terminată printr-o canelură sau printr-o decorație cu un brîu alveolat, avînd forma și ornamentația arhaice. Totuși, decorația lor e complexă. Căci glastra nesmălțuită, de roșu, are buza canelată oblic și pe spațiul central al corpului, pe două registre simetrice, cîte un grup de 4 linii drepte și un alt grup de 3—4 linii adînc ondulate, realizate prin sgraffitare. Glastra smălțuită posedă în marginea buzei un brîu alveolat și pe suprafața corpului, tot în două registre, unul central și altul sub buză, cîte un grup de 8—10 linii galbene, create prin vechea tehnică a jirăvirii. Glastra smălțuită în culoare închisă, de pildă în verde închis, rămîne la acest decor. Și în Stroești se realizează, îndeosebi prin Nicolae Pătrașcu, trei tipuri apropiate de glastre. Un tip de glastră nesmălțuită, în roșu-cărămiziu, are forma tronconică clasică, buza dreaptă și îngroșată și este decorată cu o „funie" în relief pe marginea superioară a buzei ori cu o crenelare a acesteia, uneori cu un brîu simplu în relief la bază și cu cîte un grup de linii drepte ori ondulate pe cele două registre de sub și de pe buză, realizate cu humă albă, și, respectiv, prin sgraf-

https://biblioteca-digitala.ro

fiat. Un alt tip de glastră, smălțuită parțial în exterior, posedă o formă tronconică, cu contur cilindric, și o buză scurtă și răsfrîntă în afară și este decorată pe spațiul central, smălțuit, cu motivul „căliță ocolită din flori", în galben. În fine, un alt tip de glastră, smălțuită, cu corpul tronconic, ușor bombat în partea superioară, cu buza scurtă și brusc răsfrîntă în afară și cu fundul rareori profilat și decorată în relief, pe umăr, delimitat uneori cu un brîu simplu în relief cu motivul „căliță ocolită cu bumbi", compusă dintr-o „bîrnă ondulată" alveolată și „bumbi". În Vîlsănești, Ilie Dragu modelează și decorează două tipuri de glastre. Un prim tip are forma tronconică, cu contur pîntecos, fundul rareori profilat, buza puțin răsfrîntă în afară și ușor încrețită, parțial sau total smălțuit, însă decorat în două variante: a) decorație în relief, constînd în plantarea în planul central al vasului, simetric, a unor „bumbi mari" și ștampilați cu „rozetă"; b) decorație cu desen și pictură în compoziție „panoramică", întinsă pe două treimi din spațiul exterior al vasului, pe registrul central cu alternări de „flori" și „pomi" stilizați și pe registrul superior, delimitat de rest prin două „brîie" circulare, cu un *șir de flori* executat cu tiparul, toate în alb. Al doilea tip de glastră e în formă tronconică, cu contur pîntecos, fundul plat și buza înaltă și răsfrîntă brusc în afară și decorat în relief, pe centru cu „căliță ocolită cu păsări ori bumbi", un motiv cultivat frecvent de olar și la alte vase. În sfîrșit, Gheorghe Ban creează un tip deosebit de glastră, avînd silueta tronconică, cu contur cilindric, fundul inelar, pîntecele cu 4—5 nișe rec-

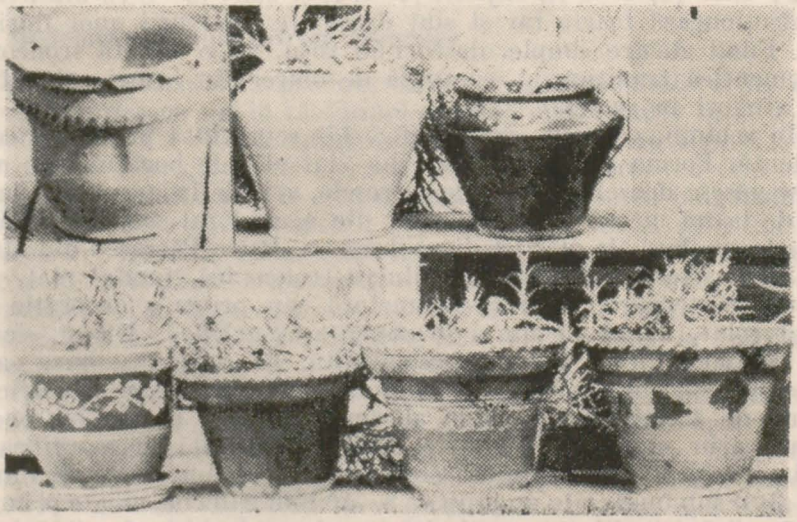

Fig. 17. Glastre mijlocii

tangulare și dispuse simetric și cu ultima treime din suprafața corpului supradimensionată. Pe spațiul ei se execută două ornamente în relief: un „brîu" prin crestături în marginea inferioară a fîșiei supradimensionate și un altul pe marginea superioară, pe buza vasului, realizat printr-o altă tehnică străveche din ceramica daco-romană și constînd în strîngerea

https://biblioteca-digitala.ro

cu primele două degete de la dreapta, la distanțe egale, a celor două margini sănțuite anterior ale buzei. Evident, ornamentele se lucrează pe cînd vasul se află pe roată și le se smălțuiește de obicei în maro.

În afara acestor tipuri de glastre, unii olari mai modelează glastra suspendată, cu corpul conic și cu pereți puternic ondulați în exterior, smălțuiți în maro și în verde, avînd 2—3 orificii în margini, de care sînt prinse legăturile spre a se atîrna în balcoane. Un tip de sorginte urbană, introdus recent.

Într-un fel, toate tipurile de glastre au frumusețea și individualitatea lor. Însă cele două tipuri cu decorul în relief, create de Ilie Dragu și Gh. Ban, depășesc pe toate prin execuția sigură și armonia tuturor componentelor.

În majoritate, acestor glastre, îndeosebi în centrele Mălureni și Stroești, li se confecționează suporturi, ornamentate inspirat cu un brîu alveolat pe marginea lor superioară, în roșeală sau smălțuit. Suportul conservă plusul de apă de la udatul florilor și, mai ales, sporește aspectul estetic al glastrei.

Glastrele mari (fig. 18) au destinația de a decora balcoanele noi și grădinile gospodăriilor, dîndu-le un plus de frumusețe și eleganță. Obiceiul plantării florilor în aceste spații este împrumutat de la oraș, dar este practicat cu elemente zonale, căci glastrele mari constituie o creație locală. Aceste glastre se prezintă în trei tipuri și cu o decorație exclusiv în relief. Un prim tip are forma tronconică, fundul inelar și buza profilată și îngroșată în exterior. Ornamentele le compun 4 brîuri alveolate: primul — pe inelul fundului; al doilea — puțin mai sus; al treilea — pe marginea inferioară a buzei, singurul alveolat pe unghiul ei, și al

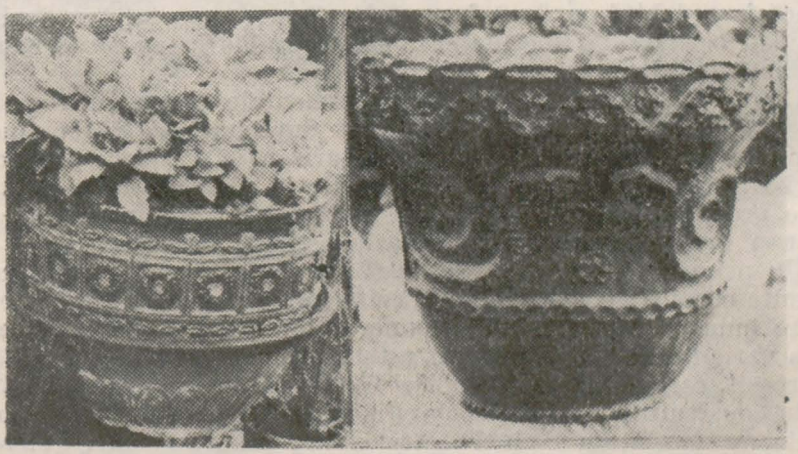

Fig. 18. Glastre mari

patrulea — pe limita superioară a buzei, realizat prin strîngerea cu degetele a șănțuirii acesteia. Două din spațiile libere create de brîuri sînt decorate; spațiul central cu patru șerpi pe jumătate încolăciți și pe jumătate ridicați, cu solzii, ochii și gura reliefate plastic, despărțiți între ei printr-un grup de două „rozete" cu imprimeuri ori prin „brîie" ver-

https://biblioteca-digitala.ro

ticale ; spațiul superior prin „căliță cu rozete" cu imprimeuri. Al doilea tip, foarte rar, posedă o siluetă complexă, cu partea inferioară tronconică și cu cea superioară cilindrică. Are două brîie în relief : unul alveolat clasic pe inelul fundului și altul construit prin strîngerea cu degetele a părții șănțuite pe marginea superioară a buzei. În continuare, glastra e decorată la baza ei cu o coroană de frunze și pe partea superioară cu un brîu lat, încadrat între două rînduri circulare de petale și pe care s-au reliefat „flori" în chenare pătrate șănțuite. Aici, motivele florale apar puternic stilizate. Al treilea tip de glastre, mai frecvent, e cel mai simplu, avînd corpul tronconic și buza profilată, îngroșată în exterior și cu marginea exterioară superioară ondulată, sub care se află în relief motivul „căliței ocolite cu bumbi". Datorită proporționalității perfecte a formelor și varietății motivelor acestor tipuri de glastre, este extrem de greu să califici pe unul în detrimentul celorlalte.

În sfîrșit, *chiupurile decorative* (10—15 l), care constituie ultima categorie a vaselor ornamentale și monumentale. Cu ele, goale, se ornamentează, din deceniul trecut, grădinile și micile parcuri din jurul vilelor. În grădina vilei lui Petrică N. Ciolcă din Vîlsănești, care cultivă cu pasiune ceramica ornamentală și monumentală, se găsesc mai multe exemplare de astfel de vase. Le creează olarii vîlsăneni Ilie Dragu și Gh. Ban. Se întîlnesc într-un singur tip. Chiupurile decorative (fig. 19), înalte de 0,70—0,90 m, au forma amforoidală, diametrul mare în partea superioară, gura puțin mai mare decît fundul, buza înaltă și brusc răsfrîntă în afară. Decorația, într-o compoziție numai din elemente în relief, acoperă întreaga suprafață a vasului. Se compune din șapte brîie ondulate, șase verticale și unul orizontal pe diametrul maxim, și din șase medalioane mari, pe care e reliefată o pasăre stînd pe un fragment de cracă împodobită cu două frunze și o floare, executate cu deplin realism și cu o siguranță inegalabilă. Vasul rămîne la culoarea roșu-cărămiziu, însă insistent ars.

O altă categorie a ceramicii monumentale și ornamentale o formează *boldurile, țepile*. Inițiată imediat după ultimul război mondial, din dorința de decorare și de particularizare a caselor, producția de bolduri s-a dezvoltat aici [37] atît de mult, în ultimul timp, încît a devenit o producție curentă a oricărui olar sensibil la imperativele pieței. Celor trei forme le corespund tot atîtea tipuri decorative.

Un prim tip de țeapă este *tipul geometric* (fig. 20), construit din mai multe corpuri geometrice de diferite forme și mărimi. Folosirea unui oarecare număr de corpuri și dispunerea lor într-un anume fel creează diverse variante de un mare efect estetic. Bunăoară, olarul N. Pătrașcu din Stroești, care utilizează de obicei 7 corpuri, înalță o țeapă de 30—40 cm prin construirea ei cu un corp cilindric mai mare, un inel (brîu) crestat oblic, un sferoid, un alt inel crestat oblic, unul tronconic, o sferă și un mic con.

Al doilea tip este unul *avimorf* (fig. 21), concretizat prin două variante. În prima variantă, țeapa reprezintă o „pasăre", un „cocoș". Apropiați de mărimea lor naturală, cocoșii sînt bine modelați, cu formele

[37] Pentru alte microzone ale Argeșului, vezi articolul : Silvia Zderciuc și George Anania, *Reprezentări zoomorfe în ceramica argeșeană*, în „Argeș", IV (1969), nr. 6(37), p. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

anatomice scoase în relief și detaliate plastic, lăsați în ținuta lor de încordare și de continuă veghe și plasați pe un suport cilindric ori tronconic. În a doua variantă, cocoșii sînt figurați numai cu gîtul și cu capul lor în partea superioară a boldurilor geometrice.

Fig. 19. Vas decorativ — chiup decorativ

Fig. 20. Bolduri geometrice

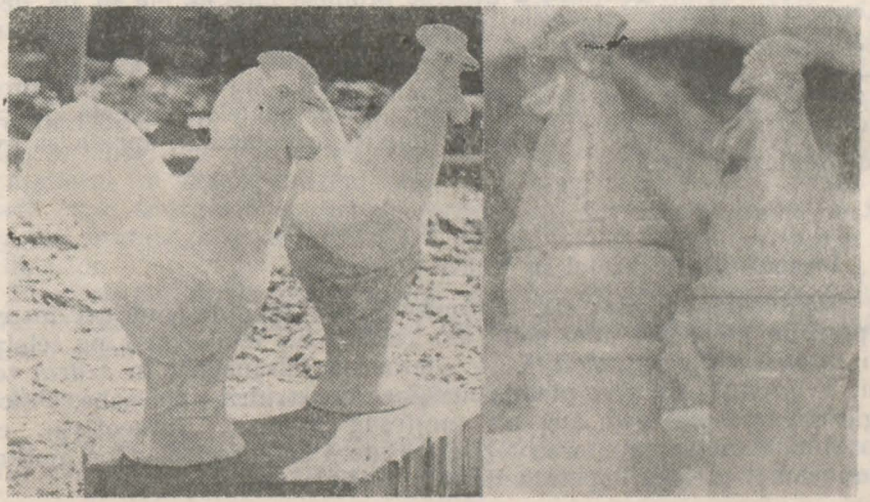

Fig. 21. Bolduri avimorfe

În fine, al treilea tip de țeapă, *zoomorf*, e reprezentat printr-un reușit și frumos „cal", cu dimensiunile mai mari decît ale celorlalte bolduri. Îl confecționa pînă acum cîțiva ani, cu o măiestrie rară, olarul Tete Pătrașcu, devenit ulterior teracotist. Toate boldurile se smălțuiesc

https://biblioteca-digitala.ro

în felurite culori și capătă prin toată înfățișarea lor un aspect monumental și metalic.

Aproape toți olarii vîlsăneni lucrează țepi. Însă cele mai reușite creații le produce N. Pătrașcu. În plus, el e singurul creator al cocoșului figurat în țeapa geometrică.

Categoria cărămizilor „lustruite" se lucrează extrem de rar, pentru destinații monumentale în gospodării (Vîlsănești, Costești-Vîlsan, Valea Mărului).

Nici produsele ceramicii de uz gospodăresc nu sînt neglijate sub aspectul estetic, căci se caută să fie lucrate în forme cît mai frumoase și colorate cît mai plăcut.

În privința *instrumentarului* și a *tehnicilor de decorare* folosite la producerea acestor categorii de ceramică, ele sînt comune cu cele utilizate la confecționarea componentelor olăriei.

Arsul produselor ceramice

Arsul acestor produse e parțial diferit de cel al olăriei. Glastrele, chiupurile, boldurile și olanele, înrudite cu oalele, se ard în aceleași cuptoare; uneori, cînd sînt puține, chiar împreună cu ele. Se ard după destinație, o dată sau de două ori. Coamele de țiglă se ard tot în niște cuptoare de oale, însă sînt mai încăpătoare și au o construcție mai solidă. Cărămizile se ard în cuptoare cu totul speciale, construite din ele, în aer liber. Tăria și durata focului sînt în funcție directă de modalitatea arderii pieselor ceramice.

Aria de desfacere a produselor

Solicitarea diferențiată a acestor produse face ca ele să fie desfăcute felurit pe piață. Glastrele mici și mijlocii, împreună cu suporturile lor și țepele se vînd, alături de oale, în mod obișnuit pe piețe, însă îndeosebi pe cele din nordul Argeșului, Muscelului și Vîlcei. Restul produselor — glastrele mari, chiupurile decorative, cahlele, coamele de țiglă ș.a. — se fac, după cum s-a mai anticipat, la comandă, spre a se evita riscul nevînzării lor.

IV. PLĂCILE DE TERACOTĂ

Începuturile teracotei în Valea Vîlsanului

Cronologic, *teracota* (it. *terracotta*), care aici desemnează întregul complex de piese ale unei sobe din cahle ș.a., le-a urmat pe celelalte mari categorii ale ceramicii [38]. În microzona vîlsăneană, în cadrul teracotei, se produc exclusiv piesele necesare construirii unei sobe. Practic, pregătirea teracotei este aici un meșteșug separat. Teracotiștii, care cunosc numai meșteșugul teracotei, se consideră superiori olarilor, motivînd cu muncamai grea și repetată depusă la finisarea pieselor [39].

[38] Informatori-teracotiști: Ion I. Floroiu, 37 de ani, Stroești, 13 mai 1986; Ion I. Ghinea, 48 de ani, Stroești, 8 iun. 1986, 28 aug. 1987; Petre Donescu, 57 de ani, Costești-Vîlsan, 28 aug. 1987; Ecaterina Pătrașcu, 69 de ani, Stroești, 29 aug. 1987; Marian Dăscălete, 45 de ani, Stroești, 28 aug. 1987. Culeg. M. M. Robea.

[39] Informatori: Ion I. Floroiu, Stroești, 13 mai 1986; Io Ghinea, Stroești, 8 iun. 1986. Culeg. M. M. Robea.

https://biblioteca-digitala.ro

Producția de teracotă este semnalată zonal, în epoca medievală, la Curtea de Argeș [40] și chiar în unele așezări vecine [41]. Intră apoi în conul de umbră al istoriei. Însă în epoca contemporană, datorită unui complex de factori — ridicarea nivelului de trai, construirea de locuințe noi, modernizarea interioarelor caselor etc. — s-a produs un spectaculos revirîment al teracotei în Argeș. Căci, cu foarte puține excepții, sătenii își construiesc în casele lor noi, în locul celor de cărămidă, sobe de teracotă. Aceasta întrucît soba de teracotă prezintă multiple avantaje: face să ardă mai repede lemnele, să încălzească mai ușor camera, să păstreze căldura și, prin aspectul ei estetic, în culoare cu mobila și în ton cu interiorul camerei, să polarizeze atenția locatarilor și vizitatorilor, reconfortîndu-i și îndemnîndu-i la meditație. Îndeosebi din deceniul al 6-lea, locuitorii Văii Vîlsanului au început s-o procure din comerț. Dar unora dintre săteni, cu deschideri spre ceramică, le-a venit ideea să răspundă ei înșiși cerințelor consătenilor lor prin confecționarea unor astfel de sobe în atelierele proprii.

În acest context social-economic, săteanul Ion I. Ghinea din Stroești, născut aici la 12 septembrie 1939, înființează în luna mai 1962 primul atelier de teracotă din Valea Vîlsanului, inițial cu un cuptor cu 3 sobe, inspirat după un model similar al meșterului Ion Meghеș din Curtea de Argeș. Teracotistul Ghinea și-a făcut ucenicia în teracotă, timp de 3 ani (1956—1958), la meșterul Tita Traian Manolescu din Domnești. Inițiind producția de teracotă în Stroești, treptat, și-a mărit atelierul și și-a lărgit cuptorul, de la 3 la 7 și, în ultimul timp, la 8 sobe [42].

Inițiativa lui Ghinea, cu bune rezultate economice și financiare, a fost urmată și de alți consăteni de-ai săi, pasionați de meșteșugul ceramicii, ca Tete Pătrașcu, Ion I. Floroiu, Marian Dăscălete, Alexandru Mag, Constantin Drăghici ș.a. O statistică a primăriei comunei Mușătești, de care aparține satul Stroești, număra oficial aici 6 teracotiști, la 1 ianuarie 1985 [43]. Producția de sobe de teracotă din Stroești, unicul centru teracotist din Valea Vîlsanului, se ridică anual la sute de sobe de diferite tipuri, cu felurite reliefuri. Cea mai înaltă producție de sobe o dă atelierul lui Tete Pătrașcu, care are o mare capacitate, și unde se lucrează cu o adevărată echipă de teracotiști. Teracotiștii, capi de familie, sînt ajutați la diverse faze ale confecționării de unii membrii ai familiilor lor.

În principiu, prelucrarea argilei pentru realizarea componentelor sobelor de teracotă cunoaște faze și tehnologii asemănătoare celorlalte produse ceramice.

Procurarea și prelucrarea materiei prime

a) *Argila.* Pentru realizarea componentelor sobelor de teracotă este absolut necesară o argilă specială — un lut „mai slab dăcît ăl dă oale,

[40] Barbu Slătineanu, *Ceramica românească*. București, 1983, p. 33—34, 44; N. Constantinescu, *Curtea de Argeș 1200—1400. Asupra începuturilor Țării Românești*, București, Ed. Academiei R. S. România, 1984, p. 122—139.

[41] Barbu Slătineanu, *Studii de artă populară*, București, Ed. Meridiane, 1978, p. 102.

[42] Inf. Ion I. Ghinea, Stroești, 8 iun. 1986. Culeg. M. M. Robea.

[43] Cf. scrisorii-statistici din 1 aprilie 1985 a lui Ion I. Micuț, secretarul Consiliului Popular Mușătești — Argeș.

https://biblioteca-digitala.ro

care ie gras" [44]; o „argilă cu nisip mărunt: trei părți argilă curată și-o parte nisip" [45]. O astfel de argilă se găsește din abundență tot în Valea Stroeasca, pe o pantă, în punctul Tufele Dispensarului, lîngă puțul sec. Extrăgîndu-l din „carieră" primăvara, vara sau toamna, ultimul fiind anotimpul ideal, teracotiștii „decopertează", înlătură „stratul mare de pămînt" (30—50 cm) cu hîrlețele, desfac argila în bulgări cu tîrnăcopul și îi ridică cu casmaua în căruță sau în remorcă cu tractor și, după ce o plătesc cu un preț relativ ridicat proprietarului, o transportă acasă. Aici, o depozitează într-o arie închisă cu „paravane dă scîndură".

Trecîndu-se la prelucrarea argilei, aceasta este săpată și udată, chiar 2—3 zile, de obicei în două rînduri, pînă „să-nmoaie bine" pentru ca „să să mageleze" — să fermenteze. Apoi, argila este frămîntată, în majoritatea cazurilor, cu malaxorul acționat electric și, în faza următoare, „să ia la mînă", spre a i se îndepărta ultimele impurități rămase. În continuare, se strînge sub formă de bulgări, se transportă în atelier și se face stocul de argilă — un banc dreptunghiular — din care se va desprinde, prin tăierea lui orizontală și verticală cu o sîrmă anume, platul — cantitatea de argilă necesară la un tipar.

b) *Caolina și coloranții.* În confecționarea și decorarea teracotei, acestea au rosturi precise și indispensabile. Caolina are rostul de a preveni cojirea pieselor de teracotă. Sub formă de substanță lichidă, căci așa se folosește, se prepară din caolină, procurată tot de la Constanța, Medgidia și Miercurea Ciuc ori direct din comerțul de stat, și „nisip cuarțos", adus de la Vălenii de Munte, în proporție de 1/2 din fiecare material, cu apă. Amestecul se trece prin malaxor, obținîndu-se o pastă albă, mai moale decît argila, acum utilizabilă pe suprafața platurilor, pe care se întinde.

Smalțul și coloranții au, pe lîngă alte rosturi, unul estetic distinct. Teracotiștii pregătesc aceste substanțe ca și olarii. „Sîntem — precizează Ion I. Floroiu — la fel ca iei". Smalțul incolor se obține din amestecul și tratarea succesivă a prafurilor de plumb și de piatră albă. Culorile teracotei sînt restrînse, însă judicios alese, în ton cu cele ale mobilei și pereților: maro, cafeniu, vișiniu, verde, galben. Pentru obținerea culorilor respective, se adaugă la smalțul incolor anumiți oxizi: oxid de mangan pentru culoarea maro și vișinie; oxid de cupru — verde; smalț incolor peste caolină — galben; cobalt — albastru, foarte rar, împrumutat de la elementele săsești din sudul Transilvaniei. La sobele stroențene domină maroul, cafeniul, verdele. Componentele sobei sînt smălțuite după primul ars.

Unelte, instalații și construcții

Și producerea pieselor de teracotă necesită un inventar ridicat de unelte, instalații și construcții. Unele au caracteristici și funcții similare cu cele ale categoriilor precedente de ceramică, însă altele, destul de multe, au forma și funcțiile specializate în concretizarea ultimei categorii de ceramică. Majoritatea lor covîrșitoare le confecționează, din resurse locale, teracotiștii. Inventarul lor se grupează tot în trei categorii.

[44] Inf. Ion I. Floroiu, Stroești, 13 mai 1986. Culeg. M. M. Robea.
[45] Inf. Ion I. Ghinea, Stroești, 8 iun. 1986. Culeg. M. M. Robea.

https://biblioteca-digitala.ro

a) *Uneltele și instalațiile pentru excavarea și pregătirea lutului de modelat : hîrlețele ; tîrnăcopul ; casmaua ; lopata de lemn ; țoale*, pe care se prepară argila ; *malaxor ; rîșniță ; tombola*, destinată pregătirii caolinei ; *vase* (oale, lighene etc.); *sîrmă*, pentru tăiatul platurilor din stoc. *Tombola* (lungă de 70—90 cm și cu diametrul de 50 cm), o adevărată instalație, e un fel de butoi de fier, acționat electric, în care, prin învîrtire, se macină amestecul de caolină și „nisip dă cuarț", pentru obținerea caolinei. Restul uneltelor și instalațiilor sînt cunoscute deja de la olărie.

b) *Uneltele și instalațiile pentru modelarea și decorarea vaselor : bancul*, solid și întins, pentru confecționarea componentelor teracotei ; *planșeta*, pe care se nivelează suprafețele plăcilor ; *tiparul*, din ipsos, după matriță, de o mare diversitate ; *țiglinul*, o pînză elastică (20—30 × 4 cm) din oțel, necesar la nivelarea „materialului" ; *făcălețul* (40 × 50 cm), întrebuințat la presarea și netezirea argilei din tipar ; *șablonul (pătratul)*, util la obținerea formei rumfului (rombului) ; *blănița* (20 × 30 cm), necesară la presarea și „sudarea" rumfului de placă ; *presa*, destinată să creeze „panglici dă argilă" pentru compunerea rombului ; *vinclul*, folo-

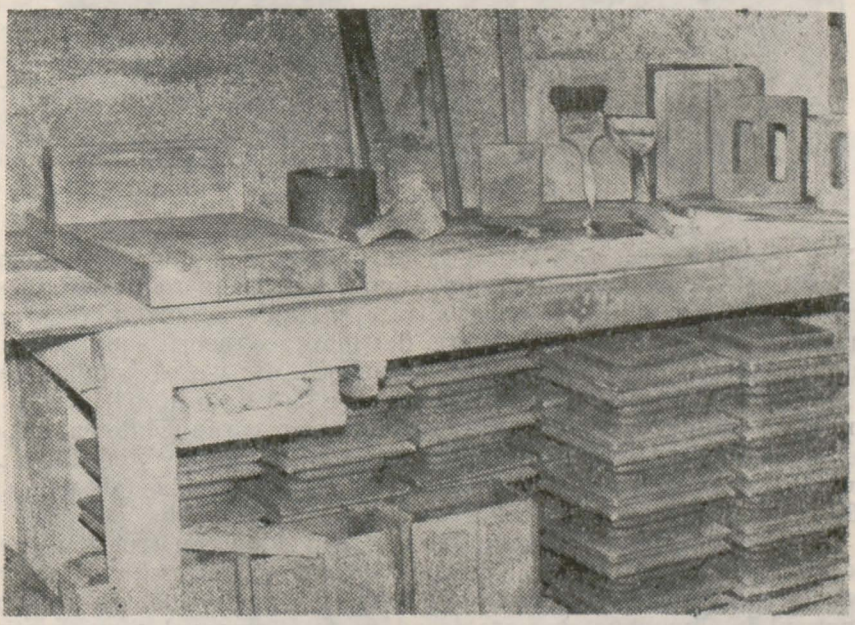

Fig. 22. Din uneltele teracotistului

sitor la îndreptarea suprafețelor și colțurilor cahlei ; *pana*, pentru potrivirea colțurilor în interior ; *colpolțul*, bun la alinierea suprafețelor și marginilor plăcii ; *cuțitele* și *cuțitașele*, căutate la tăierea „ațelor dă argilă" și la îndreptarea laturilor pieselor ; *canciocul*, solicitat la smălțuire ; *cuptorul de ars*. *Presa* este similară cu cea de confecționat cozile oalelor, dar e mai voluminoasă și cu un diametru mai mare. *Cuptorul de ars*

https://biblioteca-digitala.ro

(fig. 23) este însă diferit de cel al olarilor. Îngropat de obicei două-treimi în sol și posedînd în partea dinainte o groapă pătrată pentru felurite acțiuni ale teracotistului, cuptorul are o formă rectangulară, cu acoperișul ușor boltit, cu dimensiunile dictate de numărul sobelor — bunăoară,

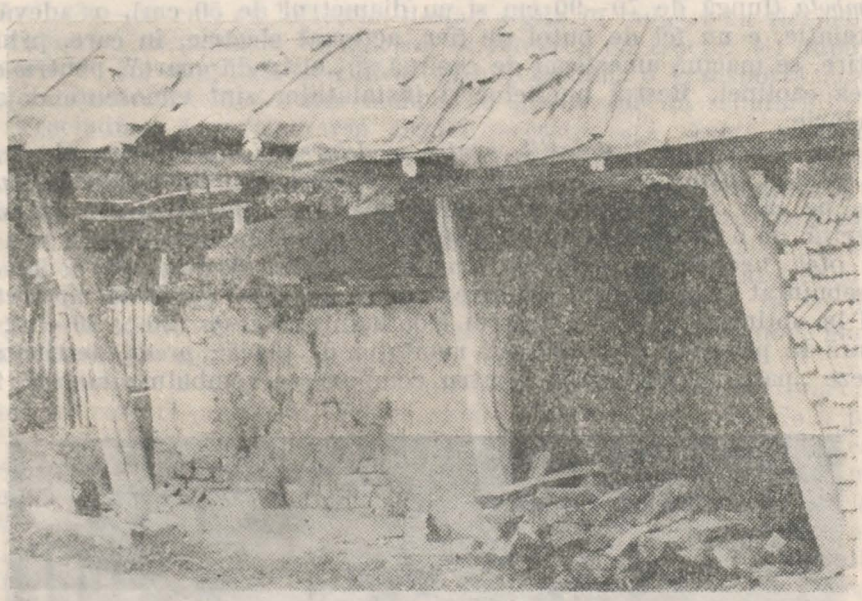

Fig. 23. Cuptor de ars plăci

cu 3 m înălțime și 2,50 m lățime la un cuptor de 6 sobe —, în peretele din față cu o gură dreptunghiulară mare, pentru introducerea pieselor, urmată mai jos de alte două guri pătrate, pe unde se aprinde focul, unele avînd dedesubtul lor două cenușare, destinate extragerii cenușii. Un asemenea cuptor îl construiesc zidarii specialiști „dintr-o cărămidă-ntreagă" (28 cm) și cu mortar din argilă, căruia, spre „a-i da o întărîtură, să bagă și praf de șamot" [46]. Vatra e confecționată din cărămizi de șamot, spre a rezista la temperatura înaltă. Pentru „a nu să dilata", cuptorul „este ancorat" între stîlpi metalici puternici [47]. Un cuptor obișnuit poate arde 1 000 de piese de teracotă. El se află sub un adăpost.

c) *Construcțiile*. Orice teracotist posedă două construcții în spațiul practicării meșteșugului său : *adăpostul cuptorului* și *atelierul*. *Adăpostul cuptorului* are înfățișarea unei șure lungi și scunde, închisă sau nu, cu acoperișul în două ape, în care se adăpostesc cuptorul și un spațiu rezervat depunerii temporare a pieselor de teracotă înainte și după ars. Spre deosebire de atelierul olarilor, cel al teracotiștilor se află stabilit într-o încăpere din afara casei, de obicei într-o cameră mai mare (4 × 6 m ; 4 × 8 m) dintr-un subsol și deține un inventar adecvat de mobilier : soba într-un colț; rafturile lîngă pereți ; bancul la fereastră ; unelte

[46] Inf. Ion I. Ghinea, Stroești, 28 aug. 1987. Culeg. M. M. Robea.
[47] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru modelare ș.a. Depozitarea temporară a pieselor teracotice se face deseori și în alte încăperi (magazie, șopron).

Modelarea argilei

În comparație cu olarii, teracotiștii au de lucrat, de fapt, un întreg complex, compus din zeci de piese. Numărul pieselor diferă de la un tip la altul de sobă, de la 110 la 140 de plăci, căci există mai multe tipuri de sobe: 1. sobă dreaptă fără etajeră pe 4 colțuri; 2. sobă „șiminău" în 5 colțuri; 3. sobă cu etajere (2—3 etajere), avînd variantele: a) cu „etajeră înscărită" și b) cu „etajeră de la dreapta" (de la un cap la altul); 4. sobă cu nișă; 5. sobă — cămin. Tipul de sobă e dictat de spa-

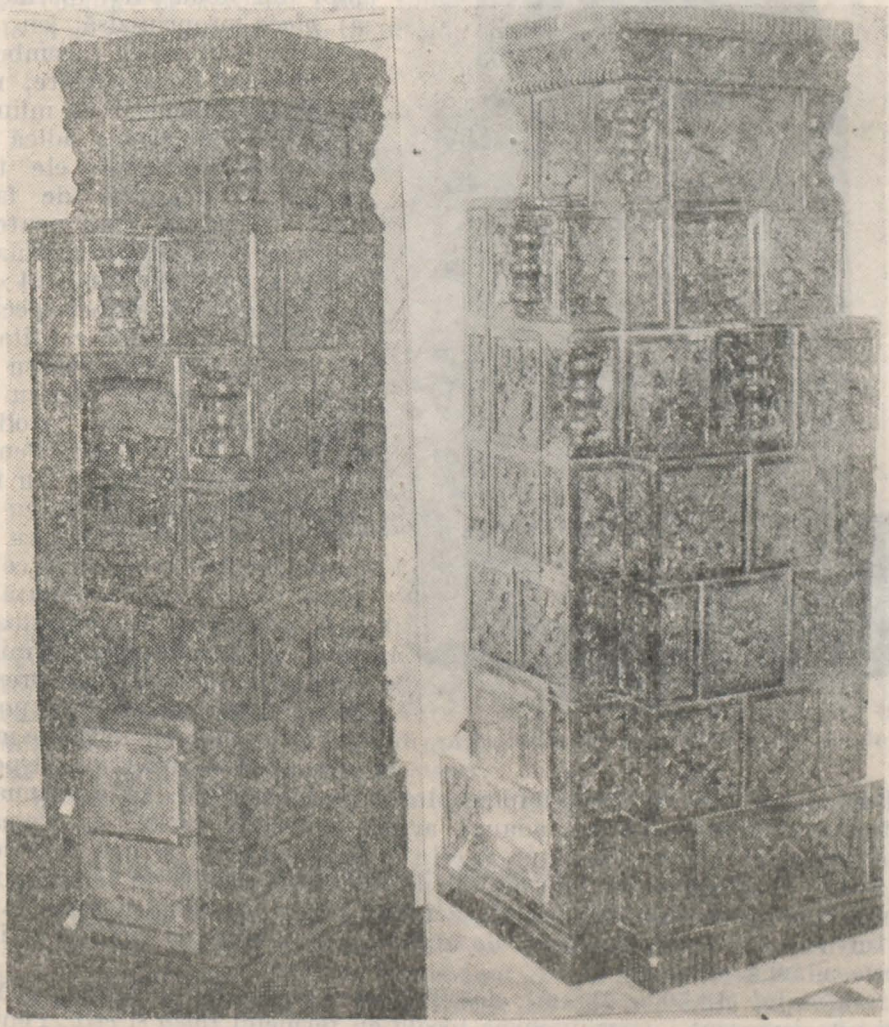

Fig. 24. Sobe de teracotă

https://biblioteca-digitala.ro

ţiul camerei. Soba obişnuită se compune din 108 piese: 28 de cahle, 28 de colţuri, 4 colţuri de cupolă, 2 colţuri de soclu, 4 laterale de cupolă, 5 laterale de soclu, 1 burlan, 2—3 capace şi 3 etajere, precum şi flise (plăci simple care separă soba de zid — partea dorsală a sobei). Toate acestea se modelează cu cea mai mare exactitate, cu ajutorul tiparelor.

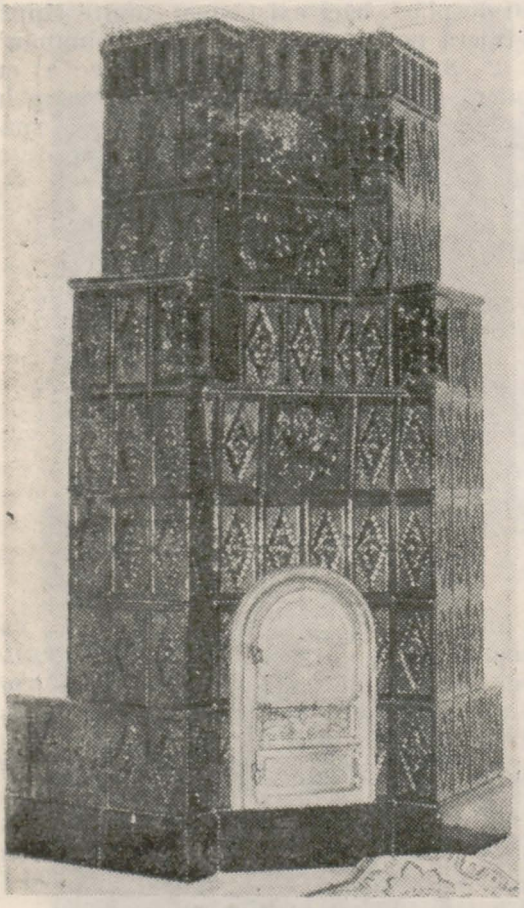

Fig. 25. Sobă de teracotă „şiminău"

O atenţie sporită se acordă plăcilor ornamentale, şi în primul rînd cahlelor. Acestea nu sînt simple plăci ornamentale, cum ne apar cele fixate pe pereţii din locuinţe, căci au o structură masivă, alcătuită de fapt din două părţi distincte: a) *placa* propriu-zisă, cu decoraţia, şi b) *rumfu* („rombu"). În procesul de modelare, mai mult sau mai puţin cu mîinile, desfăşurat pe banc, adică pe masa teracotistului, ele trec printr-o succesiune de faze. Mai întîi *placa*, care poate fi pătrată ori dreptunghiulară, de obicei cu dimensiunile 24 × 26 cm. Cu ajutorul sîrmei speciale se taie platul, adică cantitatea de argilă necesară pentru un tipar, cu suprafaţa pentru relief deja unsă cu caolină, şi se introduce în tipar. Pentru ca să se obţină o placă cu forma geometrică exactă, cu relieful bine conturat şi cu suprafeţele uniforme, după ce s-a udat cu o cîrpă înmuiată în apă suprafaţa ei exterioară, spre a produce alunecarea mîinii pe argilă, teracotistul o presează cu mîna, o apasă cu podul palmei, trage cu degetele mari pe spaţiul ei, apasă cu ele pe la colţuri, iar cu cel mijlociu împinge lutul pe la margini. În continuare, datorită golurilor apărute, adaugă argilă, netezeşte pasta, o presează şi o uniformizează cu făcăleţul, acesta — după ce lutul a mai fost udat cu apă — trăgîndu-se rotit cu mîinile de cele două capete, de la marginea opusă spre teracotist. Se lasă placa într-o pauză de două minute. Apoi se luftuieşte cu „un bulgăraş" de argilă, se netezeşte cu ţiglinul şi i se poate adăuga rumful.

Rumful (18,50 × 21 cm), datorită formei pe care o poate căpăta, mai este cunoscut în terminologia locală cu termenii *romb* şi *cerc*. Pentru realizarea lui, se face „un fel dă sfoară groasă" (10 × 35 cm), se trece

https://biblioteca-digitala.ro

prin presă și ies două panglici de argilă, lungi de 60 cm. Acestea „să-ncolăcesc" după un șablon și li se dă forma necesară. Forma obținută, care este mai tare, se fixează pe centrul plăcii și, prin presarea cu blănița, bătută cu pumnul, se sudează cu ea. Pentru consolidarea legăturii celor două părți, se confecționează două șnururi de argilă, unul mai mare, vîrghelul mare, care se lipește la baza cercului, și altul mai mic, vîrghelul mic, subțire cît degetul, care sudează rumful în interiorul lui. Cahla de sobă e astfel terminată.

Urmează „dăscărcatul" tiparului, acesta luîtuindu-se la un colț. Cahla este întoarsă peste cap, venind cu rumful pe blană. „Ațele" ivite la întoarcere se curăță cu un cuțitaș. Acum cahla este așezată în raft, spre a se usca și a fi prelucrată. Grija pentru conservarea formei ei nu-l părăsește nici acum și nici mai tîrziu pe teracotist, căci deformarea uneia poate conduce la pierderea sobei. Chiar după o ușoară uscare, se iau cahlele și se pun, mai întîi, pe planșetă, uniformizîndu-li-se suprafețele bol-

Fig. 26. Teracotist lucrînd în atelierul său

tite prin bătăi ușoare cu colpolțu, și apoi pe vinclu, îndreptîndu-li-se marginile și colțurile prin apăsare cu pana ori cu colpolțu. Se repun în rafturi, la uscat. Însă la 4—5 zile după prima mare „netezire" se cercetează din nou plăcile și, dacă este cazul, se repetă operațiile de uniformizare a suprafețelor și de îndreptare a colțurilor lor. În fine, ele se așază în atelier ori în șopron la uscat.

Și celelalte componente teracotice ale sobei parcurg faze similare în confecționarea lor.

Forme modelate și ornamente executate

Oricare ar fi tipul de sobă de teracotă din cele peste cinci tipuri, el se compune dintr-o mulțime de piese și se constituie într-un sistem unitar și proporționat. Fiecare component ocupă un loc egal în construcția și decorația sistemului, deci trebuie să fie executat cu o precizie maximă și cu o ornamentație cît mai izbutită ; altfel, construcția și orna-

https://biblioteca-digitala.ro

mentația sobei riscă să-și piardă utilitatea și valoarea estetică. Pentru prevenirea eșecurilor se apelează la „tipare". Atunci, spiritul creator al teracotiștilor și al ajutoarelor lor se manifestă plenar în varietatea modelelor, în arhitectura sobelor, în ordonarea „fațadelor" lor, în plasarea estetică a plăcilor și, în special, în compunerea motivelor și în realizarea lor plastică în teracotă. În această privință, poate fi evocat un argument peremptoriu : evoluția istorică locală surprinzătoare, prin diversitate de tipuri și de variante și prin bogăția ornamenticii, a sobelor de teracotă din cei 25 de ani de existență a confecționării lor. Tot în acest sens, teracotistul Ion I. Ghinea mărturisea la 8 iunie 1986 : „Nu mai se vindea soba simplă aici ; la Domnești să vindea. Cetățenii din zonă dă dial au cumpărat numai sobe cu flori, cu ornamente. Am fost nevoit să-mi schimb tiparele". Potrivit mărturisirilor altor teracotiști [48], „sobele și modelele lor" trebuie schimbate de la o generație la alta, căci tinerii căsătoriți acum nu vor să aibă sobe cu decorație ca cea a părinților lor.

Evident, creativitatea teracotiștilor și a ajutoarelor lor se manifestă pregnant în confecționarea pieselor de teracotă și în ornamentarea lor. Și modelarea și decorarea se produc — după cum s-a mai anticipat — prin tipare adecvate, create de artiști populari excepționali. Unul dintre acești artiști autentici, care se bucură de celebritate în nordul Argeșului, este sculptorul popular Petre N. Donescu din Costești-Vîlsan. Născut la 7 ianuarie 1929, el urmează și absolvă 7 clase la școala primară din satul natal și își însușește meșteșugul sculpturii în lemn, în Pitești, la meșterul Sebastian Ștefănescu, al cărui ucenic i-a fost timp de 4 ani (1944—1948)[49]. În continuare, începe să lucreze singur pictură și sculptură (porți sculptate, ornamente la sălile caselor, scaune, mese). Cum creațiile sale se distingeau printr-o bogată ornamentică populară și prin siguranța execuției, începe să trezească interesul oamenilor pentru sculptură și, mai ales după 1967, devine un sculptor foarte căutat, atît de săteni cît și de orășeni, el fiind autorul unor opere care pot fi invidiate de oricare mare creator popular. În acest context, e ușor de înțeles mobilul pentru care numeroși teracotiști din văile Argeșului, Vîlsanului, Rîului Doamnei ș.a. i s-au adresat să le confecționeze tiparele de sobă. Teracotiștii din Valea Vîlsanului i s-au adresat pentru aceleași piese încă din 1962.

„Sculptorul", cum îl numesc ei cu un termen generic, le confecționează mulțimea tipurilor de tipare cu o deplină precizie și cu o ornamentică adecvată și inspirată, deseori la sugestiile beneficiarilor, care cunosc pretențiile cumpărătorilor. Le lucrează din lemn și, îndeosebi, din ipsos special — „ipsos dă spital". Tehnica e simplă. Se pregătește ipsosul și se toarnă într-o formă de lemn. După întărirea lui, se sculptează ornamentele stabilite anterior, cu dalta, în materialul tare. Însă, pentru a avea realmente „tiparul", cum numesc ei negativul, se pregătește alt ipsos și se toarnă peste forma sculptată ce este în prealabil puternic umezită cu o substanță de săpun, spre a nu face priză cu ipsosul nou. În jurul și deasupra formei s-a fixat o ramă înaltă, pentru ca ipsosul să-și stabilească dimen-

[48] Inf. Ion I. Floroiu, Stroești, 13 mai 1986 ; Marian Dăscălete, Stroești, 28 aug. 1987. Culeg. M. M. Robea.

[49] Inf. Petre Donescu, Costești-Vîlsan, 28 aug. 1987. Culeg. M. M. Robea.

https://biblioteca-digitala.ro

siunile și să nu alunece în jos. Această formă cu relieful inversat este tocmai negativul, tiparul care se confecționează special pentru fiecare categorie de piese ale sobei.

Există mai multe categorii de tipare. *Tiparul de cahlă* este poate — prin număr, dimensiuni și decorație — cel mai important. Are o suprafață aproximativ pătrată și, dacă se întinde pe spațiul unei cahle și jumătate ori două, una dreptunghiulară. În deceniul nostru s-a ajuns la sculptarea tuturor tiparelor de cahlă cu motive ornamentale în casete pătrate și dreptunghiulare. *Tiparul de etajeră* are, deseori, forma și dimensiunile unei cărămizi de sobă, cu laturile oblice. *Tiparul de colț* e destinat confecționării plăcilor de colț, pe verticală, ale sobelor de teracotă. Reprezintă spațiul unei cahle simple sau cel al uneia și jumătate (grafic : ⌊, ⌊).

Deseori, concretizează un stîlpișor complex. Datorită obținerii unei precizii absolute a dimensiunilor spațiale și a decorației lui, acesta e un tipar ce se realizează greu. *Tiparul de laterală a cupolei* se construiește în geometria dreptunghiului, lung cît o cahlă și înalt cît două treimi din lățimea acesteia, destinat producerii laturilor cupolei de la sobă. *Tiparul de colț al cupolei* are rostul de a modela colțurile superioare ale sobei. La executarea decorației pe două-trei registre de pe cupolă, ea trebuie sincronizată armonios pe cele două tipare. *Tiparul de laterală a soclului* e ceva mai simplu decît cel precedent, deoarece i se sculptează rar și limitat decorația. *Tiparul de colț al soclului*, care face legătura cu lateralele, se execută, datorită prezenței sporadice și limitate a „decorurilor", mai repede decît oricare alt tipar de colț. Cu cît vor fi mai bine executate tiparele, cu atît vor fi mai interesante plăcile.

Ornamentica sobelor de teracotă (fig. 27) din epoca contemporană, începînd de la soclu și terminînd cu cupola, pe unul sau pe mai multe registre, este extrem de bogată și de variată, fiind inspirată dintr-un larg evantai tematic — de la motivele mitologice pînă la cele zoomorfe. Rezultate de cele mai multe ori din conlucrarea dintre sculptor și teracotiști, motivele și compozițiile reprezintă evidente transpuneri artistice din spațiul subcarpatic. Fiind atît de diverse, se pot grupa în mai multe categorii tematice.

Motivele geometrice se constituie într-o categorie importantă, fiind plasate, în special, pe spațiile cupolei și ale soclului, avînd, în plus, funcția de a sublinia dimensiunile sobei. Astfel e introdus în teracotă motivul „funiei", stabilit circular, în marginea superioară a lateralelor și a colțurilor cupolei. Mai frecvent în decorare e motivul „bobițelor" și, cînd acestea sînt mai mari, al „boabelor" înșirate, încît li se poate spune „șiragul bobițelor" și „șiragul boabelor", plasate pe oricare registru din cele trei (inferior, mijlociu și superior) ale cupolei, dar și pe spațiul soclului, avînd un deosebit efect estetic. Tot atît de frecvent apare, de asemenea, *crenelura*, mai mult sau mai puțin adîncită în latura ori în centrul spațiilor cupolei și ale soclului. „Triunghiul cu nervuri" (între laturi), un motiv mai nou, în combinație cu unul floral figurează pe centrul cupolei. „Lanțul", de dimensiunile unei treimi de cahlă, mult cultivat în deceniul trecut, e construit pe suprafața colțurilor verticale de sobă. Pe cele patru laturi trapezoidale ale etajerelor se reliefează, cu puține excepții, motivul „meandrul", care împrumută o notă distinsă peisajului floral al sobei. „Stîlpișorul" apare ca un element arhitectural și ca un motiv decorativ important și frecvent. Se prezintă în trei variante distincte : a) „stîlpișorul sferoidal" (în mij-

https://biblioteca-digitala.ro

loc), cunoscut local cu termenul „stîlpișor-butoiaș", cu capitel ionic ; b) „stîlpișorul răsucit funie", cu același tip de capitel ; c) „stîlpișorul complex", cu silueta împărțită în patru părți, despărțite orizontal prin șănțulețe la capete, care sînt și crenelate, și printr-un șirag de bobițe la mijloc. Spațial, ocupă o jumătate de cahlă și apare în plăcile de colțuri laterale, în colțurile etajerelor și, în ultimii ani, chiar în spațiul peretelui sobei. Imprimă eleganță clasică.

Motivele fitomorfe constituie o altă mare categorie a ornamentării sobelor vîlsănene de teracotă. Ele apar integral pe cahle și, în secțiune, pe plăcile de „colțuri" laterale. „Frunza bradului" e un motiv reținut în special pe plăcile de colțuri de la sobele de teracotă din bucătărie. „Călița ocolită din frunzulițe", alcătuită dintr-un grup de trei frunzulițe stilizate și un val, constituie un motiv întîlnit pe aproape toate cupolele sobelor din sufragerii și dormitoare. „Frunzulițele cu floare", restrînse și stilizate, alcătuiesc un motiv floral introdus mai recent, dar inspirat, în spațiul pătrat cu triunghiul cu nervuri, de pe lateralele și colțurile cupolei. Motivul cu „laleaua", mult desfăcută și puternic stilizată, ocupă o întreagă placă. „Bujorul", o floare bine înflorită și însoțită de frunze, e un motiv ales de majoritatea teracotiștilor pentru sobele lor și ocupă suprafața întregii plăci. Atît laleaua cît și bujorul apar în secțiuni, cu componentele lor esențiale, pe jumătățile de placă ale colțurilor. Celebrul motiv al „arborelui vieții" își găsește reprezentarea — pe suprafața întregii cahle — prin „glastra cu flori" [50], tratată plastic în manieră orientală. Glastra, un vas complex și de sorginte exotică, are corpul sferoidal, străbătut simetric de caneluri ; umerii largi și, uneori, decorați cu o bandă cu trei brîuri liniare concentrice ; gîtul cilindric și relativ scurt ; buza înaltă, dreaptă și decorată prin crestături ; două toarte mari, depășind dimensiunile vasului, în forma unui S cu o buclă, arcuite între buză și diametrul maxim ; piciorul profilat și în geometrie tronconică. Din vas se ridică zvelte, încă o dată cît înălțimea lui, tulpinile unor garoafe bogate în frunze și terminate cu șase flori, în primul plan. Glastra cu flori, aproape o compoziție, este de o execuție artistică ireproșabilă. În continuare, restul motivelor florale se reproduc pe cahlă în dublu exemplar, în casete separate, pe cîte o jumătate din ea. Spațiul sobei se convertește astfel într-un cîmp floral, cu multiple flori. În acest sens, apare însuși bujorul, în grup de cîte șase flori, două mai mari la mijlocul chenarului rombic și alte cîte două de o parte și de alta, în părțile opuse. Apoi motivul „micșuneaua", o floare inspirat și sugestiv stilizată într-o casetă rectangulară. Tot în casete dreptunghiulare alăturate, duble pe o cahlă, se reproduc alte două flori, atît de frecvente în zonă, și anume : „mușețelul", cu o corolă bogată în petale, ivită la unirea a două crăcuțe cu cîte trei frunze, fiecare în părțile opuse, și „macul", cu cîteva petale, avînd de o parte și de alta cîte un boboc gata de înflorit. Un motiv mai puțin frecvent, inclus în altă serie de ornamente, acesta cu un efect artistic percutant, e „bărcuța", relief introdus în dublu exemplar în cele două casete ale plăcii.

O altă componentă importantă a ornamenticii teracotei o formează compozițiile, tablourile, în structura cărora se inserează elemente geometrice, florale, zoomorfe. O primă compoziție ornamentală e *una geome-*

[50] *Motive decorative celebre*, București, Ed. Meridiane, 1971, p. 54.

https://biblioteca-digitala.ro

trică de efect, formată pe trei registre, de jos în sus : unul cu „șiragul de bobițe", al doilea, cu „călița din frunze" și ultimul, cu canelură. O a doua compoziție interesantă este cea compusă pe două registre, jos și în sus : unul cu casete pătrate în care se află triunghiul și frunzulițele cu floarea, iar altul cu funia. Ambele compoziții se află plasate pe laterala cupolei sobei.

Restul compozițiilor, desfășurate în perimetrul a 1—2 plăci, sînt integrate în pereții propriu-ziși ai sobei. O serie de compoziții, ca „Adam și Eva", „Faranoaica" etc., sînt inspirate din mitologie și apar tratate într-o viziune modernă. O altă serie prezintă — pe cuprinsul unei cahle — peisaje și oameni din zona montană : „Răsărit de soare la munte" — un peisaj larg, format din brazi și un munte, după care se ivește, mare, soarele, avînd razele puternic reliefate — și „Ciobanul cîntînd din fluier la oi" — într-o poieniță, un cioban, stînd pe un triunchi de lemn, sub un copac înfrunzit, cîntă din fluier oilor sale, una avînd capul ridicat. Seria următoare conține compoziții complet zoomorfe, acestea desfășurate pe un spațiu maxim de două cahle alăturate. „Întîlnirea dintre cerbi" — o poieniță montană, înconjurată de brazi înalți și străjuită în depărtare de munți, în care s-au întîlnit doi cerbi mari, avînd privirile îndreptate către împrejurimi — și „Fuga cerbului și a căprioarei" — o reprezentare cu fuga unui cerb și a unei căprioare, în prim plan, avînd corpurile încordate și picioarele din față mult ridicate, pe un teren puțin accidentat și străjuit lateral de copaci goi. O altă serie e inspirată din fauna și flora exotică, dintre care relevăm, dezvoltat pe o placă și jumătate, „Leul" — un peisaj exotic, arid și cu copaci specifici, dominat de un leu relaxat și cu întreaga privire ațintită în față. În fine, într-o ultimă serie tematică apare, pe spațiul vertical a două cahle, celebra „Mănăstire de la Curtea de Argeș", privită din profil.

Majoritatea covîrșitoare a motivelor și a compozițiilor ornamentale de pe plăcile de sobă au o origine locală, zonală, fiind inspirate din universul comunităților argeșene. Ele sînt create într-o manieră realistă, cu multe detalii. Restul motivelor și compozițiilor au o proveniență străină — bizantină și săsească — datorită legăturilor seculare cu cultura și ceramica acestora, precum și a contactelor actuale dintre teracotiștii români și sași, unii dintre primii teracotiști învățînd meșteșugul de la ultimii. La figurarea acestor ultime motive și compoziții domină stilul geometrizării aspectelor.

Arsul sobelor

Și aceste piese de sobă se ard în două rînduri, dar în condiții speciale.

Primul ars — „arsul dă biscuit". Bine uscate, formele sobelor se așază în picioare în cuptor, pe rînduri ce alternează cu cele de cărămizi crude de sobă, culcate. Formele sobelor se pun alternativ colț—cahlă, la distanță de un deget între ele, spre a nu se lipi. Cînd cuptorul a fost umplut, se pornește focul, la început slab, cu lemne de fag, băgate pe guri. Focul se întețește treptat prin umplerea pînă la refuz a gurilor de foc. Focul arde sub vatră ; arderea plăcilor se produce „din dogoare", nu din flăcări. Arsul durează 24—48 de ore și temperatura se ridică la 800—1000°C. După ars, se lasă cuptorul să se răcească 3—4 zile. Se

https://biblioteca-digitala.ro

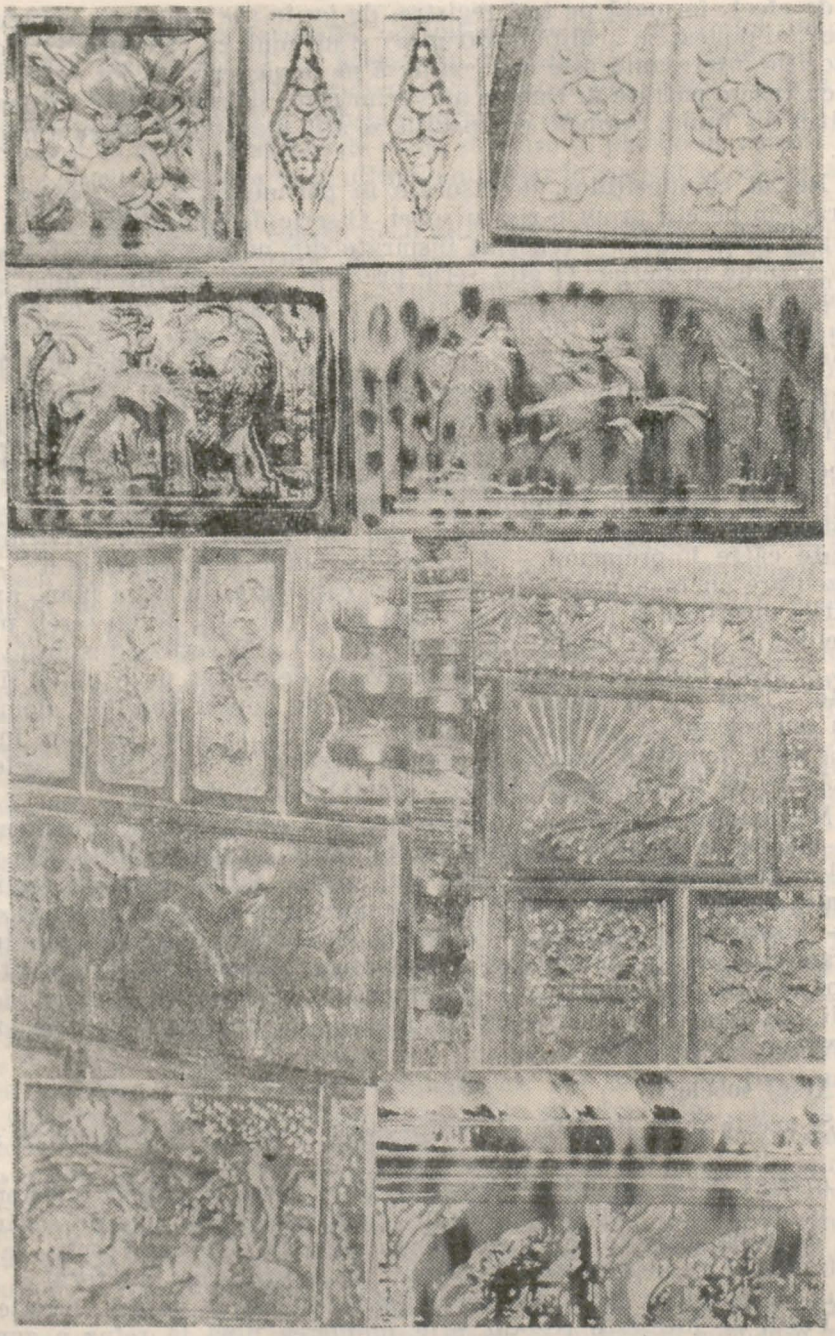

Fig. 27. Motive și compoziții ornamentale pe plăci

https://biblioteca-digitala.ro

scot afară piesele și se perie cu o perie de sîrmă, spre a le „zbura" praful de pe ele.

Al doilea ars. În vederea ultimului ars, se smălțuiesc piesele sobei în culoarea dorită. Operația constă în turnarea „smalțului" cu cancioc — nu se dă cu pensula — dintr-un vas (tuci, albie etc.) de sus în jos, pe plăci. Se zvîntă și se reintroduc în cuptor în aceeași ordine și cu aceeași grijă ca la primul ars. Gura mare se zidește cu cărămidă și se lipește cu pămînt. Se pornește tot cu „foc moale", care apoi este întețit prin umplerea cu lemne a gurilor. Arderea durează 2—3 zile. Temperatura urcă la 1 200—1 400°C. Cînd semnele și probele (flacără albastră, nu fum; dopurile de cărămidă arse) indică topirea smalțului, se oprește focul, se împinge șubărul în coșul cuptorului și se astupă gurile și cenușarele cu cărămizi care se lipesc cu pămînt, spre a se menține 1—2 zile căldura. Se lasă cuptorul să se răcească înfundat 3—4 zile, spre a nu plesni smalțul de pe suprafața plăcilor. În fine, se scot formele din cuptor și se așază pe sobe.

În mod obișnuit, întreaga pregătire a unei astfel de sobe durează 2—3 săptămîni.

Aria de desfacere a sobelor

În zona Argeșului, sobele se produc de obicei la comanda fermă a beneficiarilor, dar li se vînd și direct, fără comandă, de acasă, dacă acestea sînt gata. În ultima vreme, unii teracotiști își desfac sobele, transportate cu mașinile, în localitățile din Cîmpia Dunării.

O dată cumpărate, ele trebuie înălțate de montatori, meseriași specializați și intermediari.

V. CONCLUZII

În concluzie, fără revenire la detalii, ceramiștii din Valea Vîlsanului, răspunzînd unor necesități firești, s-au ocupat încă din perioadele istorice îndepărtate, printre altele, cu modelarea lutului. Prelucrînd trudnic argila, dar cu îndîrjire și cu imaginație, ei au creat succesiv, în momente istorice deosebite, trei mari categorii de ceramică: olărie, produse monumentale și de uz gospodăresc și produse teracotice. Fiecare categorie se impune printr-o mare diversitate de forme și de ornamente. Capacitatea creatoare și dinamica organizării producției ceramice au probat-o în epoca contemporană teracotiștii din Stroești, care și-au impus produsele în mai multe zone.

În potida scăderii interesului general față de ceramică, ceramiștii vîlsăneni continuă încă să găsească resurse și să identifice căi noi pentru a crea vase și obiecte interesante pentru trebuințele populației și pentru îmbogățirea patrimoniului nostru artistic.

https://biblioteca-digitala.ro

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

CÎNTECE DIN GURA POPORULUI. Creațiile folclorice, bunuri milenare ale comunităților populare, i-au însoțit în permanență pe oameni în toate împrejurările vieții lor. Asemenea creații le-au întovărășit, în mod deosebit, pe vechile „catane" la plecarea în armată, în timpul efectuării stagiului militar și chiar la liberarea lor. Pavel Oprinescu (1886—1948), din satul Pianul de Sus, județul Alba, a fost una din acele catane, dar la Budapesta. În vremea cătăniei dure din timpul stăpînirii austro-ungare în Transilvania, el a ascultat — departe de satul natal — zeci de „cîntece din gura poporului", de la camarazii săi și, în cursul anului 1911, și-a notat o parte dintre ele, care-l sensibilizaseră mai adînc, într-un carnețel personal, păstrat mai mulți ani în familie. Momentele esențiale ale cătăniei sînt clar evocate aici.

Transcriem din acest florilegiu de cîntece, în ortografia actuală, un număr de 4 piese:

1. *Lumea mare*

Cît mă uit cu ochii mei,
Nu mai văd oameni de-ai mei;
Cît mă uit cu ai mei ochiuți,
Nu mai văd oameni cunoscuți;
Numai tot păduri și munți,
Tot numai frunză și spini
Și numai oameni streini,
Numai frunza și iarba
Ce-i preste toată lumea.

2. *Primăvara*

Drăgălașe primăvară,
La catană ești amară
Și la jălnicii părinți
Care-au ficiori pe-aicia.
Vine vara călduroasă
Și la oameni drăgăstoasă.
Păsările în codru cîntă
Cu desfătare adîncă;
Cîntă toate dimpreună,
Dînd la toate voie bună.

3. *Păsărică, păsărea*

Păsărică, păsărea,
Spune-i tu la maica mea,
Să-mi trimeată o cărticea,
Să mă mîngîie cu ea.
Maica, măiculița mea,
Mai bine nu mă avea,
Decît să trăiesc așa;
Mai bine nu m-ar fi avut,
Decît să trăiesc tot cu urît.
Frunză verde odelea,
Cum aș scrie o cărticea,
S-o trimet la maică-mea,
Să se mîngîie cu ea;
Să se mîngîie cu dor,
Că i-am fost dulce ficior;
Că și eu sînt supărat rău,
Știe numai Dumnezeu.

4. *Binele cel de demult*

Binele ce l-am avut
Nu l-oi căpăta curînd;
Cînd neamțul m-a-mbrăcat,
Binele mi l-am scăpat.
Clopul pe ochi l-am lăsat,
Din ochi negri am lăcrămat;
M-am uitat la clopul meu,
Lacrimile curg mereu:
Lacrimile amari, fierbinți,
De la ai mei doriți părinți
Și de mine depărtați;
De la grădina cu flori,
De la frați, de la surori;
De la pomii înfloriți,
De la pretini iubiți.

Chiar din aceste puține texte se degajă atmosfera socială viciată în care respirau catanele române din Transilvania sub dominația de tristă amintire a Imperiului austro-ungar. *(Mihail M. Robea)*

https://biblioteca-digitala.ro

ETNOMUZICOLOGUL TIBERIU ALEXANDRU LA 75 DE ANI

ISTVÁN ALMÁSI

Cariera fiecărui om de știință este determinată, înainte de toate, de calitățile sale intelectuale și morale, de factura sa psihică, de pregătirea sa profesională, precum și de condițiile sale de viață și de lucru. În aceste privințe, lui Tiberiu Alexandru i-au fost hărăzite însușiri strălucite și posibilități optime. Înzestrat cu o minte lucidă, cu un spirit de observație ascuțit, cu un mare talent muzical, cu capacitatea de a munci perseverent, de a pătrunde esența fenomenelor și de a alcătui sinteze, cu o fire echilibrată și cu un caracter ireproșabil, el a beneficiat, pe deasupra, de șansa excepțională ca primii săi pași pe tărîmul folcloristicii să-i fi fost îndrumați de către genialul savant de talie europeană, Constantin Brăiloiu, după ce la Academia de Muzică și Artă Dramatică din București, pe care a absolvit-o în 1936, a avut de asemenea profesori iluștri, ca George Breazul, Ioan Chirescu, Dimitrie Cuclin, Ion Nonna Otescu și Ștefan Popescu [1]. Acești factori constituiau o chezășie pentru rezultate remarcabile în activitatea sa științifică, didactică și de popularizare, respectiv de valorificare a muzicii populare.

Tiberiu Alexandru era încă student, cînd Constantin Brăiloiu l-a antrenat în munca de cercetare și l-a desemnat colaborator al Arhivei de Folclor a Societății Compozitorilor Români. El a fost angajat la începutul anului 1936, rămînînd cercetător științific al acestei Arhive pînă la înființarea Institutului de Folclor, în 1949. Datorită priceperii și seriozității sale, el a devenit curînd cel mai apropiat colaborator al lui Constantin Brăiloiu, iar după plecarea acestuia, în 1943, la Geneva, unde a fost numit director al Arhivelor Internaționale de Muzică Populară, sarcina de conducere a Arhivei de Folclor i-a revenit lui Tiberiu Alexandru. Aportul lui la organizarea și la îmbogățirea colecțiilor a fost deosebit de însemnat. El s-a îngrijit și de ferirea fondurilor științifice de consecințele războiului prin evacuarea lor în alte localități. În urma trecerii Arhivei, în 1945, la Fundațiile Regale, conducerea i-a fost încredințată lui Harry Brauner, consilier al Fundațiilor. De la acea dată, Tiberiu Alexandru a condus sectorul de imprimări sonore pe disc, difuzare și îndrumare.

În primăvara anului 1949, s-a aflat printre întemeietorii Institutului de Folclor. În continuare, și-a desfășurat activitatea de etnomuzicolog în cadrul acestui institut, mai întîi în calitate de conferențiar,

[1] În anul următor (1937), Tiberiu Alexandru a absolvit și Seminarul Pedagogic Universitar „Titu Maiorescu", specialitatea muzică.

REF, tom 35, nr. 1, p. 103—112, București, 1990

https://biblioteca-digitala.ro

apoi ca cercetător și ca cercetător științific principal, îndeplinind mereu și funcții de conducere. Astfel, a condus succesiv Secția Discotecă, Serviciul Documentare, Sectorul Muzical, precum și alte colective speciale de cercetare.

Atît în perioada în care fusese colaborator al Arhivei de Folclor a Societății Compozitorilor Români, cît și în deceniile în care a lucrat la Institutul de Folclor, Tiberiu Alexandru s-a dovedit a fi un conștiincios culegător de creații folclorice. El a efectuat ample cercetări de teren în cele mai multe regiuni ale țării, fiind chiar organizatorul unor investigații de mare anvergură, dar a cules o cantitate însemnată de melodii populare și în capitală, de la cîntăreți și muzicanți veniți din diferite ținuturi. Toate înregistrările pe cilindri de fonograf, pe discuri de gramofon sau pe benzi de magnetofon, împreună cu documentele fotografice și fișele care conțin informații auxiliare, sînt păstrate la Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, reprezentînd o parte de mare valoare științifică și culturală a fondurilor existente în arhiva acestei instituții.

Pînă în anul 1959, paralel cu activitatea sa de cercetător, a depus și o fructuoasă muncă didactică. În anul școlar 1938—1939, a predat muzica la Liceul „Constantin Diaconovici-Loga" din Timișoara. Deși a funcționat acolo numai într-un singur an, a dobîndit recunoașterea generală. Mai cu seamă prin prezentarea operetei *Crai Nou* de Ciprian Porumbescu, pe scena Operei din Timișoara, cu concursul elevilor săi, el a repurtat un succes răsunător. Concomitent, Tiberiu Alexandru a activat ca dirijor al „Reuniunii române de cîntări și muzică" din Caransebeș, unde, de altfel, urmase școala primară (între 1920 și 1924) și liceul (între 1924 și 1931) [2]. Trebuie amintită împrejurarea semnificativă că, în 1939, a renunțat la catedra de muzică din Timișoara și s-a întors la București, în urma solicitării Arhivei de Folclor.

Pe baza recomandării lui Constantin Brăiloiu, după plecarea acestuia în Elveția, Tiberiu Alexandru îl înlocuiește la Conservatorul din capitală, predînd cursul de folclor în perioada 1943—1948. O dată cu organizarea Institutului de Artă, el va fi numit șef de lucrări la catedra de folclor. Timp de doi ani rămîne în această funcție, dar adesea îl suplinește pe titularul catedrei, profesorul Harry Brauner. După înființarea Conservatorului „Ciprian Porumbescu", urmează o întrerupere de trei ani în cariera sa didactică. În 1953 este chemat totuși să-și reia activitatea și predă din nou folclor muzical, pînă în 1959, la început în calitate de lector cu delegație de șef de catedră, în continuare ca profesor-șef de catedră, iar în ultimii doi ani ca profesor.

Legăturile intense și îndelungate cu Banatul explică faptul că, în prima sa lucrare cu caracter monografic, Tiberiu Alexandru s-a ocupat de folclorul muzical al acestei zone. Volumul intitulat *Muzica populară bănățeană. Notă monografică (cu un Catalog al înregistrărilor din „Arhiva de Folklore a Soc. Compozitorilor Români")*, editat în 1942 de „Cercul Bănățenilor" din București, prezintă genurile din repertoriul popular al ținutului, relevînd caracteristicile diferitelor categorii de cîntece, ale baladelor, colindelor, cîntecelor ceremoniale funebre, ale celor de nuntă și ale muzicii instrumentale de joc. El a reușit să cuprindă fe-

[2] El s-a născut în comuna Ilimbav, jud. Sibiu, în ziua de 14 mai 1914.

https://biblioteca-digitala.ro

nomenul folcloric în totalitatea lui și să semnaleze direcția prefacerilor cărora a fost supusă întreaga viață muzicală a satelor bănățene. În lucrare pot fi sesizate, pe de o parte, mai ales sub aspectul metodologiei, semne ale îndemnurilor primite din partea maestrului Brăiloiu, pe de altă parte, trăsături care vor fi prezente în toate scrierile sale, ca de pildă temeinicia documentației, exactitatea, concizia și claritatea expunerii.

În alegerea temelor de cercetare, profesorul Tiberiu Alexandru a luat în considerație, de fiecare dată, imperativele disciplinei. Întrucît la începutul anilor '50, imediat după crearea Institutului de Folclor, în domeniul cunoștințelor privind instrumentele muzicale populare au putut fi observate deficiențe grave, el s-a dedicat cu mare pasiune și, cum a demonstrat pe parcurs, cu înaltă competență profesională investigării acestei specifice sfere a patrimoniului folcloric. Rezultatele nu s-au lăsat așteptate prea mult. În scurtă vreme, el a reușit să obțină performanțe de excepție, întemeindu-și notorietatea de ctitor al organologiei populare moderne românești. Cartea sa intitulată *Instrumentele muzicale ale poporului român*, apărută în 1956, reprezintă, fără îndoială, o piatră de hotar în istoria etnomuzicologiei românești nu numai prin faptul că este întîia monografie în domeniul organologiei populare, elaborată după criterii științifice, dar mai ales datorită bogăției și noutății informațiilor cuprinse în ea și datorită metodologiei adecvate puse în aplicare. Tiberiu Alexandru s-a folosit îndeosebi de materialele încă inedite, adunate personal sau de către ceilalți colaboratori ai Institutului de Folclor, dar s-a referit, desigur, și la însemnările unor istorici, scriitori și muzicieni din trecut. Capitolele orînduite după modul de clasificare cel mai răspîndit — care stabilește categoriile în funcție de natura corpului vibrator — dau lămuriri amănunțite cu privire la denumirea instrumentelor (în trecut și în prezent, în literatură și în limbajul popular), la mărimile precise ale detaliilor acestora, la tehnica execuției, la posibilitățile lor acustice, la repertoriul interpretat cu ajutorul lor, la funcțiile lor artistice și sociale, la tehnologia construcției lor și la evoluția lor istorică. De asemenea, sînt prezentate ansamblurile populare instrumentale. Descrierea instrumentelor este completată cu desene, fotografii și exemple muzicale, iar acestea din urmă sînt comentate într-o serie de note aparte. Cu toate că a tratat teme de specialitate, autorul s-a adresat atît cititorilor inițiați, cît și unui public mai larg, fără vreo pregătire în domeniu. Lucrarea a fost primită cu recenzii elogioase deopotrivă în țară și în străinătate. Printre cei care au manifestat mult interes pentru monografie, exprimîndu-și admirația sinceră pentru realizatorul ei, s-au aflat savanți reputați, ca G. Breazul, I. Mușlea, V. M. Beliaev, V. Vinogradov, A. L. Lloyd și B. Sárosi.

După succesul acestei cărți, instrumentele muzicale populare îl vor preocupa și în continuare pe Tiberiu Alexandru. El va aprofunda și va întregi cunoștințele despre unele instrumente deosebit de importante în cultura tradițională, ca tilinca, vioara și naiul, iar în cîteva studii va deschide căi noi spre cercetarea minuțioasă a tehnologiei utilizate de constructorii instrumentelor muzicale.

Încă în același an în care a fost dată la lumină monografia *Instrumentele muzicale ale poporului român*, Tiberiu Alexandru a publicat lucrarea intitulată *Tilinca. Un străvechi instrument muzical popular al*

https://biblioteca-digitala.ro

românilor (tradusă în limba germană) în volumul *Studia Memoriae Bélae Bartók Sacra* [3]. Nu era vorba de o simplă reluare a celor expuse în capitolul respectiv al monografiei, ci de prezentarea sistematică și detaliată a acestui instrument rudimentar și rar ca membru în familia fluierelor. Tiberiu Alexandru a avut în vedere și consemnările mai vechi cu privire la tilincă. Astfel, el a citat întiia descriere a instrumentului făcută de Franz Joseph Sulzer în al doilea volum al lucrării sale *Geschichte des transalpinischen Daciens*, editat în 1781. Apoi, a atras atenția asupra studiului publicat în 1877 de Teodor T. Burada, cu titlul *Cercetări asupra danțurilor și instrumentelor de muzică ale românilor* [4], în care se găsesc mai multe date despre tilincă. De asemenea, a menționat prezentarea instrumentului dată de Béla Bartók în cîteva lucrări [5].

Peste un an apare cuprinzătorul studiu al lui Tiberiu Alexandru intitulat *Vioara ca instrument muzical popular* [6]. El lămurește aici procesul de răspîndire a viorii în lumea instrumentelor populare, relevă varietatea terminologiei populare sub care este cunoscut instrumentul, indică feluritele scordaturi aplicate de violoniști în vederea obținerii unor efecte sonore specifice și, în semn de virtuozitate, semnalează prefacerile cărora le este supusă vioara în unele ținuturi și se ocupă de tehnica de execuție proprie instrumentiștilor populari. Studiul acesta a fost întîmpinat de către Constantin Brăiloiu cu cuvinte de laudă. Într-o recenzie scrisă curînd după publicarea lui, maestrul și-a exprimat, între altele, următoarea părere: „Il est à donner en exemple à tout spécialiste de l'organologie, tant pour la richesse et la précision de l'information, que pour la sensibilité musicale dont il témoigne" [7].

Dacă în titlul notei monografice consacrate naiului, unul dintre instrumentele cunoscute din cele mai îndepărtate vremuri, nu figurează adjectivul *popular*, cauza rezidă în împrejurarea că izvoarele studiate, aproape fără excepție, prezintă naiul ca instrument al lăutarilor, al muzicanților profesioniști, neatestînd existența lui în uz țărănesc sau păstoresc. Așadar, lucrarea poartă titlul *Naiul românesc* [8]. Publicată prima dată într-o versiune tradusă în limba germană, *Die rumänische Panflöte. Monograpihsche Skizze* [9], ea conține prețioase informații cu pri-

[3] Budapesta, 1956, p. 107—121. Traducerea a fost făcută de Adriana Sachelarie. De asemenea, în limba germană, intitulată *Tilinca. Ein uraltes rumänisches Volksinstrument*, lucrarea a văzut lumina tiparului în ediția a doua a volumului comemorativ, în 1957. În ediția a treia, scoasă în 1959, lucrarea a apărut în limba engleză, sub titlul *The Tilinca, an Ancient Rumanian Folk Instrument*.

[4] În „Almanah muzical", Iași, 1877, anul III, p. 42—88.

[5] Béla Bartók, *Volksmusik der Rumänen von Maramureș*, München, 1923, p. XXVI; idem, *Magyar népi hangszerek* (Instrumente muzicale populare maghiare), în *Zenei Lexikon* (Lexicon muzical), editat de Bence Szabolcsi și Aladár Toth, vol. II, Budapesta, 1931, p. 61; idem, *Primitiv népi hangszerek Magyarországon* (Instrumente muzicale populare primitive în Ungaria), în „Zenei Szemle", nr. 10, 1917, p. 311—312.

[6] În „Revista de folclor", 2 (1957), nr. 3, p. 29—54.

[7] În „Revue de musicologie", Paris, dec. 1957, p. 237.

[8] În „Revista de etnografie și folclor", 20 (1975), nr. 1, p. 33—48.

[9] În *Studia instrumentorum musicae popularis*, vol. III (volum omagial închinat lui Ernst Emsheimer cu ocazia împlinirii vîrstei de 70 de ani, la 15 ianuarie 1974), Stockholm, 1974, p. 13—21 și 257—258. Autorul s-a ocupat de instrumentul în chestiune și mai devreme. A se vedea Tiberiu Alexandru, *An Account of the Teaching Methods of some Folk Instruments in Romania: The Panpipe*, în „Yearbook of the International Folk Music Council", 3(1971), p. 143—145, și idem, *Sur l'enseignement de quelques instruments de musique populaire de Roumanie: La Flûte de Pan*, în „Muzica", 21 (1971), nr. 11, p. 43—44.

https://biblioteca-digitala.ro

vire la istoricul instrumentului, pornind de la mărturii arheologice și trecînd în revistă documentele care îl înfățișează de-a lungul secolelor. Autorul a examinat cu acribie feluritele nume autohtone și de obîrșie orientală care au fost date instrumentului în diferite epoci și a încercat să stabilească aria sa de răspîndire pe teritoriul țării. El a oferit cititorului o descriere minuțioasă a naiului, a destinat cîteva pagini naiștilor celor mai vestiți și a enumerat o seamă de întrebări care, deocamdată, din lipsă de date certe, rămîn nelămurite.

În faza de pregătire a întocmirii monografiei *Instrumentele muzicale ale poporului român*, Tiberiu Alexandru a adunat, printre altele, o sumedenie de informații amănunțite referitoare la procedeele de construire a unor instrumente muzicale propriu-zis populare, cu deosebire a fluierelor confecționate de meșteșugari țărani. Unul dintre informatorii cei mai pricepuți în această privință a fost Mihai Lăcătuș din Cîmpulung Moldovenesc. Despre rezultatele anchetei întreprinse la fața locului, Tiberiu Alexandru a relatat în comunicarea intitulată *De vorbă cu Mihai Lăcătuș, un constructor bucovinean de instrumente muzicale populare*, ținută în ziua de 1 iunie 1950 la Institutul de Folclor. În toamna aceluiași an, el a făcut o deplasare de documentare în comuna Hodac din județul Mureș, unde o însemnată parte a locuitorilor se îndeletnicește cu construirea și cu vînzarea fluierelor. Materialele culese cu acest prilej au constituit temeiul valoroasei sale lucrări *Despre meșterii „fluieraș" din Hodac* [10]. Redarea pilduitoare a uneltelor de lucru folosite de hodăceni și a fazelor prin care trece construirea fluierelor a fost ilustrată cu o serie de fotografii și desene. Preocuparea stăruitoare a lui Tiberiu Alexandru pentru fluier, instrumentul cel mai îndrăgit de poporul român, a fost demonstrată și în articolul său intitulat *Despre ansamblul de fluiere al lui Iustin Sora din Ticvaniu Mic (raionul Oravița)* [11]. Pe baza experiențelor acumulate în decursul anilor, el a rezumat problematica studierii instrumentelor muzicale în expunerea intitulată *În legătură cu cercetarea instrumentelor muzicale populare în România*. Exemplificată cu documente sonore și diapozitive, expunerea a fost ținută în cadrul celei de A 12-a conferințe anuale a Consiliului Internațional al Muzicii Populare la Sinaia, în ziua de 12 august 1959.

Lucrările amintite mai sus reprezintă adevărate modele pentru investigarea fenomenelor folclorice și, totodată, ne întăresc convingerea că autorul lor este cel mai de seamă cercetător al organologiei populare românești.

În vederea sistematizării cunoștințelor privitoare la diferitele forme de armonie și polifonie existente în folclorul muzical românesc, Tiberiu Alexandru a elaborat un amplu studiu, de o temeinicie extraordinară,

[10] În volumul *Studii și cercetări de etnografie și artă populară*, București, 1965, p. 271—307. Cunoștințele bogate ale lui Tiberiu Alexandru au fost fructificate, de asemenea, în cursul realizării filmului documentar artistic intitulat *De rupi din codru-o rămurea*, dedicat constructorilor de fluiere din Hodac. Regizat de Paul Cojocaru, filmul acesta a fost turnat, în 1975, în studioul de filme „Alexandru Sahia".

[11] În „Revista de folclor", 4(1959), nr. 1—2, p. 113—122. Conținutul articolului a fost prezentat, mai întîi, în formă de comunicare la Institutul de Folclor în ziua de 23 mai 1951.

https://biblioteca-digitala.ro

sub titlul *Armonie și polifonie în cîntecul popular românesc* [12]. El a arătat că — exceptînd dialectul muzical aromân, în care polifonia la două și la trei voci este tipică și, de asemenea, făcînd abstracție de cîntarea pe mai multe voci a bănățenilor — caracterul monodic este o însușire esențială a muzicii populare vocale, dar aceasta cunoaște unele rudimente de politonie, ca isonul și eterofonia. În continuare a subliniat că formele primitive de polifonie bazate pe ison apar destul de frecvent în muzica populară instrumentală, rezultînd din particularitățile de construcție ale unor instrumente muzicale, iar în cadrul muzicii profesionale lăutărești, armonia și polifonia prezintă mai multe stadii de dezvoltare, de la întrebuințarea simplei pedale armonice pînă la gîndirea armonică bazată pe principiile armoniei funcționale a muzicii culte.

Continuator al inițiativei lui Constantin Brăiloiu de a edita o antologie pe discuri a muzicii populare românești, Tiberiu Alexandru a realizat întîia oară o asemenea ediție reprezentativă pentru toate zonele, genurile și speciile folclorului muzical românesc, prin cele șase discuri apărute între 1960 și 1962 sub titlul *Antologia muzicii populare românești*. Curînd a publicat o a doua selecție, în cadrul unei serii discografice editate la New York — *The Folk Music of Romania* —, și două discuri de *Cîntece bătrînești. Balade*, în colaborare cu Alexandru Amzulescu, la Casa de discuri „Electrecord". De altfel, ideea editării folclorului muzical în exemple sonore l-a interesat încă în perioada în care a lucrat la volumul *Instrumentele muzicale ale poporului român*. Iată ce scria în introducerea ilustrațiilor melodice aflate în partea a doua a cărții: „Din nefericire, oricît de amănunțit am descrie instrumentele și cu oricît de mare migală le-am pune pe note glasul, o deplină înțelegere a lor nu este cu putință decît auzindu-le. Se știe, bunăoară, că timbrul — unul dintre principalele însușiri ale sunetului, esențial în cazul nostru — nu poate fi scris pe hîrtie. Socotim deci că ar fi de folos ca această lucrare să fie întregită, în viitor, cu un album de discuri de gramofon, cuprinzînd cele mai caracteristice înregistrări în domeniul muzicii instrumentale a poporului nostru" [13].

Marea însemnătate atribuită discurilor de muzică populară este demonstrată și prin numeroasele sale cronici discografice. La o privire superficială s-ar părea că recenzarea unor înregistrări de melodii populare nu ar reprezenta o datorie de primă importanță. Cronicile profesorului Tiberiu Alexandru sînt scrise însă cu aceeași exigență a specialistului cu care ne uimesc studiile sale. În aceste recenzii, el analizează conținutul discurilor, apreciază valoarea științifică și artistică a pieselor gravate pe ele, prezintă viața și cariera cîntăreților, respectiv a instrumentiștilor, reliefează calitățile artei lor interpretative, scoate în evidență meritele lor, dar semnalează totodată eventualele imperfecțiuni ale execuției atît în cazul soliștilor, cît și în cazul acompaniamentului, pune în discuție problema dificilă a respectării stilului de interpretare autentică, își exprimă părerea cu privire la principiile de bază ale valorificării mu-

[12] În „Muzica", 9 (1959), nr. 3, p. 14—19; nr. 10, p. 20—25; nr. 12, p. 22—26; 10 (1960), nr. 3, p. 30—34; nr. 9, p. 29—34 și nr. 10, p. 19—21.

[13] Tiberiu Alexandru, *Instrumentele muzicale ale poporului român*, București, 1956, p. 161.

https://biblioteca-digitala.ro

zicii populare, înfățișează foarte detaliat instrumentele muzicale la care au fost cîntate melodiile, indicînd pînă și acordajul lor, precum și tehnica de execuție, face incursiuni interesante în istoria etnomuzicologiei, referindu-se la dezvoltarea metodologiei de cercetare, în special a aparatelor de înregistrare mecanică a cîntecelor populare, face observații (nu o dată critice) asupra textelor explicative și asupra aspectului grafic al copertelor în care se vînd discurile. Cronicile sale abundă în reflecții de ordin comparativ. Vorbind despre conexiunile firești statornicite în muzica diferitelor popoare, despre frecventele întrepătrunderi și împrumuturi reciproce, el dă dovadă de maximă obiectivitate și de vederi largi demne de toată stima. Se poate constata că recenzarea discurilor a fost făcută cu adevărată plăcere și cu ferma convingere că vastele cunoștințe profesionale ale autorului sînt puse în slujba înțelegerii depline a rostului folclorului muzical în cadrul vieții culturale.

Mărturii ale contactelor spirituale dintre popoare, fenomenele de interferență în domeniul muzicii populare apar ca importante obiecte de cercetare în cîteva lucrări ale lui Tiberiu Alexandru. Astfel, în comunicarea intitulată *Relations musicales anciennes entre les pays roumains et les peuples du Proche Orient*, prezentată la data de 20 decembrie 1969 în cadrul Conferinței internaționale de muzică arabă ținută la Cairo [14], el a examinat legăturile stabilite în sfera instrumentelor muzicale, respectiv în cea a muzicii instrumentale. Probleme similare sînt atinse în studiul *Dimitrie Cantemir și muzica orientală* [15]. În cazul acesta, autorul a intenționat însă, în primul rînd, să scoată în evidență multilaterala activitate muzicală a marelui învățat. La Congresul asupra muzicii modale, desfășurat la Istanbul între 24 și 27 iunie 1974, el a participat cu comunicarea intitulată *Doina românească și folclorul muzical comparat*, în care a arătat că doina are neîndoios un caracter specific național românesc și „se încadrează organic în tezaurul folcloric pe care poporul și l-a făurit în decursul istoriei sale" [16], dar unele cîntări cu însușiri stilistice asemănătoare există la mai multe popoare europene și asiatice. El a accentuat totodată: „Trebuie însă precizat că simple asemănări melodice sau stilistice nu înseamnă implicit împrumuturi sau influențe. Constantin Brăiloiu ne-a învățat în ultimele sale scrieri ca o seamă de elemente muzicale primare (ritmuri, scări, formule melodice, structuri formale, intonații și emisiuni vocale ș.a.) își au obîrșia în însăși constituția psiho-fizică a omului" [17].

Tiberiu Alexandru a abordat teme de însemnătate majoră și atunci cînd s-a ocupat de istoria cercetării folclorului muzical. Cu diferite prilejuri, el a închinat o serie de studii, articole și comunicări lui

[14] Revăzut și completat, textul comunicării a fost publicat sub titlul *Vechi relații muzicale între țările românești și Orientul Apropiat*, în volumul lui Tiberiu Alexandru, *Folcloristică, organologie, muzicologie. Studii* (II), București, 1980, p. 252—273.

[15] În „Revista de etnografie și folclor", 18 (1973), nr. 5, p. 335—348.

[16] În *Folcloristică, organologie, muzicologie. Studii* (I), București, 1978, p. 74.

[17] *Ibid.*, p. 75.

https://biblioteca-digitala.ro

Constantin Brăiloiu și lui Béla Bartók [18], adică acelor etnomuzicologi care au adus contribuții fundamentale la dezvoltarea disciplinei. Pe baza rezultatelor obținute de către colaboratorii Institutului de Folclor, el a îndreptat și a întregit o seamă de constatări depășite care se întîlnesc în unele lucrări ale lui Bartók apărute în primele decenii ale secolului. Este demn de a fi reținut avertismentul său, potrivit căruia „Cercetătorul trebuie însă să recurgă neapărat la ultimul cuvînt al lui Bartók în legătură cu muzica populară românească, cuprins în amplele studii introductive la cele trei volume postume: *Muzica populară românească*, publicate în 1967 la Haga, de către Arhivele Béla Bartók din New York, sub îngrijirea muzicologului american Benjamin Suchoff" [19]. În lucrarea sa intitulată *Sensuri și valori ale etnomuzicologiei românești* [20], a schițat momentele semnificative ale istoriei folcloristicii muzicale de la începuturi pînă în zilele noastre.

Cu toate că în literatura de specialitate au existat cîteva lucrări mai vechi și mai noi care au încercat să dea o privire de ansamblu asupra folclorului muzical românesc, s-a impus nevoia publicării unei sinteze a celor mai recente rezultate ale etnomuzicologiei. Această sarcină a fost îndeplinită, în 1975, de Tiberiu Alexandru prin cartea intitulată *Muzica populară românească*, apărută la Editura Muzicală. Într-o formă concisă, el a prezentat cele mai importante aspecte ale temei, pornind de la examinarea folclorului obiceiurilor, continuînd cu dezbaterea problemelor legate de muzica păstorească, doina, balada, cîntecul, jocul, instrumentele muzicale, analizînd caracteristicile metrice, ritmice și melodice ale folclorului muzical românesc, încheind cu un succint istoric al culegerilor de melodii populare. A doua parte a volumului conține o antologie de melodii și de texte, precum și o bibliografie selectivă. În această sinteză, pe care autorul a considerat-o, cu modestia lui bine cunoscută, un compendiu, putem admira încă o dată măiestria cu care a reușit să servească deopotrivă interesele folcloriștilor și cele ale „tuturor iubitorilor de cîntec popular, chiar dacă nu au avut parte de o specialitate" [21].

De asemenea, Editura Muzicală a creat posibilitatea ca studiile, comunicările și articolele sale, elaborate între 1937 și 1976, să fie înmănuncheate în două volume. Acestea au fost publicate sub titlul *Folclo-*

[18] Iată cîteva dintre acestea: *Constantin Brăiloiu (1893—1958)*, în „Revista de etnografie și folclor", 13 (1968), nr. 6, p. 457—480; *Constantin Brăiloiu și valorificarea înregistrărilor de muzică populară*, în „Muzica", 18 (1968), nr. 8, p. 16—19; *Contribuția lui Constantin Brăiloiu la culegerea și valorificarea muzicii populare bihorene*, în *Zilele folclorului bihorean, 7—9 decembrie 1968*, [Oradea], f.a., p. 57—68; *Constantin Brăiloiu și cercetarea muzicii populare gorjenești*, în „Gazeta Gorjului", 20 iunie 1970; *Béla Bartók și folclorul românesc*, în „Revista de folclor", 1 (1956), nr. 1—2, p. 262—270; *Despre localitățile din care Béla Bartók a cules muzică populară românească*, în „Revista de folclor", 2 (1957), nr. 1—2, p. 169—178; *Béla Bartók despre folclorul românesc*, București, 1958, 132 p.; *Bartók Béla és a román népzene* (Béla Bartók și muzica populară românească), în „Korunk", 29 (1970), nr. 8, p. 1164—1167; *Béla Bartók et la musique populaire roumaine*, în „Muzica", 21(1971), nr. 12, p. 43—46; *Béla Bartók și muzica populară românească*, în *Béla Bartók și muzica românească*. Ediție îngrijită și prefațată de Francisc László, București, 1976, p. 13—21.

[19] Tiberiu Alexandru, *Béla Bartók și muzica populară românească*, în idem, *Folcloristică, organologie, muzicologie. Studii* (I), p. 144.

[20] În „Studii de muzicologie", 7(1971), p. 79—89.

[21] Tiberiu Alexandru, *Muzica populară românească*, București, 1975, p. 6—7.

https://biblioteca-digitala.ro

ristică, organologie, muzicologie. Studii în 1978, respectiv în 1980. Fără îndoială, aceeași editură va tipări următoarea sa operă de mare importanță, *Enciclopedia instrumentelor muzicale populare românești*, care, nădăjduim, va fi desăvîrșită în curînd.

Scrierile lui Tiberiu Alexandru excelează prin acurateţea observaţiilor, prin rigurozitatea metodei de lucru, prin puterea de convingere a argumentaţiei, prin concizia exprimării, prin limpezimea redactării, prin obiectivitatea tonului și prin ţinuta elegantă a stilului.

Datorită prestigiului său dobîndit atît în ţară cît și dincolo de frontiere, el a fost invitat în Egipt cu scopul de a da sfaturi și ajutor folcloriștilor egipteni în vederea punerii bazelor cercetării instituționalizate a folclorului muzical. Între 1965 și 1967, el a întreprins explorări de mari proporţii în mai multe zone ale Egiptului, culegînd materiale de o inestimabilă valoare științifică. După organizarea arhivei Centrului de cercetare a muzicii populare din Cairo, Tiberiu Alexandru a scris două comunicări interesante despre instrumentele muzicale populare din Egipt — *Privire asupra instrumentelor muzicale populare din Egipt* [22], respectiv *De la „kissar" la „semsemiya". (Tradiţie și inovaţie în muzica populară din Egipt)* [23] —, iar din înregistrările făcute pe teren a întocmit și a editat două antologii sonore excelente: *Muzica populară din Egipt* (pe două discuri) și *Melodii populare din Nubia*. Mai tîrziu, în 1979, a efectuat o călătorie cu scopuri similare în Sudan.

Călăuzit în toate acţiunile sale de un patriotism profund, Tiberiu Alexandru a consacrat multă energie și mult timp muncii de îndrumare a mișcării artistice de amatori, precum și a orchestrelor populare de concert. Alături de articole destinate popularizării folclorului și a rezultatelor folcloristicii, a publicat o seamă de armonizări și prelucrări de folclor, cele mai multe pentru cor pe voci egale, a sprijinit organizarea concursurilor dintre formaţiile artistice ale sindicatelor și ale căminelor culturale și a luat parte ca membru, vicepreședinte sau președinte la activitatea juriilor diferitelor concursuri și festivaluri. Experienţele dobîndite prin cunoașterea directă a realităţilor folclorice le-a valorificat și în cadrul deselor sale colaborări cu studiourile de radio, televiziune, cinematografie și cu Casa de discuri „Electrecord", îndeosebi în calitate de consultant al comisiilor de audiere a interpreţilor de muzică populară.

Foarte numeroase au fost prezenţele sale cu comunicări la congrese, conferinţe, simpozioane și sesiuni științifice în ţară și în străinătate. De asemenea, i-au fost solicitate multe studii și articole de către reviste de specialitate și culturale, precum și de către redacţiile celor mai prestigioase lexicoane și enciclopedii muzicale. Se cuvine menţionată și contribuţia sa la editarea unor colecţii de muzică populară alcătuite de alţi

[22] Comunicarea a fost prezentată la Al XV-lea congres al Asociaţiei folcloriștilor iugoslavi, la Jajce, în ziua de 14 septembrie 1968. Textul a fost publicat sub titlul *Les instruments musicaux du folklore égyptien et ceux des pays des Balkans*, în *Rad XV-og Kongresa Saveza Udruženja Folclorista Jugoslavije U Jajcu 12—16 septembra 1968*, Sarajevo, p. 327—340.

[23] Această comunicare a fost prezentată la A IV-a sesiune științifică a cadrelor didactice ale Conservatorului „Ciprian Porumbescu" din București, la data de 20 mai 1969. Textul comunicării a apărut în „Revista de etnografie și folclor", 15(1970), nr. 6, p. 451—460.

https://biblioteca-digitala.ro

folcloriști (de exemplu, de Ilarion Cocișiu, Nicolae Lighezan ș.a.), prin îngrijirea volumelor și prin redactarea studiilor introductive.

Pentru meritele sale de excepție, el a fost distins cu mai multe premii, ordine, medalii și titluri. Dintre acestea amintim Medalia Muncii acordată în 1954, Premiul „Ciprian Porumbescu" al Academiei R. S. România decernat în 1957, Ordinul „Meritul Cultural" (1969), premiile Uniunii Compozitorilor din R. S. România (1975 și 1979), Medalia comemorativă „Béla Bartók" (1981). De asemenea, a fost ales membru în diverse comisii internaționale de folclor. Din 1957 este membru al Consiliului Internațional al Muzicii Populare, în 1960 a fost numit membru corespondent, în 1970 a fost ales membru în Comitetul executiv al Consiliului, fiind totodată președintele Comitetului național pentru această organizație internațională, iar din 1984 este membru de onoare pe viață al Seminarului European de Etnomuzicologie din Belfast. Tiberiu Alexandru a deținut mereu funcții de răspundere și în cadrul Uniunii Compozitorilor din R. S. România.

Nu putem încheia această sumară evocare fără să relevăm trăsăturile dominante ale personalității profesorului Tiberiu Alexandru, și anume: spiritul său senin, generozitatea, amabilitatea, calmul, tactul și probitatea incontestabilă, datorită cărora el nu este numai respectat și prețuit de noi toți, ci este și iubit.

Cu ocazia împlinirii celor 75 de ani, îi urăm sănătate deplină, la mulți ani și încă numeroase rezultate valoroase în studierea folclorului muzical în folosul nostru, al tuturor [24].

[24] Conținutul acestei lucrări a fost expus în formă de comunicare, sub titlul *Contribuții contemporane la dezvoltarea etnomuzicologiei românești*, în cadrul ședinței publice de comunicări a Comisiei de folclor a Academiei R. S. România, ținută la data de 30 iunie 1985.

https://biblioteca-digitala.ro

DIN ACTIVITATEA CERCETĂRILOR ETNOGRAFICE DE TEREN DE LA PORȚILE DE FIER, 1967—1971

LUCIA APOLZAN

O dată cu încheierea celor 40 de ani în cîmpul muncii, în fața mea s-au deschis noile drumuri ale cercetărilor de teren. Era în primul rînd o fereastră deschisă spre aerul proaspăt al noii orientări social-politice, dar era și un eveniment măreț ce se desfășura atunci: construcția hidrocentralei de la Porțile de Fier. Se impunea cercetarea multidisciplinară a zonei afectate barajului și lacului de acumulare, o cercetare științifică de mare amploare, organizată în cadrul Academiei Române, formîndu-se „Grupul de cercetări complexe Porțile de Fier", sub conducerea profesorului Ștefan Milcu.

Un colectiv larg de aproape 400 de specialiști s-au îndreptat spre Dunăre, grupați în 14 colective științifice, 7 colective din științele naturii și 7 din științele sociale.

Am intrat în colectivul de etnologie condus de Romulus Vulcănescu datorită unei întîmplări, în primăvara anului 1967.

Pe Romulus Vulcănescu îl cunoscusem cu mulți ani în urmă, la Institutul Social Român, în cadrul ședințelor pe care le conducea Dimitrie Gusti în anii 1947—1948, ulterior evoluînd fiecare pe drumuri diferite. L-am întîlnit întîmplător pe stradă; părea bucuros să revadă un cercetător pasionat, de care chiar avea nevoie pentru capitolul *Așezări, gospodării, locuințe*. Propunerea m-a bucurat, mai ales că cercetarea se extindea pe o zonă largă, de la Drobeta-Turnu Severin pînă la Bazias, în multe sate și pe o perioadă lungă, începînd din anul 1967. Am poposit deci la Dunăre în iunie 1967, în poarta transmontană sculptată de istoria naturii.

În cei cinci ani, 1967—1971, cît au durat cercetările și studiile, am fost prezentă pe teren în multe din zilele luminoase ale verilor, totalizînd opt luni: rezultatele imediate s-au concretizat într-un total de 1486 de fișe tematice, iar ca material documentar ilustrativ, în 528 de fotografii.

*

Dar ce este o cercetare de teren? Se poate ea exprima în material documentar cifric?

Întîlnirea Carpaților cu Dunărea, întîlnirea mea cu cele două coordonate fundamentale ale României au însemnat o revelație pentru cercetarea științifică a tipologiei așezărilor și a evoluției lor de-a lungul veacurilor. Aici am putut studia temeinic rolul pe care așezările risipite pe înălțimile carpatice l-au avut în dezvoltarea satelor de tip adunat de la malul Dunării.

Orașul Orșova, Dierna daco-romană, și satele din împrejurimi, ca cele din Clisura Cazanelor, trebuiau să-și părăsească vechile vetre teritoriale și să se strămute la un nivel superior ce nu va fi afectat de apele lacului de acumulare. Un mare dinamism, o efervescență generală punea în mișcare totul: pămînt, case și oameni, materie și suflete. Se construiau noile așezări în vetre prealabil stabilite. Blocuri mari se ridicau în Orșova nouă, unde aveau să locuiască mulți localnici părăsind casele lor mărunte din mijlocul grădinilor cu trandafiri. Erau bucurii? ... Erau regrete? ... nu era timp pentru meditații. Se construia, se construia continuu.

Cercetătorul trebuia să fie prezent peste tot, înainte de a se demola satul vechi. Arheologul trebuia să sape în adîncime, să pătrundă în peșteri, să găsească anticele urme ale locuințelor, ale culturilor care și-au afirmat aici prezența în paleolitic, în neolitic, în epoca bronzului și a fierului, pînă în prezent. Etnologul trebuia să cerceteze structurile din contemporaneitate, așa cum se găseau sub ochii noștri, descifrînd evoluțiile înscrise în construcții, în tradiții, în simboluri arhaice. O lume întreagă, secole de viață ce se încheiau trebuiau cunoscute pentru ca valorile materiale și spirituale care puteau caracteriza populația autohtonă românească în Carpați și la Dunăre, alături de unele enclave mai tîrzii ale sîrbilor,

REF, tom 35, nr. 1, p. 113—120, București, 1990

https://biblioteca-digitala.ro

cehilor și turcilor, să nu-și stingă glasul cufundat în dărîmături și în adîncul apelor viitorului lac de acumulare al hidrocentralei.

★

Eram prezentă peste tot, în gospodăriile satelor Ieșelnița și Ogradena din apropierea Orșovei, în Plavișevița și Tisovița din Cazane; toate acestea aveau să părăsească malul Dunării și să formeze o singură mare așezare rurală: Ieșelnița, unde vor domina construcții moderne, cu un grad ridicat de civilizație. Vechile gospodării trebuiau studiate. Zăboveam zile întregi cu caietul de note făcînd schițe ale planurilor de locuințe, cu interes mărit pentru forma vetrei și a cuptorului, specific fiind coșul înalt din piatră sau din cărămidă în formă boltită, ce ajungea la înălțimea de 3 metri, dominînd acoperișul caselor. Și, pe alocuri, în vîrful lor un cuib cu berze, păsări migratoare care veneau primăvara și plecau toamna, regăsindu-și în fiecare an vatra primitoare, cuibul unde își zămisleau puii, îi creșteau învățîndu-i să zboare, de unde plecau și unde se întorceau în primăvara următoare.

În timpul verii berzele își urmau cursul lor zilnic, peregrinînd prin pajiștile înflorite și prin lanurile de cereale din țarinile înconjurătoare, unde prindeau cu ciocul lor lung și ascuțit șoareci și șerpi, aducînd folos oamenilor; se întorceau seara la cuibul lor, ceea ce a mai durat doi-trei ani, cît timp s-au construit noua Ieșelniță și noul oraș Orșova, care și el îngloba cîteva sate din împrejurimi: Tufări, Jupalnic și Coramnic. Dar a venit și ziua tulburătoare a demolărilor, cînd constructorii *noului* trebuiau să dărîme *vechiul:* casele, zidurile, înaltele coșuri. Berzele s-au întors seara, și-au întins aripile albe cernite la vîrfuri, tulburător agitate în căutarea casei pe care fiecare o știa, dar care dispăruse; s-au ridicat, au coborît, au încercuit și au răvășit ruinele, vechea lor vatră, într-un zbucium surd, înăbușit, dureros, pe care îl împărtășeau și oamenii privindu-le căutarea zadarnică. În amurgul serii berzele s-au retras spre dealuri, au mai revenit cîteva zile, zburînd agitate deasupra dărîmăturilor, apoi s-au pierdut spre alte sate, pe alte case, menținînd simbolul lor general de *semn bun*, de *noroc*, legat de perpetua reînviere a naturii, de fertilitate și fecunditate.

★

Cercetările etnologice trebuiau să cuprindă atît satele ce urmau să fie strămutate, cît și cele care, cel puțin ca vatră stabilă, nu erau afectate de construcția hidrocentralei.

De la început și apoi un lung timp mi-am avut fixat sediul la Ieșelnița, de unde plecam spre satele din Cazane care își așteptau dezafectarea: Ogradena, Dubova, Plavișevița, Tisovița, Svinița. Șoseaua de-a lungul Dunării — tăiată în malul stîncos al Cazanelor în anii 1834—1846, o dată cu dezvoltarea mineritului și a metalurgiei, ca și a navigației pe Dunăre — mă purta pe malul fluviului dintr-un sat în altul, unde casele abia își găsiseră locul între mal și peretele stîncilor, pe care adesea se sprijineau construcțiile gospodărești, printr-o ingenioasă adaptare la morfologia accidentată a locului.

Alt sediu mai statornic, în anul 1969, l-am avut la Berzasca, sat în care toate formele tradiționale ale gospodăriilor, ca și cele de importanță istorică a întregii zone, rămîneau neclintite în fața cercetătorului; construcția hidrocentralei nu acționa, cel puțin aparent. Aici mă puteam opri în fața unui ceas solar înscris sub acoperiș pe frontonul unei case așezată la drum, unde umbra lăsată de mersul soarelui indica cu precizie ora zilei; era dovada certă a unor bune cunoștințe de astrologie a constructorilor locali, provenite din cele mai vechi timpuri.

Din Berzasca aveam drumurile deschise atît de-a lungul Dunării, pînă la Moldova Veche și Baziaș, cît și în amonte, spre masivul Almăjului. Plecam în zorii zilei; luam cu mine doar caietul de note, aparatul de fotografiat și o bucată de pîine, așezate toate într-o geantă de piele ce-mi atîrna pe un umăr.

Într-o zi m-am oprit în fața unui legendar apus de soare, la Pescari, unde în văzduh, pămînt și apă, a soarelui e lumea toată.

M-am întors seara în Berzasca, unde gazda mă aștepta cu cina. Mîncasem pe drum pîinea din geantă și multe dude mari și dulci, binecuvîntînd pe cei ce au plantat duzii pe marginea drumului. Pîine și dude — o hrană minunată — așa mi se părea. Gazda zîmbise auzindu-mă. În sat se spunea că dudele sînt „pîinea săracului", taie foamea și setea, ceea ce părea un adevăr de necontestat. Toată ziua am lucrat la Pescari, prin gospodării, urcînd pe panta dealului, fără să-mi fie foame. Mă legănasem și în barca unui pescar, care mă purtase pînă la ostrovul din mijlocul Dunării, cu apele ei limpezi strălucind în soarele ce asfințea în albia largă, ca în întinsul primordial al apelor.

În vara anului 1969 m-am îndreptat spre așezările de pe culmile domoale ce coborau din Munții Almăjului spre Dunăre, pe o rețea de plaiuri întinse. Aici am regăsit satul-cring

https://biblioteca-digitala.ro

pe care-l studiasem cu decenii în urmă în Munții Apuseni, satul cu case risipite, terenuri întinse unde culturile de cereale se întîlneau cu pășuni și fînețe în perimetrul fiecărei gospodării, unde creșterea vitelor mari, a ovinelor și porcinelor întreținea prosperitatea economiei într-o înfrățire cu terenul modelat de mîna omului. Aici se găsea și satul adunat al Sicheviței, centrul unei mari așezări, înconjurat de 17 sate risipite pe culmi, alcătuind comuna Sichevița. Era evidentă interdependența dintre satele risipite și satul adunat din vale, viețuirea de-a lungul timpului rezistînd vicisitudinilor istoriei prin popularea permanentă în mici nuclee ce împînzesc mari teritorii carpatine, gospodării ce se înșiruie pe înălțimi în salbe, unduind printre izvoare și văi, piraie și riuri ce se îndreaptă spre Dunăre. Erau în satele risipite și „sălașele" (locuințe temporare) ale celor care își aveau gospodăria stabilă în satul adunat, dar continuau să valorifice terenurile mai depărtate de sat.

★

Ca rezultat științific al investigației din zona Porților de Fier pînă în anul 1971, am ajuns la clasificarea așezărilor din zonă în trei tipuri : satul cu case risipite ; satul adunat, cu sălașe ; satul adunat, fără sălașe. În perspectivă istorică, atunci cînd condițiile economice erau favorabile, populația se apropia de Dunăre, mărind nucleul din vale ; în perioadele de criză, de războaie, mai ales în legătură cu apariția turcilor la Dunăre (în anul 1390 au ocupat pentru prima dată Orșova), satele se retrăgeau spre munte în mici cătune, în cringuri, la adăpostul pădurii.

Fenomenul s-a dovedit general în zonă. Berzasca, satul adunat, și-a avut vechea vatră în amonte cu peste 20 de km, unde își lăsase sălașele în grupuri risipite, cu toponimie distinctă. Ieșelnița și Ogradena de la Dunăre, la fel, au avut vechi vetre pe dealuri. Toponimia și tradiția au adus dovezi sigure ale unei lungi perioade de pendulare între deal și vale, între satul-cring și satul adunat : gospodăria a trecut și ea de la forma dedublată, cu sălaș în hotar, la forma unitară din satul adunat, fără sălașe.

Comunei Sichevița, cea mai mare așezare din Clisură, cu aproape 3000 de locuitori în anul 1930, i-am consacrat cele mai multe zile de teren, peregrinînd prin cele 17 sate risipite, cringuri cu toponimie distinctă, declarate sate la împărțirea administrativă din anul 1956.

Ajunsesem într-o zi în satul Crușovița, urcînd și coborînd de pe o culme pe alta. Poteca pe care plecasem m-a scos pe spinarea unui deal, unde o femeie vîntura grîul în ușoara adiere a vîntului. Ridica un vas din care lăsa să cadă boabele de grîu pe o pînzătură de cînepă : acestea fiind mai grele cădeau la pămînt, pleava mai ușoară era spulberată de vînt. Femeia mă privise nedumerită, așa cum apărusem deodată de după culme : avea în ochi mirare și încîntare totodată, poate oglinda simțirilor mele. I-am auzit glasul pe care nu-l pot uita :

— Ce dor te aduce pe dumneata pînă aici la noi ... ?

— Un dor mare, cel mai mare dor al omului, *dorul de a cunoaște* : dorul acesta te poartă fără astîmpăr o viață întreagă. Am venit cu dorul să vă cunosc, să știu cum trăiesc oamenii pe aceste locuri. Și uite că dorul m-a purtat bine și v-am găsit.

Rămîneam cîte două—trei zile prin satele risipite, strîngînd în caietul de note materialul documentar asupra acestor gospodării complexe. Pe culmi, ca și în satul adunat al Sicheviței, alături de construcții cu o vechime de aproape 200 de ani, întîlneam și case noi, ici-colo prindeam în pelicula aparatului de fotografiat documente cu valoare spirituală : o casă în construcție purtînd cîteva zile pe zidurile de cărămidă o creangă de măr cu ramuri verzi, în care alternau doi cucuruzi legați cu ghijile (foile) lor ; cînd construcția avansa, creanga de măr rămînea cîteva zile pe căpriori, înainte de a se așeza acoperișul de țiglă. Era străvechiul simbol al trăiniciei care suna atît de duios în graiul localnicului : „Ca să fie îndulcită familia cu tot ce folosește în casă și îmbunătățită cu tot traiul, cum am ajuns și noi din toți strămoșii noștri". La temelia casei fusese așezat capul de cocoș, simbolul jertfei.

Urcasem în zilele tîrzii ale lui octombrie 1970 la Ravensca pentru a cunoaște satele cehilor colonizați în zonă în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Satele ceh e : Ravensca, Bigăr și Sfînta Elena se găseau pe culmi. Spre deosebire de vechile sate românești autohtone, în formă de cringuri risipite, satele ceh e, de coloniști, aveau casele aliniate la drum, în forma unui sat adunat ; erau gospodării de mineri, din care nu lipsea activitatea agricolă, cu un anume specific etnic : prezența în fiecare gospodărie a vacilor și mai ales a găștelor. În locuința cehă, penele de gîscă ocupau un loc esențial, din zestrea unei fete făcînd parte șase perne mari și două pilote, fiecare pilotă avînd 9 kg. Cîrduri mari de găște își plimbau eleganța penelor albe legănate ușor prin mijlocul satului. Era o zi senină de toamnă, dar spre seară găștele au început să zboare într-o larmă care pironise toate privirile asupra lor ; se agitau ca în fața unei primejdii, într-un zbucium continuu, valuri albe de aripi plutind deasupra pămîntului, coborînd o clipă și reluîndu-și larma în zbor. Cîrduri de găște pe toate ulițele.

https://biblioteca-digitala.ro

— Ce au gîştele? ... de ce aleargă cu larma asta? — am întrebat mirată.

— Aşa fac ele cînd vine vremea rea, mîine ninge.

În dimineaţa următoare am coborît pe o culme, grăbind pasul înainte ca fulgii ce cădeau uşor să-mi ascundă poteca străcurată printre tufişuri şi arbuşti, care ducea sigur la Berzasca; era calea pe care de obicei coborau femeile din Ravensca, cu produse lactate, la tîrgul săptămînal.

Gîştele aveau deci roluri meteorologice, anunţau un buletin pe care mersul vremii nu l-a dezmînţit. În masivul Almăjului ele luau legătura directă cu cosmosul, cu rol premonitoriu pentru schimbări ale presiunii atmosferice, umidităţii şi temperaturii. Cu larma lor avertizau oamenii. Rol de mesager între cer şi pămînt l-au avut şi gîştele sălbatice în simbolistica egipteană şi chineză. De asemenea, în Roma antică, „gîştele sacre ale Junonei" de pe Capitoliu şi-au îndeplinit misiunea de avertizoare: ele au prevenit primejdia şi au dat alarma cînd galii au încercat, în anul 390 î.e.n., într-un atac nocturn, să ia cu asalt Capitoliul, dealul fortificat din centrul Romei pe care se găseau templele lui Jupiter, ale Junonei şi Minervei.

„Previziunea" meteorologică a gîştelor de la Ravensca m-a ajutat în cercetarea aşezărilor de pe culmile înalte ale Almăjului înainte de a se aşterne o iarnă timpurie.

Am revenit la Dunăre cu atenţia îndreptată spre satele din aval de Orşova, care trebuiau să părăsească vetrele de la mal, afectate de construcţia barajului hidrocentralei: Vîrciorova, Gura Văii, Schela Cladovei. Poarta sculptată de natură în sute de mii de ani era acum în slujba omului. La noi în Carpaţi: om — munte — fluviu sînt puternici fraţi.

În aval de Orşova mai aveam de cercetat structura şi evoluţia satelor Ilovîţa şi Bahna apropiate de Dunăre, formate din grupuri, mici cătune, cu un centru bine dezvoltat; gospodăria avea „conace", ca anexe în hotar pentru folosirea terenurilor agricole. Şi aici se distingeau vechi vetre de sate risipite. Era necesar un studiu comparativ al structurii aşezării în anumite perioade, de retragere a locuitorilor spre dealuri sau de coborîre spre Dunăre, în centre adunate cînd condiţiile erau favorabile, aşa cum le observasem la Berzasca şi Sichevîţa din Clisură.

Depărtîndu-mă de zona ce revenea „Grupului de cercetări complexe Porţile de Fier", am înaintat în Podişul Mehedinţi. Urmăream cu tot mai multă atenţie forma de aşezare risipită pe înălţimile carpatice, indiferent de multele drumuri ce mă aşteptau.

În luna iulie 1970 am plecat spre Isverna. Drumul care ducea de la Drobeta-Turnu Severin spre Baia de Aramă urca pe Podişul Mehedinţi pe culmi domoale, în serpentine lungi, pe care le puteam urmări mult timp de pe suprafaţa netedă a podişului, unde satele erau aşezate pe terenuri temeinic cucerite pentru agricultură şi pomicultură. Pe unele le străbătea drumul principal, pe altele le puteam zări din depărtare. La „Pietrele încălecate", cu blocuri masive de piatră, drumul s-a bifurcat cotind spre stînga, pe Valea Costuştea. Peisajul se schimbase. Au apărut satele cu casele risipite. Gospodăria îşi ramificase construcţiile în funcţie de împrăştierea proprietăţii, de sezonalitatea obţinerii furajelor. „Conacul" era anexa caracteristică a gospodăriei, aşa cum în Banat, la mică distanţă peste Valea Cernei, era sălaşul, cu aceleaşi funcţii economice. Drumuri îndelung umblate străbăteau dealurile printre arături, fîneţe şi pădure. Pe multele drumuri şi poteci circulau continuu, în amonte şi în aval, femeile călare, cu furca şi grebla: era vremea cositului.

În zilele următoare am străbătut culmile din satele Isverna şi Seliştea ale comunei Isverna, pînă în satul Godeanu, din comuna Obîrşia Cloşani, sub munţii ce se proiectau în zare, îmbogăţind caietul cu multe note şi schiţe ale tipurilor de locuinţe.

Se deschideau drumuri lungi pe culmile înalte din hotarul comunei Isverna prin două sate: Nadanova şi Cerna Vîrf.

La Cerna Vîrf erau vii urmele miturilor străvechi.

„Cînd s-a construit biserica din sat — mi-a spus Ion Şeitan, în vîrstă de 45 de ani — toţi se fereau să treacă pe acolo ca să nu le ia maistoru măsura: îi ia „statu" cu o aţă, pe la spate, pe neobservate o bagă în zid; acel căruia i se ia măsura, va muri. Şi cînd se construieşte o casă se ia statu unui om, e un obicei vechi".

Erau în aceste sate nu numai arhaice tipuri de construcţii, dovezi ale vechimii aşezărilor pe înălţimile carpatice, ci şi credinţe datînd din preistorie. Îmi devenise necesară lărgirea ariei de cercetare a aşezărilor din Podişul Mehedinţi. Am revenit în luna mai 1971 pentru a cerceta satele Podeni, Gornenţi, Cireşu şi Negruşa, unde am putut înregistra o bogată toponimie a grupurilor de gospodării cu conace, tipul de casă cu etaj şi pereţii din piatră urcînd pe „scară" cu trepte de piatră la locuinţa de deasupra beciului. M-a surprins aici vatra în formă circulară, aşezată într-un colţ rotunjit al încăperii numită „casă". O întreagă concepţie despre lume se închidea în cercul vetrei, căci vatra era acolo unde era casa, iar casa însemna permanenţa familiei. Lîngă focul din vatră fierbea oala de pămînt sprijinită de o piatră, cu locul statornic acolo. Cu piatra aceasta de după oală femeia „întîrcolea" vita cumpărată din tîrg, încercînd-o astfel în microcosmosul gospodăriei.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu puteam părăsi aceste sate fără să cunosc cimitirele, unde se încifra legătura strînsă a celor vii cu moșii și cu strămoșii trecuți în lumea umbrelor.

Am intrat în cimitirul din Cireșu cu mărunte cruci de lemn, cu acoperișul lor ca două aripi frînte; unele aveau o mică straiță numită „săcuiu", atîrnată de un braț al crucii. În săcui se păstra tămîia și „statu" (măsura, lungimea) celui mort, adică o luminare numită „lumină", făcută de femei din „ceară de stup pe fuior de cînepă, învîrtită ca melcul". O ascultam pe Petolea Maria, în vîrstă de 52 de ani din Cireșu: „Statu trebuie să stea pe pieptul mortului, apoi trei zile după înmormîntare statu rămîne acasă. După trei zile o femeie din casă merge la mormînt pentru prima dată, atunci duce și săcuiu unde rămîne statu. Timp de șase săptămîni în fiecare zi o femeie bătrînă merge dimineața, de noapte: se duce cu focul aprins din casă, într-un ciob. Aprinde lumina (statu) și tămîiază. După ce lumina a ars, săcuiu acolo rămîne, la cruce, nu-l mai ia nima, putrezește, se pierde".

Ritualul mă cobora în mitologia morții. Lumina deschidea calea ieșirii din tenebre. Focul, simbol al purificării și regenerării, era adus de acasă, ca mesager din lumea celor vii în lumea umbrelor, reconstituind unitatea cosmică a umbrei și a luminii. Luminarea ardea pe mormînt în lumina aureolată a dimineții, simbol al vieții, al eternității. Sufletul separat de corp se pierdea în eternitatea luminoasă.

Săcuiu își avea originea etimologică în verbul latinesc *secare* = „a tăia", omonim cu „a seca", după cum mă lămurisem din studiile de lingvistică ale profesorului Iorgu Iordan. Nu știam atunci că voi regăsi săcuiul nu numai în practicile funerare, ci și în toponimie, de cealaltă parte a Carpaților, în ținuturile hunedorene, pe Platforma Luncanilor.

★

Trebuia consultată o bogată bibliografie, mai ales studiile de istorie ale lui Dimitrie Onciul, lărgindu-mi orizontul asupra unui străvechi „leagăn al poporului dacoromân", cum numea Hasdeu Oltenia și partea sud-vestică a Ardealului, unde trebuiau căutate urmele cele mai sigure ale vechimii și permanenței populației românești. De altfel, pe D. Onciul, cu ale sale *Studii de istorie*, apărute în anul 1971, l-am purtat cu mine prin toate satele, citind cîteva pagini la fiecare popas pe drumuri sau prin case. În conspectările mele sistematice erau și alte volume, precum al lui D. Tudor: *Orașe, tîrguri și sate în Dacia romană*, din 1968; al lui P. P. Panaitescu: *Introducere în istoria culturii românești*, din 1969; al lui G. Vălsan: *Opere alese*, din 1971, care îmi completau documentația științifică.

Din Podișul Mehedinți am revenit la Dunăre, în zona Porților de Fier și în masivul Almăjului. Timp de două luni, iunie și iulie 1971, am peregrinat din nou prin satele risipite ale Sicheviței, prin noile așezări ale Ieșelniței și ale Dubovei din Clisură, și nu mai puțin în amonte, pe Valea Dunării la Moldova Veche și Pojejena, cu aspectele lor specifice.

Ca ultimă etapă a cercetărilor din zona Porților de Fier, din anul 1971, în lunile septembrie și octombrie, am stăruit asupra *vechiului*, privind cum dispăreau sub apa lacului de acumulare urmele ruinelor și cum pe alte planuri străjuiau noile așezări.

Lacul de acumulare înghițise insula Ada-Kaleh; pe mal se putea vedea zilnic măsuța cu dulceața petalelor de trandafiri și alături un turc ce nu-și găsea odihna decît privind în oglinda apelor locul bine știut al paradisului pierdut.

Carpații m-au purtat pe văi și pe dealuri, Dunărea m-a purtat pe valuri, cu barca sau cu vaporul de la Drencova la Moldova Veche; dorurile m-au purtat pe nesfîrșitele cărări ale realităților sau dincolo de ele; satele și oamenii m-au purtat pe căile difuze ale istoriei din adîncă antichitate pînă la prefacerile din zilele noastre. Piatra mea de căpătîi era elaborarea studiilor.

★

Elaborarea studiilor n-a așteptat încheierea etapei de cercetare pe teren. Ca prim rezultat prezentasem o comunicare la sesiunea științifică din anul 1969: *Consemnări etnografice despre două așezări din zona preorășenească a Orșovei*, publicată la Craiova. Prelucrarea materialelor și consultarea unei bogate bibliografii de specialitate am făcut-o continuu, pentru a putea ajunge la volumul *Atlasul complex „Porțile de Fier"*, apărut în anul 1973, la care am participat cu cinci cartograme, însoțite de textul corespunzător privind structura așezărilor, cu aspectele funcționale ale gospodăriilor și ale tipurilor de case.

În planul inițial al „Grupului de cercetări complexe Porțile de Fier" intrase și publicarea unei monografii etnologice a Porților de Fier; aceasta nu a mai ajuns la finalizare. Conducătorul colectivului de etnologie, Romulus Vulcănescu, era mai puțin preocupat de cercetarea realităților de pe teren în forma lor autentică, vie. Înclinația lui era spre lucrări de sinteză bazate

https://biblioteca-digitala.ro

mai mult pe materiale din arhive şi din publicaţii, ceea ce l-a condus la elaborarea volumelor : *Etnologie juridică* în 1970, *Măştile populare* în 1970, *Coloana cerului* în 1972 şi *Mitologie română* în 1986, lăsînd în faza de deziderat monografia etnologică a Porţilor de Fier.

Studiile mele şi-au găsit astfel locul în publicaţiile de specialitate din Cluj-Napoca şi din Caransebeş, cu titlurile : *Forma arhaică de populare a zonei montane de la Porţile de Fier*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1974—1975", Cluj-Napoca, 1975 ; *Gospodăria şi locuinţa în zona Porţilor de Fier*, şi un altul, *Gruparea aşezărilor în funcţie de evoluţia economică şi socială*, amîndouă în „Anuarul Muzeului judeţean de etnografie şi istorie" din Caransebeş, în volumul *Studii şi comunicări de etnografie—istorie*, 1975 şi, respectiv, 1980.

În comparaţie cu cercetările efectuate în vederea monografiilor sociologice, conduse de profesorul Gusti, cercetarea de la Porţile de Fier prezentase deosebiri. În concepţia Şcolii sociologice de la Bucureşti, membrii echipei rămîneau prezenţi în tot timpul campaniei monografice, împreună cu conducătorul lor. La Porţile de Fier nu au existat moduri de comunicare pe teren, de discuţii organizate între specialiştii din diferitele domenii. Ca un colectiv sudat nu a fost privit în sine nici cel etnologic. Cercetarea de teren a colectivului de etnologie se făcea sporadic, fără contacte de idei între cercetători, fără cunoaşterea materialului cules de întreaga echipă şi fără să se stea pe teren un timp mai îndelungat. Aceste lipsuri în cercetarea de pe teren şi-au arătat părţile negative şi în faza elaborării studiilor etnologice, rămase sumare, neputîndu-se închega într-un volum reprezentativ pentru o cercetare monografică.

Importantă este însă latura pozitivă a activităţii ştiinţifice depuse în anii 1967—1971. Cercetările etnologice din zona Porţilor de Fier, revenirea mea la realităţile terenului, după o întrerupere de lungă durată, mi-au asigurat reluarea tematicii aşezărilor ca tipologie, structură, morfologie, evoluţie, pe linia preocupărilor mele din Munţii Apuseni, în anii 1939, 1942—1943, ceea ce mi-a impus să lărgesc aria de cercetare — aşa cum o făcusem pînă în zona montană a Almăjului şi a Mehedinţiului — şi totodată să privesc în perspectivă viitoarele mele cercetări de teren, prin înaintarea spre vetrele montane din Transilvania. Stăpîneam un bogat material privind aşezările de tip tradiţional, cu aspecte de mare complexitate socioeconomică ; cuprindeam estul Banatului şi nordul Olteniei. Era necesar acum să trec pe versantul nordic al Carpaţilor, pe Platforma Luncanilor din judeţul Hunedoara, cu urme ale cetăţilor dacice şi străvechi vetre de aşezări autohtone, convinsă de necesitatea studiilor etnografice paralel cu cele de arheologie din Munţii Orăştiei. În acest sud-vest al ţării se întîlneau cele trei masive cu aşezări risipite pe culmile carpatice : Munţii Banatului, ai Olteniei şi ai Transilvaniei. Cu încă un deceniu de cercetări de teren şi studii, 1972—1982, am putut ajunge la volumul : *Carpaţii — tezaur de istorie. Perenitatea aşezărilor risipite pe înălţimi*, apărut în Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică în anul 1987.

Breviar ● Breviar ● Breviar ● Breviar

● **ŞEDINŢA PUBLICĂ DE COMUNICĂRI A COMISIEI DE FOLCLOR.** Vineri, 15 decembrie 1989, a avut loc a II-a şedinţă de comunicări cu tema „Contribuţii la istoria folcloristicii şi etnografiei româneşti", temă devenită deja tradiţională în cadrul întîlnirilor Comisiei de Folclor a Academiei Române. O temă cu merite deosebite în relevarea faţetelor mai puţin cunoscute ale activităţii unor reprezentanţi ai istoriei folcloristicii româneşti literare şi muzicale.

Prof. dr. docent *Ion C. Chiţimia* a evocat figura fostului său profesor de la liceul „Traian" din Drobeta-Turnu Severin, Vasile Vîrcol *(Prof. Vasile Vîrcol — folclorist şi dialectolog cu merite necunoscute)*. Unul dintre elevii şi reprezentanţii şcolii folcloristice a lui Ovid Densusianu (v. „Graiul din Vîlcea", 1910), V. Vîrcol a aplicat printre primii metoda monografiei zonale folclorice dialectale, expusă de magistrul său. Colaborator al revistei severinene „Datina", Vîrcol s-a făcut cunoscut şi prin volumul *Grai şi suflet* — omonim cu cunoscuta revistă fondată mai tîrziu şi condusă de Ov. Densusianu —, ce cuprindea studii personale de etnopsihologie.

Muzicologul Titus Moisescu, în comunicarea *Ilarion Cocişiu, reprezentant de seamă al etnomuzicologiei româneşti*, punînd în valoare bogata corespondenţă a etnomuzicologului (trecut prematur în eternitate), ca şi întinsa operă de folclorist a acestuia (culegeri şi transcrieri muzicale cuprinzînd în principal folclor din Transilvania şi judeţul natal, Tîrnava Mare), precum şi studiile şi schiţele de studii, tezaurizate între numeroasele colecţii ale Arhivei I.C.E.D.

https://biblioteca-digitala.ro

— printre ai cărui primi cercetători s-a numărat și harnicul muzician, pedagog și folclorist care a fost I. Cocișiu — , întreprinde un gest omagial demn de toată lauda, cu evidente virtuți morale reparatorii. S-a concluzionat că cel mai autentic omagiu ce se poate aduce astăzi celui care a fost un nedreptățit în scurta sa viață este publicarea integrală a operei sale științifice, atît cea tipărită parțial cît și, mai ales, cea inedită *(Cîntece rituale de seceriș, Dialectul muzical ardelean* etc.) sau împrăștiată prin numeroase periodice la care a colaborat („Sociologie românească", „Albina", „Izvorașul" „Națiunea" etc.).

Tînărul cercetător muzicolog Marin Marian-Bălașa, valorificînd de asemenea corespondența unuia dintre etnomuzicologii noștri contemporani, regretatul profesor al Conservatorului clujean „Gh. Dima", Ioan R. Nicola (1913—1981), în comunicarea *Un epistolar revelator pentru istoria folcloristicii românești*, a evidențiat numeroase relații de colaborare și „înrudire" științifică întreținute de protagonist cu corifeii disciplinelor folcloristice și etnologice. A fost demonstrată astfel aplicarea de către folclorist a ideii sincretismului folcloric inclusiv pe tărîmul cunoașterii științifice. I. R. Nicola este unul din inelele de legătură directă între marii maeștri ai folcloristicii din perioada interbelică și cercetătorii din ultima perioadă.

Alexandru Dobre a încheiat ședința cu comunicarea *Alexandra Istrătescu-Tzurca, un nume mai puțin cunoscut în folcloristica românească*, în care a reușit să reabiliteze figura unuia dintre elevii reprezentativi ai școlii filologice a lui Ov. Densusianu. Cercetînd atît documente revelatoare aflate în arhivele Academiei, cît și opera ca atare, inedită, a folcloristei (monografia aflată în manuscris *Argeșul dialectal și folcloric*), Al. Dobre dă, în sfîrșit, coordonatele întregii moșteniri științifice a folcloristei. A. Istrătescu-Tzurea a fost cunoscută și apreciată în mediul universitar și academic din perioada interbelică (edificator este referatul lui N. Cartojan asupra monografiei numite). Comunicîndu-ni-se părți scurte ale acestei lucrări, s-a subliniat implicit necesitatea publicării sale cît mai grabnice.

Ședința, condusă de prof. I. C. Chițimia, s-a bucurat de participarea unui cerc larg de specialiști ai culturii populare, cadre didactice, cercetători, muzicologi, membri ai familiilor celor evocați și s-a încheiat cu discuții semnificative pentru utilitatea culturală și științifică a unor asemenea dezbateri de istoriografie. *(Ion T. Alexandru)*

Institutul BIBLIOTECA de Folclor

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

COMISIA DE FOLCLOR
A
ACADEMIEI ROMÂNE

Programul manifestărilor științifice

În cursul anului 1990, Comisia de folclor a Academiei Române își propune să organizeze următoarele ședințe de comunicări științifice :

- *Disciplinaritate și interdisciplinaritate în studierea cîntecului popular* (23 februarie ; organizator : Marin Marian-Bălașa)
- *Istoria folcloristicii și etnografiei românești. Aniversări, comemorări* (30 martie ; organizatori : N. Constantinescu, Marin Marian Bălașa)
- *Reviste românești de folclor și etnografie. Rolul lor în orientarea și promovarea cercetărilor în domeniul culturii populare* (27 aprilie ; organizator : Mihail M. Robea)
- *Folclorul și etnografia — argument al permanenței istorice a poporului român* (26 mai ; organizator : Al. Dobre)
- *Rolul și locul lui Vasile Alecsandri în dezvoltarea folcloristicii românești. Cu prilejul centenarului morții poetului* (22 iunie ; organizator : I. Datcu)
- *Istoria folcloristicii și etnografiei românești. Noi contribuții documentare și interpretative* (28 septembrie ; organizator : I. Oprișan)
- *Aspecte teoretice și metodologice în cercetarea culturii populare* (26 octombrie ; organizatori : Stanca Ciobanu, N. Constantinescu)
- *Sesiunile științifice de la Cluj-Napoca, Baia Mare, Sibiu și Drobeta-Turnu Severin* (organizatori : Ion Cuceu, Gheorghe Pop, Ilie Moise și Constantin Negreanu) vor fi programate în funcție de propunerile instituțiilor colaboratoare.

https://biblioteca-digitala.ro

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

- Scurtă privire asupra componentelor culturii spirituale românești
- Ritmul percutat autonom — un sistem distinct al ritmicii populare românești
- Obținerea coloranților organici din reprezentanți ai regnului vegetal din flora locală și utilizarea lor în diferite îndeletniciri tehnico-artistice la poporul român. III. Cernelurile
- Marginalii la istoria folcloristicii românești. Opt decenii de știință și umanitate oglindite în arhiva epistolară „Ioan R. Nicola"
- Ceramica nesmălțuită din România
- Apa „de la vale" între simbol și utilitate
- Sentimentul continuității în cultura populară românească
- Geneza și evoluția dansului de perechi în spațiul folclorie transilvănean
- Poetica textelor de rit funebru
- Contribuția lui S. Fl. Marian la cunoașterea basmelor cu animale
- Aspecte etnografice și folclorice ale unei monografii despre Fierbinții de Sus — Ilfov
- Meteorologie mitică românească. Istoricul unui termen folclorie: solomonarul
- Ion Diaconu în lumina unor documente inedite
- Alexandru Țiplea — un înaintaș de seamă al folcloristicii românești moderne
- Fenomenul de întemeiere a așezărilor pastorale din Bucovina
- Originea instrumentelor muzicale în legendele românilor și alte tradiții privitoare la ele
- Cultura populară prin mass-media. De la comunicarea de tip tradițional la mijloacele comunicării în masă
- Despre dezvoltarea folcloristicii și etnografiei românești în deceniul 1950—1960

ISSN 0034—8198

REF, tom 35, nr. 1, p. 1—120, București, 1990

I.P. Palatul „Universul" c. 1724

43 407

Lei 30

https://biblioteca-digitala.ro